NEMZETI NŐNEVELÉS.

IX. ÉVFOLYAM. 1888. MÁRCZIUS. III. FÜZET.

EMLÉKBESZÉD B. EÖTVÖS JÓZSEF FELETT.

Tisztelt közgyűlés!

E társulat érdemes elnöke, alapítója, — Péterfy tanár, tisztelt barátom pár héttel ezelőtt azzal lépett be szobámba, hogy egy nagy kérése van hozzám. Minő «nagy» kérése lehetne hozzám egy régi bajtársnak, a haza legszentebb ügye — az iskola, a köznevelés ügye körül velem, a már elaggottal, együtt buzgólkodott, s még ép erőben folyvást buzgólkodó hű napszámos társamnak? — Csak annyi volt, hogy egy nagy tiszteletben részesítsen. Hogy ezuttal én legyek az, — más annyi érdemesb helyett, — ki a mai ünnepélyes alkalommal b. Eötvös József emlékét ujítsam fel e körben.

Hát, édes barátim, — így szólítom önöket, mert e körben ha körültekintek egy sincs, kit egy közös jogczímnél fogva barátomnak ne szólíthatnék, — ha valaki éjjel jön hozzám s felver első álmomból, vagy ha délbe elszólít kis ebédemtől, akár ha ülésteremből hivat ki, vagy félbeszakít csendes tanulmányaimban, csak azért, hogy Eötvöst jőjjek, segítsek ünnepelni: kiugrom az ágyból, leteszem a kanalat, félreteszek mindent s jövök sietek, hogy ily hivásnak, melynél sürgősbet nem ismerek, engedelmeskedjem.

Eötvöst ünnepelni? Tehetjük-e azt elégszer? tehetjük-e hozzá méltóan? Leróhatjuk-e csak felét is mindig növekedő tartozásunknak? kimeríthetjük-e mind ama jogczímeket, melyek alatt ily munkában buzgólkodunk?

Eötvöst ünnepeljem! De melyiket? kérdem.

Mert én legalább négyet ismerek.

A költőt; a *publiczistát;* a *szónokot;* a *minisztert.*

Mindegyik külön egy egész ember, s betöltve a helyet, melyet magasb végzetek számára kijelöltek, méltán követeli tőlünk elismerésünk koszorúit, emlékoszlopát a hálás nemzedéktől.

Szabad nekünk mindenben ugyan, de ily alkalommal mintegy felhíva is lehetünk egy különösségben az ő példáját követni. Ő, főleg nagyobb szabású beszédeiben, melyeknek oly sokszor bámuló és lelkesült hallgatója valék, azt a módszert követte, hogy beosztotta előre beszédét két vagy három vagy több részre, s ezen részeket ismét többfélekép mintegy alábbrendelt szakaszokra osztályozta, hogy olyankor, mikor nem az érzelmekre hanem a higgadt józan észre kelle hivatkoznia, a szoros logika fonalát se maga el ne ejtse, se hallgatóival el ne ejtesse. Ezzel a szinpadi hatás rovására előre lemondott a csattanós befejezésekről, — de mennyire meglepett mégis mindannyiszor fejtegéseinek úgy beható mélységével, mint eredetiségével, s mindig magasan röpkedő, a föld porát lerázó szép szónoklatával!

Példáját nem ebben, a mi a lángész sajátsága volt, hanem csak abban a száraz pedanteriában, a meddig korlátolt tehetségen ér, utánozva, — azonnal reájövök, s önök velem együtt reá fognak jönni, hogy ha négyet mondtam, úgy nem nagyítással éltem, hanem kisebbbítéssel, mert mindegyiket ujra ketté-ketté osztva, legalább is kétszer annyit kell vala mondanom. Egy caleisdocopot tartok kezemben, mely legkisebb lökésre azonnal más képet mutat s fantáziánknak, úgy mint kegyeletünknek szinte kimeríthetetlen tért és uj meg uj gyönyört nyujt.

A költőt mondom? külön kell, nemde, választanom a lyrai költőt, ifjuság, szerelem, szabadság s honszeretet énekesét, — a regényirótól, ki irodalmukban nem egy tekintetben, korszakot alkot.

Versei élénk emlékezetünkben vannak. A Bajza, Vörösmarty, Garay méltó kortársát, az úttörők egyikét, az ó klasszikai metrumtól szivünkhez inkább szóló népies, bár pongyolább rithmushoz való áttérést láttatják velünk, melynek nyomban megtermett nagyságairól előbb Petőfiről, majd Aranyról az embereknek akkor még csak némi sejtelmeik lehettek. Nem tartóztatom önöket, bár tudom, hogy éppen nem untatnám Eötvösünk verses költeményeivel, csak

egy pár sorát fogom tán később majd idézni. Ő maga, mint tudjuk, nem tartott sokat, s bizonynyal kellőnél kevesebbet tartott azokra; de mi előttünk kedvesek, mert valódi érzelmek egyszerű keresetlen kifejezői, emlékünkben megmaradnak, számtalanszor idézgetjük őket, s szemeink nem maradnak szárazak, ha az iskolás gyermekek mindannyiszor sírásra fakadnak azok elszavalásakor.

De mit szóljak regényeiről, melyek nevét, ha semmi mást nem csinált volna is, nagy íróink sorában halhatatlanítanák. Élni fognak e művek még akkor is, mikor ama társadalmi és politikai viszonyok, melyekre irányzatos részök vonatkozott, rég meg fogtak változni.

Első regénye, mint önök tudják, a *Karthausi* volt. 1838—40. Roppant vívmány volt az annak idejében. A finnyásabb közönség nagyon köznapinak találta Dugonicsot s nem tudott még beleszeretni Fáy Andrásunk tősgyökeres magyarságába, kezdett azonban hajolni történeti regényünk első megalapítója, Jósika Miklóshoz, kit modorossága s nyelvújítási küzködései daczára immár büszkén állítgatott a nagy Walter Scott mellé: kedvencz olvasmányait azonban az elegáns nővilág s a rajongó ifjuság külföldről hozatta magának. Mélyen benne volt még Rousseau sentimentalismusában, forró könyekkel adózott, adózik ma is, a Göthe Wertherének, de szíve egész szenvedélyével csüggött az akkori híres franczia írókon. Dumas az idősb, Victor Hugo, Sue és George Sand voltak akkor mindenki szájában. Itthon minden unalmasnak, sőt póriasnak tetszett az ujabbkori próza ama nagy mestereihez képest, kiket immár klasszikusokká emelnek, — s így kevésbé olvasnak, — a mai Dumas, Daudet és Zolák kortársai. Egyszerre jön a Karthausi. Abba a világba vezet, melyben képzeletünk leginkább mozogni szeret, bele önti egy ifjú szív minden szerelmét csalódásait, emberszeretetét, világgyűlöletét, nem ismer unalmat, pedanteriát, nem akar új nyelvtanra s szókötési szabályokra tanítani, nem retten vissza a gondolattól, hogy a könyv tán nem fog beválni a zsenge ifjúsági iratok s jámbor kis leányok olvasmányai sorába, felkarolja az egész világot, aranyával, salakjával, igaz- és hamis gyöngyeivel. Felszínre hozza a nagy tanulságot, mely aztán veres-

fonalként huzódik végig minden következő művein is, hogy: «kik nem szeretnek, nem lesznek boldogok!»

E közben Eötvösünket is már a politika ragadta magához. Politika, mely másutt ambicziót, tehát önzést, de nálunk honszerelmet, tehát önmegtagadást jelent. S valóban a *Falu jegyzője* nem csak irodalmi, hanem még sokkal inkább politikai esemény volt. S azért soha könyvről annyit nem beszéltek Magyarországon, — tán még a Széchenyi Hitelét sem véve ki, — mint erről a régi vármegyei kormányzat megdöntésére czélzó irányregényről. Egy harczi riadó volt az a municzipalisták és czentralisták, a régi és az uj kor bajnokai között. Sorakoztak, farkasszemet néztek egymással. Elmondtam e könyvről az ismeretes adomát más helyen — egy kedvező alkalommal a mult országgyűlésen; engedjék meg nekem, hogy csacska öreg ember módjára, e szükebb és szerény körben ismételhessem azt.

«Kitünő emberek,» — azt mondja Eötvös a Gondolatokban, — «nem állhatnak közel egymáshoz a nélkül, hogy kezet ne fognának vagy hajba ne kapnának egymással.» — Sokat tudnék önöknek saját élményeimből e mondat illusztrálására felhozni. De rövidnek kell lennem. Deák Ferencz sokkal nagyobb volt, semhogy valaha az irigység lehe jellemét érinthette volna. Boldog boldogtalan, — ez utóbbiak közt, magam is, — eljártunk hozzá jó tanácsért, utbaigazításért, saját nézeteink, meggyőződésünk helyesbítéséért. Az élénk kedélyü Eötvösnek sem derogált, hogy bármely enuntiátiója, de főleg ama nagyhatású és oly keserű megtámadásoknak kitéve volt könyve, a Falu jegyzője iránt, a haza bölcsének kitudakolja véleményét. Ez akkor is szerette a parábolát és a tréfát. Maga is a megyei életben nőtt fel, helyesebben: abból nőtt ki, s nemcsak kegyelettel csüggött ez intézményen, hanem abban a magyar alkotmánynak legerősebb biztosítékát látta és sohasem bizott benne, hogy a czentralisták és főleg Eötvös eszményét, egy független önálló és felelős magyar miniszteriumot, melyért aztán amazt cserébe adhatnók, kivívhassuk. Kissé zokon vette tehát az intézménynek népszerűtlenítését, jól ismert hibáinak és ferdeségeinek túlzott ecsetelése által. «Láttál-e már,» mondá, «egy lóorvosnak

czégtábláját, vagy akár egy állatgyógyászati tankönyvnek czímlapját, melyen egy alapjában délczeg ló alakja látható, de olykép rajzolva, hogy körmétől füle hegyéig s szügyétől farkáig minden ferdeség, kinövés vagy nyavalya, mely azon állat testén előfordulhat körvonalain kitűntetve s láthatóvá téve legyen. Hű képe-e ez azon állatnak? s van-e a világon egy olyan nyomorék állat? — Bizonynyal nincs; mindazon kóros formacziók egyenként egy-egy állatnál föllelhetők, de valamennyi együtt soha sem.» — És igaza volt Deáknak, mint kritikusnak; de igaza volt Eötvösnek is, mint iránymű irójának. Neki túlozni, vastagon szinezni, hibát hibára tetézni kelle, hogy halálos csapást mérhessen mindazon visszaélésekre, és mondhatjuk barbárságokra, melyek bár minden megyében s oly vad csoportosulásban nem fordúltak elő, de egyik másikban, s hol az egyik, hol a másik alakban bizonyosan előfordúlhattak, s melyek mint a húsba mélyen beevődött sebek gyengéd czirógatással nem, hanem csak erős műtő szerekkel voltak orvosolhatók. Hatása rendkívüli volt s hiszem kihat még napjainkra is, daczára teljesen megváltozott viszonyainknak. Ő maga szándéka bár kétségbe soha sem vont tisztaságának igazolásául, végül azon óhajtást fejezé ki: «vajha e regény minél előbb valószinűtlenné váljék!»

Mielőtt e csodálatos könyvet félre tennők, üdítsük fel lelkünket, annak, Petőfi egyik leglendületesebb költeményére emlékeztető következő zárszavaival:

> «Virulni fogsz te szép rónaságunk, s virulni a nép, mely egy ezred óta síkodat lakja. Boldog, ki a napot elérheti, boldog, ki legalább azon öntudattal vigasztalhatja magát, hogy minden tehetségeivel e szebb idők előkészítésére dolgozott.»

S ő valóban eme boldogok egyike volt. De tudjuk, minő nagy küzdelmek árán!

E politikai küzdelem, ez előkészítés verejtékes napi munkájába kell beszámítanunk Eötvös ama nagy művét, melyet mint történelmi regényt, *Magyarország 1514-ben* czím alatt, a mi forradalmunkat közvetlen megelőzött évben bocsátott közre. A bekövetkezett nagy átalakulás szintolyan előfutójának vehetjük ezen irodalmi terméket

mint magát a Kossuth Pesti Hirlapját, mely ellen Széchenyi szükségesnek vélte addig szerzett népszerűsége egész súlyát a mérlegbe vetni, mikor a Kelet népét írta, mely nagy vitában közéletünk két óriása Széchenyi és Kossuth között Eötvös határozottan az utóbbi mellett foglalt állást.

Körünkön kívül esik s időnk sem engedi, hogy a maga nemében páratlan történelmi regény tüzetesb ismertetésébe mélyedjünk. Feladatát nem tette, mint mások szokták, könnyűvé; sőt a legmagasb színvonalra emelte fel. «A történeti regénynek,» — úgy irt előszavában, — «az átalános művészi és erkölcsi feladatokon kívül, még egy különös kötelessége jutott, s ez: népszerűsíteni a történetet.»

Népszerűsíteni, — jegyezzük mi meg, — de nem, a nép szája ízéhez idomítva, elferdíteni!

«A hír,» — így folytatja irónk, — «melyet történeti személyiségek magoknak kivívtak, a tulajdon legszentebb nemét képezi: s a dicsőség vagy gyalázat, mely a hajdankorból ránk maradt egyes neveket környez, egy nemzet jutalma vagy büntetése. Ha a költő az utókor itéletét hibásnak tartja, törekedjék elősegíteni annak kiigazítását, de az igazságot öntudattal elferdítenie megbocsáthatatlan vétek.»

S ily nézetből kiindulva, — vessünk csak egy pillantást a kötetek végén mintegy igazolásaul felsorolt forrásokra, — azonnal látni fogjuk, mily fáradságos és beható tanulmányok utján szerzett magának tiszta fogalmakat ama korról, melyet előnkbe tárt, s mely aztán oly megfoghatóvá teszi előttünk ama legnagyobb katasztropha bekövetkezését, mely hazánkat sújtotta: az örökké gyászos emlékű mohácsi vészt.*

Biztosabb kulcsot ad kezünkbe, mint bármely szorosan tudományos monografia.

A Falu jegyzőjében az előtte álló mindennapi életet kelle éles pillantásával megfigyelnie, s vele született humorával füszerezve

* A Stauromachián kívül, Bonfin, Istvánffy, Brutus, Jovius, Dubrav Engel, Kováchich, Bél, Katona, Kaprinay stb.

megörökítnie. A jó Dobzse László, a Zápolya és Dózsa korszakának visszatükrözésénél, a rég mult időt kelle egész mélyében áttekintenie, a mi szintoly magas, hogy úgy mondjam látnoki szellemet föltételez, mint a jövőnek előrelátása. S a humor, — írónknak az egyik kiváló s legkedvesebb tulajdona, — még e «Zord idők» szemléleténél sem hagyja cserbe. Ki ne nevetne pl. a jó Ollósi szabó uram halálos aggályain, a ki, mert a veres kereszt jelvényeket ő szabta ki posztóból a keresztes vitézek ruháira, magát hiszi az egész forradalom, a szerencsétlen véget ért parasztlázadás szerzőjének.

A Falu jegyzője, régi vármegyei, rendi alkotmányunk legkiáltóbb visszaéléseit segített megdönteni s jövőre lehetetlenné tenni; a Magyarország 1514-ben, szélesebb keretben mozog, felhat a királyi trónusig, s az önző hazafiatlan és zsarnok olygarchiát támadja meg, mitsem törődve azzal, hogy utolsó nemzeti királyunk Zápolya bitorolt nimbusát kelle kissé alábbra szállítania: mindkét mű a szabadelvűség, a demokraczia elveit hirdeti és segíti győzelemre vinni.

Mit a «Gondolatok» egyik szép lapján olvasunk: «a legmagasb mit a földön elérhetünk, azon öntudat, hogy mindig magas czél után törekedtünk» — azzal összevág a történelmi nagy korrajz ama zárszava, melyet a búcsuzó Lőrincz személyében nyilván maga a szerző intéz hozzánk.

> «A nép szabaddá nem válhatik, míg azt lelki setétség fogja körül — — de az emberi nem, ha századok után is, el fog jutni oda! — — Isten képmására teremté az embert; miként legyen, hogy a világból, mely felett az ember uralkodik, az isteni igazság örökre kizárva maradjon?»

Úgy hiszem, nem csalódom, ha e szavakat különösen hozzánk, kik szerény pályánkon a népnevelés, az iskola, a közművelődés terén fáradozunk, tekintjük intézetteknek.

Sok időnek, — újabbkori történetünk legszomorúbb korszakának, — kelle lefolynia, míg Eötvösünktől ismét egy nagyobb szabású regényt kaphattunk.

Másodvirágzásnak nevezzem-e, — minőt a geniális George Sand is élt, — vagy nevezzem egy rég nélkülözött lelki vigasztalásnak, s alkalmazzam reá az ismert hasonlatot a kagyló betegségét

jelző drága gyöngyről, — azt a bájos két kötetet, mely a «*Nővérek*» címe alatt 1857-ben jelent meg?

A politikus Eötvös csalódott ambiciójában, reményeiben, melancholiába kelle esnie, mely akkor mindnyájunkat lenyügözve tartott; tehát a költő Eötvöshez folyamodott, fordult vissza vigasztalásért, s azt feltalálva, sietett megosztani velünk.

S e munkán is végig vonulni látjuk azt a régi, fentebb jelzett veresfonalat, a demokracziát.

Ime, a két nővérek egyike, Margit, gazdag anyja oldalán, a szerencse, a jóllét minden külső áldásaitól kísérve, boldogtalanná válik s tört szivvel száll kora sírjába; míg a másik nővér, az egyszerű Maris, szegényes viszonyok közt, mint nép gyermeke, boldognak, elégedettnek érzi magát, s földi menyországának csak megzavarásától kell félnünk, ha a magasb körökbe, s vagyoni jóllétbe fog, ha ugyan megteszi, ismét visszalépni.

E regényt, szépirodalmunk egyik drága gyöngyét, bizonynyal senki sem teszi le kezéből szelid megindulás és egy enyhítő könny nélkül.

Zárszavához érve: «oly boldog mint ő, a világon csak az lehet, ki mint ő, tud szeretni» — visszaemlékezünk arra, mit évek előtt a *Falu jegyzőjében* olvastunk: «Csak az önzőnek nincs vigasztalása e földön.»

Ideje már áttérnünk Eötvösre, a politikusra.

Itt átalakulási korszakunk egyik legkitünőbb alakjával állunk szemben. Az egyetlennel, kinek iratai Európa államférfiainak magaslatáig emelkedtek s hazánk határain túl is olvasókra találtak Annál feltünőbb az oly államférfiunál, ki nem annyira a tettek, mint az eszmék embere volt, s hirét, nem mint Széchenyi, valami nagy vállalat sikerének, hanem tisztán irott és mondott szava hatalmának köszönheté. S egy oly nemzetnél, melynek akkor is, azóta is, nem szenvedélye, nem legelső szüksége az olvasás, Eötvöst és merész társait, — kiknek az isteni gondviselés már csak egyikét tartotta meg számunkra, közoktatásügyünk bölcs vezetője Trefort Ágoston személyében — elnevezték azonnal doctrinaireknek, mely félig gúnyos elnevezés alatt, az élet gyakorlati szükségleteivel nem ismerős

szobatudósokat, kivihetetlen ábrándok után kapkodó jövő zenészeit akartak értetni. Ártatlan élczek lettek volna még ezek; de súlyos váddá alakult az a gyanúsítás, hogy a magyar ellenzéket, mely szerelmes volt az ő megyei mindenhatóságába, s az ő siralmas régi sérelmi politikájába, — ily új és éretlen eszmékkel meglazítani, a nemzet zömét, mely örökös harczban állt a kormánynyal, szétosztással meggyengíteni s majd minden erőkifejtésre alkalmatlanná akarják tenni.

Az első nagy csapást már Széchenyi mérte reánk, midőn Kossuthtal s összes párthiveivel szakított, úgy mondák nagy nekibusulással; s most ime, s éppen ily válságos időben, mikor Apponyi kormánya nyiltan bevallva a többséget akarja a maga részére hódítani s ezt a rábeszélés az erőltetés minden eszközével kísérli meg, még előáll egy ifjabb nemzedék, saját vérünk és csontunk, közéletünk, irodalmunk ünnepeltjeinek tán éppen a legjava: s ujdonat új eszmékkel zavarja meg menydörgős vezérczikkeink és szónoklataink diadalútját.

Nagy önmegtagadás, nagy lelki bátorság kelle hozzá, hogy megállják helyöket.

Eötvösnek a politikai irodalom terén kifejtett roppant munkásságát, nem a fentjelzett pedanteriából, hanem a dolog természeténél fogva, két részre kell osztályoznunk. Külön kell méltányolnunk a czikkirót, a napi sajtó emberét, ki két ikereszmének lett uttörője, a czentralizácziónak és a felelős parlamenti kormányzatnak; s külön kell méltányolnunk az állambölcsészt, ki, nem tekintve a pillanatnyi hatást, s megvetve minden olcsó népszerűséget, könyvet ír, a kisszámú gondolkodók, az elfogulatlan utókor számára. Ime ismét két ember áll előttünk. A zsurnaliszta Eötvöst időnk rövidsége miatt csak pár szóval ismertettük; ime egy nehezebb feladat várna mindjárt reánk, hogy Eötvöst a *XIX. század eszméinek* iróját ismertessük, ki hazánk határain túl is a kor első iróinak sorába emelkedik, s a Montesquieu-, Tocqueville-, Bentham, Quinet- és Guizot-k mellet fog emlegettetni.

E dicsőségét is egy velünk közös bukásnak köszönheti, mely a politikai élet szünetelését mérte reánk, s ezért az eszmék világá-

nak, az irodalomnak egynehány remek alkotását juttatta nekünk vigaszul és kárpótlásul.

A röpke csillámú vezérczikk és aranysúlyu könyv között középen vannak ama politikai röpiratok, melyek alkalmas időben közrebocsátva, magukban véve is elegendők arra, hogy valakinek nevét a feledéstől megóvják.

Eötvösnek az igazi haladásért buzgó nemes lelke azonnal forrongásba jött, ha valamely nagy eszmét kelle vagy megpendíteni vagy diadalra segíteni. Ily érzület kifolyásai voltak a *Fogházjavításról*, *Büntetőrendszerünk* javításáról, a *Zsidók emancipatiójáról*, majd a nagy katasztrofa elmultával, az Ausztriával való *kiegyenlítés* érdekében írt művei. Elég félreértésnek volt ez utóbbi tevékenységeért is kitéve. *Az osztrák birodalom hatalmának és egységének biztosítékairól* német nyelven írt nevezetes munkáját különösen oda magyarázták, mintha hajlandó lett volna, hazánk önállásának feláldozásával bemenni a közös birodalmi reichsrathba. Panaszkodott e miatt az öreg Deáknak, ki tréfára fordítva a dolgot, jövőre azt a tanácsot adá neki: a mit nem kérdeznek tőled, arra ne felelj. Az öreg Deák, a mint tudjuk, sokáig volt a bölcs hallgatásnak embere, s addig nem felelt, míg nem kérdezték; de akkor aztán a felelete el is döntötte a kérdést.

De mi ne csak az eredményeket tartsuk szem előtt, hanem jussanak eszünkbe az előzmények, s az okozatok okai. Eötvös kelle hozzá, s nélküle nem lett volna meg, sem az önálló és felelős magyar miniszterium, sem a kiegyenlítés. Kezdetben volt az Ige, mondja az Irás. A tettet az eszmének, a győzelmet a harcznak kelle megelőznie.

Egy feltünő vonás miatt, nem eresztheteem még el önöket a nélkül, hogy a publiczista Eötvösnek *Reform* cz. könyvéről egy szót ne ejtsek. Az egykori Pesti Hirlapban a negyvenes évek elején már megjelent ujságczikkeit foglalja magában e könyv. Nagy idő múlva, a kiegyenlítési országgyűlés alatt újra kinyomatta s köztünk, volt követtársai közt, ajándékképen kiosztotta azt. Ki akarta mutatni vele, s a legmeggyőzőbb módon ki is mutatta, hogy politikai pályáján kezdettől végig önmagához hű és következetes maradt, s újra és

akárhányszor elmondhatja mindazt, a mit 20—25 év előtt mondott. Ritka szerencse! Melyik ország, — nem értem Franciaországot, a Talleyrandok hazáját, — s hazánk melyik korszaka mutathat fel nagy számmal ily öntetű államférfiakat? Melyik nem volt annak a szemrehányásnak kitéve, többé-kevésbbé rövidebb pályafutás alatt is, hogy pártállásával együtt elveit is változtatta? s ma fehérnek látja innét azt, a mit amonnét feketének látott?!

Tovább kell sietnünk, ha még, bárcsak röviden, Eötvöst a szónokot is akarjuk üdvözölni, mielőtt Eötvösnek, volt közoktatásügyi miniszterünknek, állanánk meg magas színe előtt.

Eötvös beszédjei egybegyűjtve két kötetben vannak a közönség kezei közt, vagy legalább könyvárusaink polczain. Az egyik kötet tartalmazza — ime osztályoznunk kell itt is — *politikai beszédeit*, melyeket országgyűléseinken 1840-től kezdve 1867-ig mondott el; a másik, díszesebb kötet, *alkalmi és emlékbeszédeit* foglalja magában, melyekkel többnyire az akadémia vagy Kisfaludy-társaság díszüléseit emelte egy-egy nemzeti ünnep színvonalára.

Az első országgyűlésen, a melyen a főrendiháznál 27 éves korában már szerepelt, az akkor s még később is nagy port felvert Vegyesházassági vitába vagy háromszor, a Szólásszabadság s a Zsidók polgárosítása mellett egyszer-egyszer szólalt fel, oly nyomatékkal, hogy nem csak közéletünk akkori kitünőségei, de maga az elnöklő nádor is, s a fölléptén lelkesülő közönség szinte pártkülönbség nélkül, azonnal kedvenczükké fogadták, s szavának nagy súlyt tulajdonítottak.

Megindult akkor, s még a következő 184$^{3}/_{4}$-iki országgyűlés alatt is tartott egy nagy hajsza a papok ellen, mivelhogy ezek azt, a mit lelkiesméretökben rosszaltak, nyilván jóváhagyni, s ott, a hol nem szivökből fakadt, egy imát egy áldást mondani vonakodtak. Ma már csodálkozunk az ilyeneken, — de akkor az egész ellenzék, a vezér megye, Pest vármegye példája után indulva oly valaminek, a mire senkit kényszeríteni nem lehet és nem szabad, a megtagadását vallásháborításnak bélyegzett, akár ha valaki egy templomot gyújtana fel vagy venne el durva erőszakkal a máshitüektől. Még Széchenyi sem tudott egészen szabadulni ez átalános elfogultságtól; az

egy Eötvös volt az, a szabadelvű ellenzék soraiban, ki korát megelőzve oly mérséklettel, oly államférfiúi belátással s igazi szabadelvűséggel tárgyalta ezt a nehéz kérdést, hogy annak, bár elég későn bekövetkezett, szerencsés megoldását leginkább neki köszönhetjük.

Az iránt pedig senki sem lehetett már akkor is kétségben, hogy ha Magyarország valaha elérné azt a nagy szerencsét, miszerint egy önálló minisztériuma legyen, a közoktatás — és kultusügyi tárcza másé, mint Eötvösé, nem lehetne.

A nálánál jó 25 évvel idősebb Széchenyi annyira el volt általa ragadtatva, hogy a haza szomorú jövője iránt aggódó lelke ez ifjú láttára és hallatára azonnal felderült. Nem, nem — fakadt ki örömében — az a haza el nem veszhet, melynek ilyen fiai vannak!

A következő országgyűlésen, mely jó sokáig tartott, s mely keveset végzett ugyan, de sokat megbeszélt és előkészített, Eötvösnek is nagyobb tér nyilt fényes szónoki tehetségének, sokoldalú széles ismereteinek, államférfiúi magasabb felfogásának s többi közt fel- és lefelé egyaránt megőrzött függetlenségének kitüntetésére, érvényesítésére. Fokozódott iránta a köztisztelet és szeretet.

Nehányszor még a Vallásszabadságról, a Vegyesházasságok ügyében s a Magyar nyelv és Nemzetiség érdekében kellett szót emelnie. Nagy divatja volt akkor, — Amerikából Francziaországon át jött el hozzánk, — a börtönök reformjának, a javító rendszer elvei szerint. A hallgató- és a magán, úgynevezett pensilvaniai és philadelphiai rendszer védői szinte két pártot képeztek. E divat azóta elavult, úgy mint elaludt a halálbüntetés megszüntetése melletti rajongás.

Eötvös buzgón karolta fel a humanizmus e kérdéseit. De legnagyobb hévvel azon alkalmakat ragadta meg, melyek a polgári egyenjoguság, a parlamenti kormányzat és kormányfelelősség elveit vihették előbbre. Nagy része volt a városok rendezése feletti, bár eredménytelen vitában. Összes városainknak, mint tudva van, régi országgyűléseinken annyi szavazatuk volt együttvéve, mint egyetlen egy vármegyének, volt légyen az bár csak akkora mint Torna.

Különben nyomtatásban megjelent beszédei közt, melyekben közéletünk s kulturtörténelmünk minden buvárlója élvezettel és

haszonnal fog lapozgatni, egy igen nevezetes hézag van, melyet gyorsírók hiánya miatt nem is lehetett szószerinti szövegében az utókor számára megmenteni.

Ez ama váratlan diadala, melyet Pestmegye gyűléstermében — az 1847/8-ki országgyűlésre szóló utasítások készítésekor — aratott. Magával ragadta közönségét, s a különben más eszmékért rajongó megyei rendek leendő követjeiknek a czentralizáczio s felelős miniszterium sürgetését tették kötelességükké, minek a megye jegyzőkönyve megőrzi nyomait. Csak másnap szedkőztek össze Kossuth és barátai, a municzipalisták, s tőlök telhetőleg gyengítették meg az erőteljes, de szerintök idő előtti határozatot, — mely aztán, az akkor készülő országos ellenzéki programmba is, csak amugy mellékesen, mintegy a békesség kedveért, vétetett fel.

Ime az igazi államférfiu, a ki korát megelőzi előrelátásával, s előkészíti a jövőt, tudva, hogy annak gyümölcseit nem ő, hanem egy boldogabb nemzedék fogja csak élvezni.

S a negyvenes évek egykor ünnepelt ifjú szónokát, — húsz év múlva, — csakis a kiegyenlítési időszak nagy szónoka multa felül. Azzal a dicső táblabíró-világ történelme, ezzel a magyar parlament legfényesebb kezdő korszaka kérkedik, mint örökéltű mintáival.

S mégis, ha összegyűjtött beszédeinek ama másik kötetéhez fordulunk, — akadémiai beszédeihez, — itt találjuk fel csak a mi igazi Eötvösünket, ki egész szívét-lelkét, a maga nagyságában, a maga tisztaságában, tárja fel előttünk. Amott láthatólag igyekszik meggyőző, de unalmas szónok lenni, a mely utóbbi azonban ritkán sikerült neki; de itt, ha valamely jelesünk emlékét kell dicsőiteni, legyen az oly nagy jelenség, minő egy Széchenyi István, egy Vörösmarty, vagy legyen a csendes önfeláldozásnak oly megható példája, minő egy Reguly, egy Csoma Sándor, — itt mindezeknek hasonmása, a velök együtt érző, együtt szenvedő egy halhatatlanságra törekvő emberbarát és hazafi áll előttünk, s tolmácsolja szívünk legrejtettebb érzelmeit.

Felette jellemző, hogy az öreg Fáy Andrást is, — régi táblabíró világunk e legszeretetreméltóbb, legkimagaslóbb alakját, — ő akarta parentálni, fényes elégtételt nyújtandó azért a sokat ócsárolt

Falu jegyzőjeért; de már nem juthatott hozzá, s epigónnak, nekem, jutott később e hálás, de erőmet felülmuló feladat!

De ime, már csengetnek, s most veszem észre, hogy még alig mondtam valamit Eötvösről, a mi kultusminiszterünkről. Pedig azt várták Önök tőlem tán leginkább? Nem várták; mert bizvást elhagyhatom itt ezt a helyet s átadhatom most már a szót bárkinek önök soraiból: nálamnál jobban és méltóbban fogja ez annyira ismeretes és annyira kimeríthetetlen themával befejezni beszédemet. Hisz önök szintoly jól ismerik mint én, sőt jobban behatottak szellemébe, s napról-napra folytatják a nagy munkát, melyet ő kezdeményezett, s örökségül reánk hagyott.

Még személyes élményeimből is, a míg e nagy férfiú közelében lehettem, kevés újat fogok önöknek mondhatni.

Mily szépen jellemzi nemzeti törekvéseinket, hogy az 1848-ki meleg napok alatt, mikor a Jellasics hada állott már szinte kapuink előtt, mi az országgyűlésen az első népoktatási törvényjavaslat tárgyalásához fogtunk hozzá, melyet első kultusminiszterünk, a kezdetlegesség minden jeleit magán viselő szövegezéssel bár (mindössze 19 §-ban), előnkbe terjesztett. Nem rajtunk múlt, hogy már akkor nem hozatott meg az első magyar népoktatási törvény, mint melynél sürgősebb dolgot nem ismertünk.

S ime, a mint lezúgott felettünk a vihar, alkotmányos életünk visszaállításakor, szinte 20 év múlva, ismét ott fogjuk fel a fonalat, a hol elejtettük. Első dolgunk: törvényt alkotni a népoktatásról. S ki áll e kezdemény élén? Ő az, kit az isteni gondviselés megtartott nekünk: Magyarország első kultusminisztere, b. Eötvös József!

S ha valaki, úgy én, mint e törvénynek az országgyűlésen előadója, tanúskodhatom mellette, minő nehézségekkel kelle most is szembeszállnia, megküzdenie.

Nem nagy s nem is általános volt iránta a lelkesedés.

Voltak s vannak ma is, kik a műveltség és felvilágosodás elterjedését a kelő naphoz hasonlítják, melynek első sugarai csak a legmagasabb hegyek csúcsait világítják meg, aztán fokról fokra hatolnak alább, mig végre a völgyet és síkságot is elérik; s hivatkoznak

a világtörténelem százados folyamára, mely a műveltségnek a felsőbb osztályokról, sőt kiváló egyes nagy emberekről a társadalom többi rétegeire, illetőleg a nép zömére való fokozatos átszivárgása mellett valóban sok példát mutat fel.

Eötvösünk nem hódolt e jelképileg kifejezett arisztokrata világnézetnek; sőt ellenkezőleg demokrata kiindulási pontot választott magának. Ő, szintén jelképileg, a kulturát egy piramishoz hasonlítá, melynek széles alapon kell szilárdul állania, hogy fölfelé mindig szükebbre szorulhasson s végre egy csúcsban öszpontosuljon. A széles alapot, egy demokrata és szabad államban maga a nép szolgáltatja, első tehát a népoktatás, s csak ennek alapján haladhatunk tovább, mintegy derékban a középoktatás minden neméhez, hogy azt utoljára legfelsőbb intézményeink, minő az akadémia s a tudományok egyeteme, összhangzatos szervezetben, betetézhessék.

Hálát adhatunk a gondviselésnek, hogy e felfogás jutott érvényre.

Sok bajjal járt a kezdet. «Sat cito, si bene», elég jókor lesz, csak jó legyen, mondá nekem az ország primása. S igaza volt, mert évtizedekre, vagy épen századokra szóló alkotásoknál valóban alárendelt kérdés az, hogy pár nappal vagy évvel többet vagy kevesebbet töltünk annak jól megcsinálásával. Másfelől az akkor nagy befolyású Nyáry Pál a hitfelekezetek autonomiájára féltékenykedett, s mielőtt napirendre vinnők a javaslatot, szükségesnek látta egy országos enquête egybehívását s szakférfiaknak, de különösen egyházi férfiaknak meghallgatását. Ezen is átestünk baj nélkül.

Következett a bizottsági tárgyalás. Eötvösünk, ki neve hírét kötötte a törvényhez, isteni béketüréssel engedte magát akár hány részletben megveretni. Ő bele foglalta pl. a kisdedóvókat is, melyeket ki kelle törölnünk, mint nem az állam, hanem a társadalom körébe tartozó intézményt. Cserébe kaptuk érte a Csengery polgári iskoláit. Kétséget nem szenved, hogy sokat nyertünk e cserével. Igaz, hogy a közoktatási törvény abban némileg különbözik egyéb törvényektől, hogy nem kell, mert nem is lehet azt azonnal végrehajtani, s voltakép csak egy programmot képez, melynek teljes életbeléptetéséhez sokszor évtizedek kivántatnak. S ha ez így van,

akkor a kisdedóvó-intézeteknek az országban elterjesztése is ily programszerüen bizvást ott maradhatott volna a törvényben. De míg ezt egyleti téren a társadalom, mint látjuk, nemes buzgalommal pótolgatja, addig bizonnyal hiába várnánk, hogy az önszántából polgári iskolákat is emeljen, a nem-tudós pályára törekvő középosztálynak, s azelőtt tisztán házi nevelésre szorítva volt leányainknak, e nélkülözhetetlen, pótolhatatlan kisegítőjét.

A nap, melyen a sokat hányatott javaslat végre törvény erejére emelkedett, legboldogabb napja volt Eötvösnek.

Úgy látszik, közel halálát sejté, — annyira aggódott, reszketett e sikerért.

Áldásos következményeit ő természetesen már nem érhette meg; mi is csak részben érhetjük meg.

Hisz megírta előre: «ki életét magasabb czélnak szenteli, ne várja, hogy önmaga fogja éldelni gyümölcseit». (1842.)

A mit megértünk, a mit ma éldelhetünk belőle, azt neki köszönhetjük. De egyuttal egy szent kötelességet hagyott reánk, mely, ha nem csalódom, ez ünnepélyes perczben is ide összehozott bennünket, mely kisér szünetlen rögös pályánk különböző útain, új erőt ád, mikor már roskadoznánk, s minden külfénynél drágább pályabért tart előnkbe, ha csüggedés kísértene. Nekünk folytatni kell azt, a mit ő megkezdett, előbbre vinni az ő munkáját.

*

Azt ígértem önöknek, hogy egy versét még idézni fogom, mielőtt beszédemet befejezném. Önök előre kitalálják, hogy nem lehet más, mint az ő *Végrendelete*.

Ha majdan átfutottam
Göröngyös utamat,
S hova fáradtan érek,
A sir nyugalmat ad:
Márvány szobor helyébe,
Ha fenmarad nevem,
Eszméim győzedelme,
Legyen emlékjelem.

Zichy Antal.

SERDÜLŐ LÁNYOK OLVASMÁNYAI.*

Örömmel értesülök róla, hogy a «Mária Dorothea» egyesület tanítónői szakosztálya első tételül, a melylyel foglalkozni kiván, az ifjusági irodalom tanulmányozását, birálását, ismertetését, tüzte ki magának. Mi is épen e kérdéssel foglalkozunk itt Kolozsvártt a felsőbb leányiskolánál, mivel minden évben 30—40 kötettel gazdagítjuk az önképző kör könyvtárát. Tapasztaljuk mily rendkívül nehéz, jó, megfelelő olvasmányt találni 13—16 éves leányok számára!

Tulajdonképen ép oly bajos a fiatalság számára írni, mint a minő nehéz a népnek írni. Majdnem lángész, de mindenesetre emelkedett lélek, nemes szív kell ahhoz, hogy valaki arra érdemes legyen, hogy nagy maradhasson, a maga egyszerűségében, és leszállva azon még szunnyadó értelmek színvonalára, azokat megragadja és magával vigye, felemelje!

A legtöbb ifjusági és gyermek könyvet pedig pénzért gyártják, minden hivatottság nélkül, egyedül üzleti szempontból. Az úgynevezett «erkölcsös olvasmányok» sületlen nyafogások legtöbbnyire, minden érték nélküli émelygős érzelgések vagy unalmas prédikációk, hol az erény kivétel nélkül, gépszerűen megkapja jutalmát, a rossz pedig büntetését. Semmi élet sincs azokban. Sokan azt hiszik, hogy ha nem használnak, nem is ártanak. De bizony ártanak, még pedig nagyon! Mert a léleknek ép oly szük-

* E czikk válasz egy magánlevélre, a mely tudatta az irónővel a Mária Dorothea egyesület tanítónői szakosztályának programját. A mint tartalma világosan mutatja, György A. úrnak folyóiratunk múlt füzetében közlött értekezése előtt iratott még. Reméljük, hogy erre is megteszi s közli velünk nagybecsü észrevételeit. *Szerk.*

sége van éltető, tápláló, erőteljes eledelre, mint a testnek, és ha a helyett gyenge meleg czukrosvízzel szolgálunk, örökre megutáltatjuk vele a szellemi foglalkozást, a helyett hogy azt megszerettessük. Még játékszerül sem szabad a gyermeknek valami izléstelen, otromba, csúf alakot kezébe adni, nehogy elferdítsük ízlését; hogyan kívánhatnók tehát, hogy megkedveljen értéknélküli rosz férczmunkát, s ezáltal szeresse aztán meg az olvasást és legyen bevezetve a szellemi élet varázs világába!

Az «érdekfeszítő olvasmányok» pedig többnyire nem gyermekeknek, nem az első ifjuságnak valók. Oly érzéseket ébresztenek, melyek időelőttiek, és melyeknek természetesen kell az emberi lényben fejlődniök, nem pedig ily mesterséges úton. A regényféle, még ha a legerkölcsösebb irányu is, egészségtelenül hat a tapasztalatlan lélekre, mert ferde képzetet ad az életről, aztán hatást akarván gyakorolni az olvasóra, oly sok fűszert tartalmaz, hogy a mellett aztán minden egyéb izetlennek tetszik, megmérgezi úgy szólván a lelket.

Azonban ha főkép középszerű iró regényét soha sem kellene serdülő leányka kezébe adni, azt hiszem, azon túlságba sem kell esni, hogy kis-városi vénnénikék módjára minden irótól halálra ijedjünk, és egy lélekemelő remekművet egy mondatért vagy egy szóért ne adjunk oda az ifjuság kezébe, ha iránya máskülönben kifogástalan.

A tisztának minden tiszta, nincs ennél nagyobb igazság; csak a romlott, félig már rothadt lélek talál mindenben botrányost. Fájdalom! be kell vallani, hogy nálunk a családokban nem tisztelik eléggé a gyermekséget, az ifjuságot; sok olyat beszélnek előtte, a mi végkép megfosztja minden ártatlanságtól, cselédekre bízzák, kik a legaljasabb módon ismertetik meg az élet egy részével, de azért ha egy remekműben eléjön ez a szó «szerelem», nagy hűhóval és nyomatékossággal ragadják ki kezéből, hogy minél inkább összpontosítsák arra egész kiváncsiságát, úgy hogy ha máskülönben azt talán észre se vette volna, most már egész figyelmével keresse ennek botrányos jelentőségét.

Miután a szerelem létezik, előfordúl az életben, sőt a termé-

szetnek egyik törvénye, és gyermekeinket az életnek neveljük, miért ne szólhatnánk arról is komolyan, emelkedett hangon, úgy a hogy illik arról beszélni? Mindenesetre több jót teszünk így, mintha hagyjuk, hogy a konyhaszolgáló nyujtson arról felvilágosítást gyermekünknek! Akkor mikor felébredt erre a figyelme.

Azt hiszem tehát, hogy megválogatva már 14—15 éves korukban adhatunk remekműveket leányainknak, ezáltal megtanulják megérezni, megszeretni a népet, és meg lesznek nyerve a szellemi életnek. Csakis avval kell táplálni az ifju lelket, a mi *tökéletesen remek!* Főkép minálunk főfontosságu ez. Mert minálunk a tanítás, általában (kivéve természetesen a kivételeket) rendkívül száraz. Tényekből, számokból, adatokból áll. Egyedül az emlékező tehetséghez szól. Minden a mi az értelmet gondolkodásra bírná, a mi a lelket gazdagítná, a mi a szívet emelné, elmarad. Aztán csodálkozunk azon, hogy nagy korukban, oly kevesen tudnak szellemi életet élni. Hisz azt örökre megutálták már az iskola padjain!

Minő tantárgyak nyujthatnak ugyanis egy kis táplálékot a léleknek? Mindenesetre nem a természettan, vegytan, számtan vagy mértan, még a nyelvtan sem. A földrajz inkább, ha elég idő volna arra, hogy képzetet lehessen adni a növendéknek az egyes országok és népek általános jellegéről, a terményekről és azoknak az ipar általi különböző feldolgozása módjáról, a tájak népségéről, és az emlékek művészi becséről. Szóval velök mintegy érdekes utazást vitetni véghez. De ez mind elmarad, s e helyett hegyek, folyók, városok s termékeknek száraz elősorolása vesz minden időt igénybe.

Ott van a történelem, ha azáltal a hazaszeretet, az emberszeretet szent lángját gyujtanák meg a szivekben és hitet adnának az emberiség folytonos haladásában, szenvedélyt, hogy e haladáshoz minden egyes erő is hozzájáruljon. De a helyett itt is száraz tények, számok, nevek és adatok. Ez a történelem!

Megmarad az irodalomtörténet. Mi is volna alkalmasabb arra, hogy gazdagítsuk azt a szegény, kiszáradt, táplálék után sovárgó lelket, midőn az irodalom egy nemzet egész gondolat menetét ismerteti meg velünk és remek alakban adja nekünk át azt, a mit

legszebbet, legjobbat, legmagasztosabbat érzett és gondolt egy egész század. Mert hát egy nagy író csak hangot ad mind annak a homályos gondolatnak és érzésnek, a mely körülötte többé-kevésbbé nyilvánúl, remek alakba önti azt és megörökíti. De hát ezt éreztetik-e a növendékkel? Oh dehogy. Szárazon elősoroltatják vele a különböző műfajokat, mintha mértani ábrákról lenne szó. Aztán következik az írók élete, hol születtek, mikor haltak meg és hány kötetet írtak? Olykor aztán felolvasnak egyes mutatványokat is, de mivel a legtöbbször a tanár épen nem művész, nincs több érzéke a szép iránt, mint azon asztalnak, a mely előtt ül, s így bajosan *érezteti* a növendékkel, hogy miért szép valami. És azt meg nem szerettetheti vele.

Végül az erkölcstan. De minálunk még nem tanítják azt, mint önálló tudományt. Nem emelheti eléggé a lelket, mert többékevésbé érthetetlen dogmákkal van keverve, melyeket a növendékek többnyire csak bemagolnak. A vallásoktató ritkán kérdi tőle, ha érti-e vagy igaznak találja-e, meggyőzi-e lelkét az igazság? Megelégszik avval, hogy előszabja; tanít, nem nevel, nem is nevelhet.

Így hát az olvasmány legyen legalább olyan, hogy gazdagítsa a lelket, hogy bevezesse az ifjat azon szellemi életbe, mely nélkül az emberi élet csak szomorú tengődés. Azt ajánlanám tehát, hogy addig is, míg lángeszű ifjusági íróink születnének, fordítsuk le a magyar ifjuság számára az összes világirodalom arravaló remekműveit, és ha ily isteni eledelhez szoktatjuk ifjainkat, rá se fog többé nézhetni az ocsmány regényekre vagy émelygős babatörténetekre.

Valódi egészséges gyermekolvasmány például a most megjelent «Szív», melyet dr. Radó Antal olaszból fordított le Edmondo de Amicis után. Edmondo de Amicis nagy tehetségű író, ki nem pénzért dolgozik, hanem van mit mondjon embertársainak és azt okvetetlen ki kell hogy mondja. Azelőtt soha sem írt ifjusági olvasmányt. Hanem tavaly nagy beteg lett, azt hitte meghal és sajnálta, hogy soha semmit sem írt az ifjú nemzedék számára, mely oly fogékony! Szerette volna, ha halála előtt még valamit írhatott volna, valami lélekemelőt, mi a szívet fejleszti. És Edmondo de Amicis

nem halt meg. Felgyógyult betegségéből, s a mint egészséges lett, csakugyan hozzálátott e mű megirásához, mely lelkéből fakadt. Könyve azonnal hatvan kiadást ért. Egy franczia barátom figyelmeztetett e munkára, és már azon gondolkoztam hogy lefordítsam magyarra, pihenő perczeimben, a midőn láttam, hogy már is megjelent magyarul. Kár, hogy oly csunya papiron és oly apró nyomtatással. Ily könyv díszkiadásra érdemes. Ez valódi ifjusági olvasmány. Sok ilyet óhajtok a magyar fiatal olvasóközönségnek, még pedig eredetit!

(Kolozsvár.) De Gerando Antonina.

AZ EÖTVÖS-ALAP ÜNNEPE.

(1888. február 2-án.)

Az Eötvös-alap központi gyűjtő- és kezelő-bizottságának ideï ünnepélyes gyűlése fényesebb és nagyobb szabású volt, mint rendesen. Az Andrássy-úti állami tanítónőképző-intézet új nagytermében oly szépszámú és díszes közönséget láttunk együtt e napon, a milyenben gyűléseink gyér látogatottsága mellett ritkán van alkalmunk gyönyörködhetni. Ez általános, nagyfokú érdeklődés előidézésében — valljuk meg — sokat köszönhetünk a véletlennek is. A mostani év a dicsőített halhatatlan szellem földi pályájának legfontosabb fordulataira, szíve s elméje legismeretesebb alkotásaira emlékeztet s bizonyos értelemben jubileumi év. Most ötven éve, hogy a *Karthausi* megjelent; negyven évvel ezelőtt lett Eötvös Magyarország *első közoktatási miniszterévé* s húsz éve múlt, hogy a *népoktatási törvényt* megalkotta! Egyrészt ama nagy emlékek tették ünnepiesebbé a mai gyűlést a rendesnél, másrészt a bizottság ama szerencséje, hogy Eötvös emlékezetének megújítására oly szónokot nyerhetett meg, mint Zichy Antal, közéletünknek s irodalmunk eme egyik legrokonszenvesebb s legkiválóbb alakja. Kétségtelen hogy a mai gyűlés fénypontját az ő beszéde képezte. Annak a kornak, a melyben Eötvös élt, működött és hatott, alig van hivatottabb tolmácsa, magának a halhatatlan szellemnek hívebb, érdemesebb méltatója, mint a kitünő felolvasó, a ki részt vett maga is az új Magyarország megteremtésében s Eötvösnek egyik legbuzgóbb munkatársa volt épen közoktatási reformjának megvalósításában. Az a beszéd, melyet az Eötvös-alap ünnepén tartott s csak szűk körben hangzott el, minden tekintetben méltó rá, hogy a nagy kö-

zönség is megismerkedjék vele, — az a művelt nagy közönség, a mely tisztelettel viseltetik a felolvasó érdemei iránt s kegyeletes hálával adózik a dicsőitett szellem emlékének. Nagy szerencsénknek valljuk, hogy e beszédet — jelen füzetünk élén — egész terjedelmében közölhetjük, s egyedül csak mi közölhetjük, míg a többi lapok csupán töredékekben mutathatták be olvasóiknak. Úgy tudjuk, hogy a beszéd épen lapunk útján különnyomatban is meg fog jelenni s megragadjuk az alkalmat, hogy ezen a helyen s előre is figyelmeztessük rá az érdeklődőket.

Az ünnepet az Eötvös mellszobrával s délszaki növényekkel gyönyörűen feldíszített teremben a budai Pedagogium növendékeinek dalkara nyitotta meg s ennek elhangzása után olvasta fel *Zichy Antal*, az ünnepi szónok emlékbeszédét. A mint az «éljen»-ek és tapsok zaja lecsillapult, a VI. ker. tanítónőképző-intézet növendékeinek kara énekelt s ezután *Komócsy József*, népszerű költőnk, a tanítók s tanügy régi barátja olvasta fel hévvel s gyujtó hatással «*Az ercsi sír*» című ódáját. Erre ismét a VI. ker. tanítónőképző-intézet növendékeinek énnekkara csoportosult a zongora köré s Koeszler, zeneakadémia tanárnak ez alkalmomra (Eötvös «Végrendelet» cz. költeményére) szerzett szép dalát adta elő.

Végezetre maradt az ünnep programjának hivatalos pontja: az évi jelentés, melyet *Luttenberger Ágost*, az Eötvös-alapnak évek óta buzgó, önzetlen s munkában fáradhatatlan titkára olvasott fel. E jelentés nem tárja ugyan elénk sem rohamos, sem nagyarányú anyagi gyarapodás képét, de bizonyságot tesz arról, hogy az Eötvös-alap a biztos, normalis fejlődés medrében sikerrel halad czélja felé s hogy különösen a tanítóság körében évről-évre nagyobb s örvendetesebb hódításokat tesz. E hódítások pedig nemcsak anyagi, hanem erkölcsi tekintetben is megbecsülhetetlenek, ép ezért a szebb jövő biztos zálogai gyanánt tekinthetők.

Szép számmal növekedtek az idén is a tagsági tőkék, mind egyesek, mind tanító-testületek részéről; a kimutatás huszonhét ilyen esetét sorolja el a tagsági díjak tőkésítésének. A takarékpénztárak közül is huszonkettő gyarapította kisebb-nagyobb összeggel az alap vagyonát. Húsz forintnál nagyobb összeget 16-an gyűjtöttek; ezek

közt első helyen áll a lelkes és fáradhatatlan pestmegyei tanfelügyelő, Tóth József 110 frttal. Az egyes, csekélyszámú iskolákban elhelyezett perselyekből mintegy 60 frt gyűlt egybe.

Az alap vagyoni állapota az 1888. év január 26-án a következő volt:

A) Bevétel:

1. Az 1886. évről áthozott tiszta jövedelem alakjában	3179	frt 09	kr.
2. Az 1887. évben begyült tagsági tőkében és dijakban	2298	« 82	«
3. Az 1887. évben befolyt kegyes adományokból	2065	« 45	«
4. A tőkésített vagyonnak az 1887. évre járó kamataiból	1068	« 43	«
5. A költségekre befolyt adakozásokból	4	« 86	«
Összes bevétel:	8616	frt 65	kr.

B) Kiadás:

1. Ösztöndijakra	1350	frt —	kr.
2. Segélyezésre 417 és a tanítók orsz. árvaházára 300 frt; összesen	717	« —	«
3. Tőkésített vagyonához csatolt	2813	« 34	«
4. Két vidéki tanító fiának, kik az alap irodájában segédkeznek	250	« —	«
5. Nyomtatványokért fizetett	118	« 97	«
6. Az egyes tanítóegyletek gyüjtéseiből befolyt összegeknek szabályszerűleg az illető egyletek javára visszatartott 1/3-ad részét az «Eötvös-alap» kiadásaihoz számitván, kitett ezen összeg	67	« 17	«
7. Elnöki kiadás fedezésére, levelezésre és egyéb dolgokra	166	« 10	«
8. Pénztárnoki kiadás levelezésre	6	« 74	«
9. Titkári kiadás levelezésre	45	« 19	«
10. Kisebb kiadások	11	« 08	«
11. Pénztári szolga jutalmazására	26	frt —	«
Kiadás:	5571	frt 59	kr.

E szerint tehát az «Eötvös-alap» 1887. évi 5571 frt 59 kr. kiadását levonva a 8616 frt 65 kr. bevételből, a tiszta évi jövedelem 3045 frt 06 krt tesz. Ezen tiszta jövedelemből az alapszabályoknak megfelelőleg az «Eötvös-alap» gyüjtő- és kezelő-bizottsága az 1888. évben:

1. Az alap tőkésített vagyonához csatol	1120	frt —	kr.
2. a «Tanítók orsz. árvaházának» támogatására ad	300	« —	«
3. Ösztöndíjakra és segélyezésekre fordít	1600	« —	«
4. Az 1887. évi rendes bevételhez számít	25	« 06	«

C) Az «Eötvös-alap» tőkesített vagyona az 1888. év január 26-án:

1.	A Békey Imre-féle alapítvány, melyet az alapító ngs. Békey Imre kir. tanfelügyelő és min. oszt. tan. ur kezel	500 frt	— kr.
2.	A «Somogyi tan. egyl.» alapítványa, melyet az alapító egylet kezel	200 «	— «
3.	A «Gyertyánffy István»-féle alapítvány	1000 «	— «
4.	A «Pesti Hazai Első Takarékpénztár»-ban elhelyezett tőkesített vagyon, melyet az «Eötvös-alap» pénztárnoka kezel	2419 «	97 «
5.	A «Magyar Földhitelintézet»-nél biztonságba helyezett tőkesített vagyon	24000 «	— «
6.	Sorsjegyekben van	47 «	— «
	Az Eötvös-alap összes tőkesített vagyona:	28166 frt	97 kr.

Ehhez járulván az 1887-dik évről szóló tiszta jövedelem 3045 frt 06 kr. kitűnik, hogy az alap vagyona jelenleg **31212** frt **03** kr.

A titkári jelentéssel kapcsolatban felolvastatott a következő pályázat az ez évben kitűzött ösztöndíjakra és segélyezésekre:

A «Magyarországi tanítók Eötvös-alapját kezelő és gyüjtő országos bizottság» az 1886. évben befolyt tiszta jövedelméből *egy kétszáz forintos, hat egyszáz* forintos, *nyolcz ötven* forintos *ösztöndíjat* és *kilencz ötven* forintos segélyösszeget alkotott s ezennel felhívja az ezen ösztöndíjakra és segélyösszegekre jogos igényt tartható egyéneket, hogy e jótétemények elnyerése czéljából az «Eötvös-alap» kezelő és gyüjtő országos bizottsághoz intézendő folyamodványaikat Luttenberger Ágost, bizottsági titkár úrhoz (Budapest, Sándor-utcza 18.) legkésőbb f. évi július 10-kéig küldjék be.

Ugyancsak a fentnevezett bizottsághoz intézendők az «Eötvös-alap»-pal szoros kapcsolatban álló Zirzen Janka, Lederer Ábrahám, Örley János, Rökk Szilárd, Békey Imre és Gyertyánffy István-féle alapítványok jótéteményeinek elnyerése czéljából benyújtandó folyamodványok is.

Az «Eötvös- alap» jótéteményeiért pályázni szándékozóknak a következőket kell figyelembe venniök:

1. A magyarországi tanítók «Eötvös-alap»-jának, valamint a vele szoros kapcsolatban álló alapítványok jótéteményeiben, ösztöndíjaiban és segélyösszegeiben csak azon egyének részesülhetnek, a kik az «alap» szabályainak 1. §-a értelmében az «Eötvös-alap» rendes tagjaiúl felvétették magukat, avagy a kik az elhunyt rendes tagoknak özvegyei vagy árvái, esetleg kenyérkeresetre képtelen, nyomorék utódai. Az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé számíttatnak azon magyarországi népiskolák, tanítóképző-intézetek, polgári- és népiskolák, kisdedovodák és gyermek-kertek tanítói, tanárai és nevelői, illetőleg tanítónői, valamint a népoktatási kir. tanfelügyelőségi hivatalnokok, akik az «Eötvös-alap»-hoz az egy forintnyi évdíjat rendesen beszolgáltatták, avagy a 20 frtnyi tagsági tőkét befizették.

Senki sem részesülhet az «Eötvös-alap» jótéteményében, a ki ahhoz nem járult az alapszabályokban és előírt módon mértékben.

2. Az egy 200 frtos és nehány 100 és 50 frtos ösztöndíjra hazai egyetemeinken tanuló olyan ifjak folyamodhatnak, a kiknek szülői az «Eötvös-alap»-nak rendes tagjaiúl felvétettek és kötelezettségeiknek eleget tettek.

3. Nehány 100 és több 50 frtos ösztöndíjért pályázhatnak hazai akadémiákon, tanító- és tanítónőképző-intézeteinkben, a középiskolák felső osztályaiban, a polgári iskolák V. és VI. osztályaiban tanuló azon növendékek, kiknek szülői az «Eötvös-alap»-nak rendes tagjaiúl felvétettek és kötelezettségeiknek eleget tettek. A pályázattól az ezen pontban fel nem sorolt azon tanintézetek növendékei sem záratnak ki, a melyek tanulóiktól a fölvételnél megkövetelik, hogy a középiskolák vagy polgári iskolák négy alsó osztályaiból bizonyítványokat mutassanak fel.

4. Az 50 frtos segélyösszegért folyamodhatnak a kiérdemült, de kellő nyugdíjban nem részesülhető rendes tagok, a rendes tagok özvegyei, árvái és keresetre képtelen nyomorék utódai.

5. Az «Eötvös-alap» ösztöndijaiért folyamodók mellékelni tartoznak *a)* 1886—7-ik tanévről szóló iskolai bizonyítványaikat, — *b)* a jelen 1887—8-ik évről szóló bizonyítványt; az illetékes tanári-karnak ajánló levelét, melyben ki legyen tüntetve, hogy részesül-e folyamodó valamely ösztöndíjban vagy segélyben, *c)* azon iskolai hatóságnak és tanítóegyletnek vagy testületnek ajánló levelét, melyhez szülőik tartoztak, illetőleg tartoznak, *d)* azon okmányt, mely igazolja, hogy folyamodó szülei az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé tartoznak vagy tartoztak és az alap iránt való kötelezettségeiket pontosan teljesítették.

6. Az ösztöndíjakért folyamodók folyamodványaikat az illetékes tanintézet igazgatósága útján küldjék az, «Eötvös-alap» kezelő- és gyűjtő-bizottságához.

7. A segélyösszegekért folyamodók kérvényüket az illetékes tanítóegyesület elnöksége vagy az iskolai hatóság útján tartoznak beküldeni; mellékelniök kell: *a)* szegénységi bizonyítványt, *b)* az illetékes tanítóegyletnek vagy az iskolai hatóságnak ajánló levelét és *c)* azon okmányt, mely igazolja, hogy vagy maguk, vagy övéik az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé felvétettek és kötelezettségeiknek az alapszabályok értelmében pontosan eleget tettek.

8. Az «Eötvös-alap» rendes tagságáról szóló igazolványt esetleg az alap pénztárnoka és elnöke állítja ki és hivatalból mellékeli a folyamodványokhoz.

9. Oly egyének, kik csak ezen pályázat kihirdetése után lépnek az «Eötvös-alap» rendes tagjai közé, jelen 1887. évben még nem tarthatnak igényt az alap jótéteményeire.

10. Az «Eötvös-alap» jótéteményeiért folyamodók közül előnyben részesülnek azon rendes tagok, a kik az intézetnek már régebben rendes tagjaivá lettek. Ily előnyben részesülnek az új tagok is, ha rendes évdíjaikon

kívül a 20 frtos tagsági tőkének legalább az első 5 frtos részletét és az 1886. és 1887. évre járó 1—1 frtnyi évdíjat az alap központi pénztárába hiány nélkül beszolgáltatják. Ez idő szerint, a kik már három ízben részesültek az alap jótéteményében, nem számíthatnak sem ösztöndíjra, sem segélyösszegre.

11. Az «Eötvös-alap»-pal szoros kapcsolatban álló alapítványok jótéteményeit azoknak szolgáltatja ki a bizottság, a kiket a jogosult folyamodók közül az illető jótéteményekre az illető alapítók méltóknak találnak.

12. A magyarországi tanítók «Eötvös-alap»-jával kapcsolatban álló «Gyertyánffy István»-féle alapítvány 50 frtnyi segélyösszegét az «Eötvös-alap» jótéteményeinek kiosztásával meghatalmazott orsz. bizottság, az alapító-levél értelmében csak oly tanítóknak, illetőleg tanítónőknek, esetleg ezek tanuló gyermekeinek adományozhatván, a kik az «Eötvös-alap»-nak rendes tagjai és a kiket ezen felül az «Erdélyrészi közművelődési egyesület» saját szempontjából véve is, kiválóan érdemesnek itélt a megjutalmazásra: ezennel felhívjuk az ezen segélyösszegre igényt tartható kartársakat, hogy kellően felszerelt folyamodványaikat folyó évi julius 1-ig az «Erdélyrészi Közművelődési Egyesület» központi választmányához (Kolozsvár) elbírálás illetőleg ajánlás végett nyújtsák be.

13. Az «Eötvös-alap» jótéteményeiért folyamodók kérvényeit a folyó évi augusztus hó 20-án tartandó országos osztó-bizottság intézi el.

*

A titkári jelentés felolvasása után még egyszer megzendült a Pedagogium ifjúságának karéneke s mindenki fenkölt hangulatban s azzal a meggyőződéssel távozott a felejthetetlen szép ünnepről, hogy az a tanítóság, a mely így ápolja keblében az eszmék kultuszát s így gondoskodik a maga erkölcsi és anyagi javainak gyarapításáról, valóban hivatása magaslatán áll s méltó a nagy Eötvös emlékéhez.

A BERLINI NŐK FOLYAMODVÁNYA

A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK ÉRDEKÉBEN.

Németországban a nőnevelés és oktatás jó része még mindig férfiak kezében van. A magániskolák inkább méltányolják ugyan a nők munkásságát, de az állami felsőbb leányiskolákban vajmi kevés tér nyílik a tanítónők nevelő és oktató befolyásának. S míg Angliában a leányok nevelése és oktatása szinte egészen a nők kezébe ment át; s Franciaország is oda törekszik, hoyy a nőnevelési intézetek vezetését nőkre bízza, meg lévén győződve róla, *hogy a nőt csak nő nevelheti helyesen,* s a női természetnek megfelelően: addig Németországban (mint a legtöbb f. leányiskolában nálunk is) a magasabb női tanintézetek vezetésében a tanítónők vagy épen nem vehetnek részt, vagy csak másodrangú szerepre vannak kárhoztatva; s így vajmi kevéssé érvényesíthetik azt a befolyást a leánynevelés terén, a melyet különben érvényesíteniök lehetne és okvetlenül kellene épen a nevelés érdekében.

Ezért indúlt meg az a lázas munkásság a német — különösen a berlini nők körében; ezért gyűléseznek; s ezért mondták ki e gyűléseken, hogy nem értenek egyet a németországi felsőbb leányiskolák (különösen az államiak) jelenlegi irányával; hogy leányaikat tudományosan képzett derék nők befolyása alatt szeretnék látni; s e czélból egy folyamodást is írtak és terjesztettek föl a porosz közoktatásügyi miniszterhez. E folyamodásnak két fő pontja a következő:

1. Hogy a nők a nyilvános felsőbb leányiskolák közép- és felső fokán nagyobb tért nyerjenek a tudományos ismeretek tanításánál és névszerint: a német nyelv (tehát anyanyelv) és a vallás tanítása női kezekbe legyen letéve.

2. Hogy az állam alapítson több olyan magasabb fokú tanintézetet, melyekben a felsőbb leányiskolák magasabb osztályai számára is neveljenek tanítónőket.

A folyamodásban e két pont csak röviden van indokolva; de a folyamodáshoz mellékelt emlékirat bőven és érdekesen foglalkozik a kérdéssel. (Címe: Die höhere Mädchenschule und ihre Bestimmung. Begleitschrifft zu einer Petition an das preussische Unterrichtsministerium u. das preussische Abgeordnetenhaus. Berlin 1888.)

Az emlékirat mindenekelőtt visszapillant a német *felsőbb leányiskolák történetére*, megemlítvén röviden, hogy a múlt század végén és a jelen század elején csak magán-emberek és magán-intézetek foglalkoztak a nők magasabb oktatásával s az állam csak később vette gondjaiba a felsőbb leányiskolákat. Megemlíti a weimári és berlini gyűlést, melyeket a német pedagogusok a felsőbb leányiskolák érdekében, azoknak javítása czéljából tartottak; amazt 1872-ben, ezt 1873-ban.

De czélt nem értek, nem érhettek, mert mind a két gyűlés és e gyűléseken készített mindkét emlékirat ugyanazon hamis elvből indul ki! A weimari emlékirat egyik pontja például így szól: «A nőnek a férfi szellemi képzettségével *általánosságban* egyenlő rangú képzettséget kell nyújtani, hogy a német férfi feleségének szellemi rövidlátása és szűkkeblűsége miatt a *házi tűzhelynél ne unatkozzék, s midőn magasabb érdekekért dolgozik, a feleség azokat megértve, érzelmeinek melegségével álljon oldala mellett.*» Szóval: a nő *nem önmagáért*, hanem a *férfi kedvéért* részesüljön nevelésben.

Ez nagyon hasonlít — mondja a *berlini nők* emlékirata — Rousseau amaz elvéhez: «la femme est fait specialement pour plaire á l'homme.»

És ugyanazon hamis elvből indul ki az 1873-ban Berlinben tartott gyűlés is. Nő kevés volt meghíva (20 tagra csupán 5 nő esett). S így történt, hogy ez a csekély szám hiában hangsúlyozta azon életrevaló indítványt, hogy a leányiskolák vezetését képzett tanítónőkre kell bízni; mivel a tanítás mellett a *nevelésre irányzott* munkásság is szükséges, melyet egy derék nő jobban végezhet, mint a

férfi! Tehát e konferenczia után is minden a régi állapotban maradt; s még a *nőtlen tanárokat* is alkalmasabbaknak vélték a *felsőbb leányiskolák* igazgatására, mint a tanítónőket. Nemcsak az intézet igazgatása, — de *a magasabb osztályok* vezetése is *férfiakra* bízatott!

A berlini gyűlés óta tizennégy év múlt el. Egy egész generáczio hagyta el a felsőbb leányiskolákat. S az eredmény? Meg lehetünk elégedve?

Igen, teljesen megelégedve az eredménynyel csupán egy párt van: az *egyetemet végzett igazgatók és tanárok pártja.*

Pedig az általuk követett rendszer ellen mind sűrűbben hangzik az a panasz, hogy az állami felsőbb leányiskolák *nem nevelnek, csak tanítanak.* A leányok túl vannak terhelve anyaggal és pedig olyan formán, hogy mindabból, a mit a fiúk alaposan elsajátítanak a maguk iskoláiban, abból a nők valami keveset megtanulnak, de azt úgy, hogy gondolkozásuk nincs igénybe véve; csak pozitiv tényeket és itéleteket hallanak, a melyek bennük vérré nem válhatnak, benső életükkel összefüggésben nincsenek, s ezért hamar kirepülnek emlékezetükből!

S mi az oka e jelenségnek? Az, hogy a felsőbb leányiskolák nem is nevelhetnek, mivel az ott működő férfiak természetszerűleg igen *kevéssé ismeretesek a leányok benső életével arra nézve, hogy kellő befolyást gyakorolhatnának* reájuk.

A túlterhelés másik oka a berlini gyűlés tantervében rejlik: abban a törekvésben, mely befejezett, kész műveltséget akar nyújtani. Hisz a fiatal leánynak tizenhat éves koráig mindent el kell sajátítania, a mi a műveltség lényegéhez tartozik. *Tananyag és tanítási* idő nem fedezik egymást. «*Félig, felig, félig.*» Ezt szeretné Büchner Luiza minden német felsőbb leányiskola fölé írni, míg valaki megkönyörülne rajtuk. Mivel a továbbképzésről az iskola nem gondoskodik, a tanításban és tanulásban sokszor rövid áttekintésnek kell pótolnia a belátást, a meggyőző okulást.

S hogy a porosz kormány sem volt teljesen megelégedve, látszik abból is többek közt, hogy Gossler miniszter már 1884-ben kifejezést adott abbeli nézetének, hogy a tizenhat éves leánynak

lehetetlen befejezett műveltséget nyújtani. A kormány valóban több ízben *összébb is szorította* a tananyagot.

A mint mondók a nőnevelés- és tanítás terén elkövetett hibáknak mélyebb és szomorú oka az a hamis fölfogás, melylyel a weimariak a nők hivatását meghatározták, az a fölfogás, mely szerint a nő *nem önmagáért*, hanem a férfi kedvéért részesüljön nevelésben.

S mindaddig, míg a nőt önmagáért, mint embert, emberré nem képezik; mindaddig, míg Rousseau elvéhez csatlakozva csak a férfi kedvéért nevelik; mindaddig, míg a szellemileg *nem önálló nő lesz a legjobb nő:* mindaddig a német nőnevelés dolga jobban állani nem fog!

Pedig a nő sorsától függ a jövő nemzedék sorsa is. Azért e hamis nevelési irány miatt nemcsak az iskola szenved, nemcsak a nő, hanem szenved miatta a *jövő, a leendő generáczio is.*

S ezen szóval ki van mondva a nőnek nagy kulturalis feladata, mely nagyságra és szépségre nézve nem áll semmiben a férfié mögött. A nő kezében fekszik első sorban a leendő emberiség nevelése; azon nemes tulajdonok ápolása, a melyek az embert emberré teszik: az *erkölcsiség, szeretet* és *isteni félelem!*

Ezért a nőt önálló erkölcsi lénynek, embernek kell tekinteni s ilyenné művelni; mert csak is így lesz alkalmas nagy föladatának: a nevelés kötelességeinek megfelelni! Mert «a női természet — mondja egy iró — nem halvány s gyönge lenyomata a férfi természetének, hanem önálló isteni gondolat, egy önmagában befejezett organizmus, melyben az emberiség lényegének másképen: kellemesebben és szelídebben kell nyilatkoznia, mint a férfinál».

Mi tehát nemes, lelkileg és erkölcsileg önálló egyént akarunk nevelni a leányból, nem pedig felületesen képzett, nem-önálló lényt, milyet a weimari pedagogia produkált, s a milyet alapnézeteiből kiindulva, produkálnia kellett.

Mert a német férfi szereti, ha a nőben nincsen elegendő önállóság, ez a tulajdon bizonyos kellemet kölcsönöz a nőnek az ő szemeiben; ehez járul még az, hogy így felsőbbségét is inkább éreztetheti a nővel, a mi a német férfinak határozottan tetszik.

Csak ebből lehet megmagyarázni azt, hogy több ezer, a felsőbb

leányiskolákat szidalmazó apa és férfi közül, egyik sem tett egy lépést sem arra nézve, hogy javítson az uralkodó állapoton. Göthének ama szép mondása, hogy «a legjelesebb az olyan asszony, a ki szükség esetén gyermekeire nézve az apát is tudná pótolni»: kevés visszhangra talált a német férfiak szívében.

Azonban igaz, hogy a német nők sem fordultak még soha erélyes apelláczióval a német férfiakhoz, hogy figyelmessé tegyék amaz irány veszélyes voltára, melyben a leánynevelés halad. Pedig lehet, hogy csak erre volt szükség, hogy annak a belátására bírják, s arra a meggyőződésre juttassák, hogy a nő nemcsak felesége a férfinak, hanem egyszersmind *anyja gyermekeinek*, s hogy másodszor nem minden asszony van házas életre hivatva, de csaknem kivétel nélkül mindeniknek van bizonyos módon dolga a fiatalság nevelésével. Ebből már látható, hogy mi a nő élethivatása és látható, hogy a *nőt önálló egyénné kell fejleszteni!*

Természetes, hogy tizenhat éves korában az ember még nem önálló, s azért az iskola kész önálló lényeket nem is nevelhet, de a tehetségek és erők kifejlődését elősegítheti.

Ezért tehát az iskolában a befejezett, kész nevelésre való törekvés *helyére az erők fejlesztésének elve lépjen.*

Különösen a *magasztos emberi erőket*: a *hit* és *emberszeretet* erejét ép úgy, mint az egyéni tehetségeket kell első sorban fejleszteni. Komolyan kellene már venni Pestalozzi követeléseit, kinek nevét ép oly tisztelettel ejtik ki Németországban, mint a Klopstockét, de kinek műveit ép oly kevéssé olvassák. Legkevésbbé teljesítik a nagy mester ama követeléseit, melyek az erők fejlesztéséről szólanak, míg a *gépiesség* * *olyan hatalomra nő, mely megbénítással fenyegeti az iskolákat.*

Tudjuk, hogy pozitiv anyag nélkül nem lehet erőket fejleszteni. De nagy különbség az: vajjon ez az anyag pusztán az emlékezet gyakorlására szolgál-e, vagy bölcs megszorítással az ész iskoláztatására, az erkölcsök nevelésére és a szellemi látókör kiszélesítésére? Az iskola nem adhat annyi pozitiv ismeretet, a mennyi a

* Az eredetiben: «schematismus».

későbbi míveltség alapjául elégséges volna; de *akaratot* s *érdeklődést* kellene teremtenie arra, hogy később aztán behatóbban tanuljanak. Így aztán azok a leányok, a kik melegen érdeklődnek minden iránt, a mi emberi és a kik önálló gondolkozásra vannak nevelve: azok autodidaxis által később többre mehetnek, mint napjainkban azok a leányok, a kik csak automatáknak neveltettek.

A leányoknak tehát alkalmat kellene nyújtani arra is, hogy magokat tovább mívelhessék. Ez hovatovább mind szükségesebb lesz és *kivihető volna olyan formán, hogy a meglévő osztályokhoz egy pár tanfolyamot csatolnának csekély óraszámmal, s e tanfolyamokon 15—17 vagy 16—18 éves leányok az irodalomban, történetben, valamint a neveléstudományban és a természettudományokban tovább művelnék magokat.*

Ezen tanfolyamok mellett *gyermekkert is volna,* a hol a fiatal lányoknak alkalmuk legyen tapasztalatot, ismeretet szerezni jövő hivatásukat illetőleg.

Arra nézve, hogy bevezessék őket a háztatási teendőkbe — a mit semmi esetre sem akarnánk elmulasztani — még az említett foglalkozások mellett is elég ideje marad a fiatal leányoknak.

S mindezen dolgok együttvéve a 15—16, 17—18 éves leányra nem gyakorolnák sem erkölcsileg, sem fizikailag azt az egészségrontó hatást, melyet a *korai bálok* és társaságokban való részvétel egyfelől, s a *regényolvasásban való elmerülés* vagy az *erkölcstelenítő gondolatvadászat egy-egy férfiura* másfelől gyakorolnak.

Igaz, hogy még ekkor sem volnánk azon véleményben, hogy a fiatal leány már befejezett művéltséget kapott, de reméljük, hogy a legjobb úton halad. S ha nem is kész, de bensőleg önálló; s a munkának ilyen módon való beosztása által a későbbi időkre halasztjuk el azt, a *mi az éretlen gyermek számára még nem való.* Reméljük továbbá, hogy bizonyos szerves műveltségnek, szellemi és erkölcsi érettségnek vetettük meg az alapját.

Ha tehát azt az elvet, hogy a felsőbb leányiskolákban a fiatal leánynak befejezett nevelést kell adni, mellőzni fogjuk, ezzel együtt a túlterhelés is mellőzve lesz.

Van azonban egy másik tévedése is a weimari pedagogiának, s ez az, hogy kizárja a női befolyást a nők neveléséből. *Pedig nőt olyannak, a milyenné lennie kell, csak derék nő nevelhet. És nem helyes,* különösen a felsőbb leányiskolák magasabb osztályaiban, *a leányok fejlődésének legelhatározóbb éveiben a férfi befolyást uralkodóvá tenni!* Nemcsak a külsőség, de főleg a belső lelki élet kedvéért. Mert ekkor van a legtöbb szüksége a fiatal leánynak *a nőre,* kire mint tanácsadóra, vezetőre bizalomteljesen tekinthet; a ki előtt föltárja belső lényét s a ki a legalkalmasabb arra, hogy a család és az iskola közötti hézagot áthidalja.

De hogy ilyen hatások gyakorlására a kézimunka-óra és tornatanítás, valamint az egyes felügyeleti órák *nem elegendők,* ez nem szorúl bizonyítgatásra. Ehez tekintélyesebb állás kell és *olyan tárgyak* tanítása, a melyek megadják az iskolának a magasabb tanintézet kinyomatát!

A férfi azt gondolja, hogy a *tanítás* egymaga elegendő a lelki és erkölcsi önállóság megteremtéséhez. Veszedelmes balhit. *A tanítás nem lényege a nevelésnek; a szeretet a lényege!* És kiben lehet a leánygyermekhez való szeretet nagyobb s az az érdeklődés iránta, hogy nemes, derék emberré fejlődjék, élénkebb, mint nálunk, kik ugyanazon nemhez tartozunk.

Előttünk ugyan nem *érdekesek* a lányok olyan értelemben, mint igen gyakran a férfiak előtt; de mi a legmelegebb *érdeklődéssel viseltetünk irántuk.* Előttünk *nem pszichologiai talányok, nem érthetetlenek.*

Szóval: a nő egészen másképp gondolkozik és érez a leányokkal szemben, mint a férfi és ezért egészen más módon érintkezhetik velök! Csak nő ismerheti a női lelket a legfinomabb, a legmélyebb részletekig, s viszont: csak férfi a férfiét.

S hogy látszólag mégis ellentmondásban van ezzel az a tapasztalat, hogy épen a fejlődés korában sokszor az anya nagyobb befolyást gyakorol a fiára, az apa a leányra: ez megmagyarázható abból, hogy reánk emberekre a másik nem lelkületének mindig titokzatos és ismeretlen élete sajátságos ingert gyakorol. De a nemek ezen misztikus kölcsönhatása pedagogiailag csak ott kivá-

natos, a hol a tiszta, szent családi élet *minden mellékgondolatot kizár.*

Azon viszonyban pedig, mely a férfi tanár és leánytanítvány között van, ezen kölcsönös hatás a magasabbosztályok tanítványainál ábrándozásban — a tanár részéről *legjobb esetben* gavalléros bánásmódban nyilvánul. Ezért pedagogiailag nagyon is megfontolandó pontjai vannak a leánytanítvány — s a tanár közötti viszonynak.

Erről így szól Homberg Tinette: «Ha a legnemesebb férfit és a legártatlanabb, legelfogulatlanabb leányt is képzelem magam elé: mégis lehet e viszonyban *valami,* a mi nem egyezik meg a pedagogia magasabb végczéljaival. Csak figyeljük meg jól, s lehetetlen észre nem vennünk, hogy a tanár szinte soha sem viselkedik úgy a leányokkal, mint a fiúkkal szemben. Már azon hangban, melylyel azokhoz szól, van valami lekötelező, kimélő, gyöngéd, mely távolról legalább arra a hangra emlékeztet, mely a világban reájuk várakozik, s *mely nagyon különbözik az anyai szeretet hangjától,* melylyel *csak a tanítónő szólhat,* s melylyel szólnia kell tanítványaihoz. Amaz *ösztönszerűleg* nem arra emlékezteti a tanulókat, hogy *tanítványok,* hanem arra, hogy *leányok* — és nem sokára *felnőtt leányok lesznek!* És azok közülök, a kik nem egészen elfogulatlanok, a kik azonban *női tanítás* mellett e tekintetben legalább megmaradtak volna elfogulatlanságukban, nem sokára a tanórák alatt, melyek arra volnának hivatva, hogy megaczélozzák őket mindazzal szemben, a mi nem szép és nem helyes: tápot nyernek tetszésvágyuk kielégítésére és mielőtt még a társaságba lépnének, mielőtt nagy leányokká lettek volna, *gondolatban* egész regényt játszanak le tanáraikkal.

Miként a nő más szeretettel és más fölfogással járul a leányok műveléséhez, úgy tulajdonképeni tanítást illetőleg is határozott előnyben van a férfi tanárok fölött már azon sajátságánál fogva is, hogy a tudományt kevésbbé tekinti önczélnak, mint inkább olyan eszköznek, melylyel erkölcsi hatásokat eszközöljön.

Mindamellett több jó igazgatót és tanítót ismerünk, a kik szerencsés eredményt értek el a leányok tanításánál. S ezt a hatást

főleg arra kell visszavezetnünk, hogy a leányok előtt imponált a tanár vagy igazgató személyes műveltsége és tudása.

Ezt az intelmet tehát föl kell használni és gondoskodni kell arról, hogy a *tanítónők személyes műveltsége* és *tudása* is imponáljon a leányoknak; s ekkor ugyanazon hatást, ugyanazon tanulási vágyat fogjunk fölmutatni, *a nélkül, hogy ugyanazon káros következményektől kellene tartanunk*; t. i. hogy időnek előtte ébredjenek a fiatal lányokban olyan érzelmek s gondolatok, *melyeknek sokkal inkább aludniok kellene még.*

S a mi a vallást illeti, a nő sokkal inkább alkalmas arra, hogy meleg vallásos érzést ültessen a leányok szívébe, mint a férfi. E nélkül igazi nevelőnőt képzelni sem lehet. S a meleg vallásos érzés ápolásától sokkal több függ, mint a hogy sokan gondolnák.

Összefoglalva a mondottakat: miként az emberi nemnek műveltetése föladatát a természet kezéből saját kezeibe kell vennie, ha föladatát el akarja érni; *ép úgy kell a női nemnek saját nevelése föladatait a férfi kezéből saját kezébe vennie, hogy föladatát elérhesse!*

De ezzel nem azt mondjuk, hogy a férfi közreműködését a a leányiskolákban mellőzni akarjuk. Mi a leányok tudományos tanításánál még több részt akarunk adni a férfiaknak, mint a mennyit ők adnak nekünk; különösen a nyelvtan, számtan temészettudományok és földrajz tanításánál. Szóval ott, a hol inkább az értelmi, mint az erkölcsi nevelésről van szó. De a vallás, a német nyelv s irodalom és — a hol erre alkalmas egyéniség van — a történet; szóval azon tárgyak, melyek által a nőben nemcsak az embert, de az igazi nőiest is lehet és kell nevelni: csakis a nő kezébe tartoznak. *És az ő kezeibe tartozik mindenek előtt az osztályok és az iskola vezetése!*

Tudjuk, hogy milyen vihart fog ez a követelés előidézni a német tanárok részéről. Holott egész Europa *minden más művelt államában el van ismerve e kívánság jogosultsága.* S ha szívesen és hálával elismerjük is, hogy egyesek közülök a tanítónők érdekeit melegen pártolták: a támadások fölül múlják ezeket mégis — és nem mondhatnók, hogy egyátalán lovagias fegyverekkel harczolnának.

Hisz a hamburgi gyűlés nyiltan kijelentte, hogy épen *a konkurrenczia miatt* lehetőleg távol kell tartani a tanítónőket! Ezen urak hallgassák meg Mohl Robertet, a ki így szól hozzájuk: «Minden monopolium igazságtalan, de kétszeresen gyülöletes és brutális visszaélése a hatalomnak az a monopolium, melyet a férfi gyakorol a nő megkárosítására!»

S mindamellett, hogy kénytelenek vagyunk a tapasztaltakból, s magában, a dologban rejlő logikából kiindulva kijelentni, *hogy igazi nőket csak női vezetés nevelhet:* mégis távol vagyunk attól, hogy rohamos reformot óhajtsunk. Hiányzik ehez még a tanítónők nagyobb részénél a mélyebb, behatóbb ismeret.

De ennek sem ők az okai, hanem azon férfiak, a kik a tanítónőnevelés és általán a leánynevelés minden terén uralkodnak. Mi tehát hozzájok fordulunk és hathatósan kérjük: teremtsenek olyan intézeteket, a melyek a felsőbb leányiskolák magasabb osztályai számára tanítónőket nevelhessenek! A mostani szemináriumok csak az elemi iskolák számára nevelnek- és csak egyes, tehetséges tanítónők képezték maguka nehéz munka- és keserves magántanulás útján oda, hogy kielégítő szolgálatot tehetnek a magasabb osztályokban is. De ezek kivételek, s a kivételekről nem beszélhetünk itt! Aztán mit is ér az a nehány, a nagy szükséglettel szemben? E szükségen csak megfelelő tanintézetek által lehet segíteni.

Nem magunkért, hanem saját leányaitokért, kiktől a jövő generáczió boldogsága függ; a hazáért esdünk, hogy kérésünket meghallgassátok!

Különösen három okot emlegetnek, a melyek miatt a nők a magasabb osztályok tanítására nem volnának allkalmasok:

1. A nő már gyöngébb szellemi tehetségeinél, szűkebb látókörénél fogva stb. nem alkalmas behatóbb ismeretek szerzésére.

2. Egészségének veszélyeztetése nélkül ilyen tanulmányokat nem lehet.

3. Ha legyőzné is az akadályokat, ilyen tanulmányok által elvesztené nőiességét!

Lássuk már most ezen ellenvetéseket rendre:

Az első pont összetéveszti az okot az okozattal. Hát —

adtak-e alkalmat arra, hogy a nő szellemi erőit kifejleszsze szabad vizsgálódás és tanulás által? A férfi, a fizikailag erősebb jogával magához ragadta a nagy érdekeket és minden szellemi munkát; míg a nő számtalan generáczión keresztül csak a csekélylyel és a legcsekélyebbel foglalkozva, szellemi látóköre természetesen szűkebb lett; de nem azért, mivel a kicsinyesség és szűkkebblüség vele született volna a nővel.

A *tágas szellemi látókör és világnézet nem születik senkivel*, ezeket munka és tanulás által szerzi meg az ember. Angolországban megkapjuk erre is a példákat. Ime, ott a nőket a szegény ügy és az iskolák ügyének vezetésénél alkalmazzák és műveltségük színvonala gyorsan emelkedik. És a londoni egyetem egyik utóbb megejtett vizsgálatánál a «bachelor of arts» rangfokozatért 215 férfi és 22 női pályázó közül: 90 férfi — tehát 42% — és 16 nő, — tehát 73% — állotta ki a vizsgálatot és pedig az utóbbiak egynek kivételével «*kitűnő*» osztályzattal.

De ha meg is engedjük azt, hogy számos a hivatásának meg nem felelő tanítónő, s megengedve, hogy soknak nincs helyes fogalma hivatásának *mély komolyságáról* és *fontos követeléseiről*, s valamint szépségéről, az alaptétel mégis fönmarad: nem férfiak, *hanem nők vannak első sorban arra hivatva, hogy a leányokat műveljék és neveljék. S ha a nők még nem alkalmasok erre, alkalmassá kell őket tenni!*

A mi a második pontot, az egészségügyi ellenvetést illeti, ebben van egy kis komikum is. A mióta a világ áll, megszoktuk már, hogy azt a munkát, a melyet reánk rónak, nem egészségünkre való tekintettel róják ki. Megszoktuk a különböző terhek viselését. És most, midőn elöszőr van szó olyan munkáról, a mely jutalmazónak és befolyásos állást adónak igérkezik, szivesen magunkra vállaljuk az egészségünkért való aggodalmat! Ki protestált valaha az ellen, hogy nők egész életükön keresztül a varrógép fölé hajolva ülnek, és hogy az elemi iskolákban alkalmazott fiatal tanítónők 60—70 gyermeket tanítanak reggeltől estig, a mi épen nem szolgál a testi szervezet javára.

Miért jött épen most, olyan egyszerre ez az ellenvetés? És

vegyük a legrosszabb esetet... Mitől kell félnünk? Hisz Németországban ijesztő nagy a nők fölösleges száma, a kiknek nagy része épen keresethiány miatt jut tönkre!

A harmadik ellenvetés végre azt bizonyítja, mennyire engedékeny tudomány a logika olyankor, midőn vissza akar élni vele az ember, s valamely előre megállapított véleményt akar bebizonyítani!

Azok a férfiak, a kik határozottan állítják, hogy a nő nem képes hehatóbb ismeretek szerzésére, másik szavukkal fölteszik, hogy az, a mire a nő szerintök nem is képes, az természetét megváltoztatja, nőiességéből kivetkőzteti.

Az a félműveltség, a mit a legtöbb nőnek nyújtanak, az igenis árthat a nőiességnek, de valódi, alapos műveltség, úgy a hogy mi kívánjuk, soha!

Még azt kell kifejtennünk: mikép óhajtjuk kivihetőnek ezt a magasabb kiképeztetést és miféle külső intézkedéseket tartunk e tekintetben szükségeseknek? Talán megnyiljanak Németországban is az egyetemek a nők számára, mint sok helyütt Európában?

Bármennyire óhajtjnk ezt, különösen a leendő *orvosnők* szempontjából: oly kevés hasznot látnánk abban a felsőb leányiskolákat illetőleg, ha tanítónőik egyetemi műveltséggel rendelkeznének. Mert, hogy a tanítónő sajátságos rendeltetésének megfelelően tudjon működni, ahoz szükséges, hogy olyan műveltségben részesüljön, mely e sajátos rendeltetésnek inkább megfelel, mint az egyetemi műveltség.

Szóval, mi azt hiszszük, hogy szükséges lesz ilyen tanítónők számára akadémiákat fölállítani (Hochschulen). Ezen akadémiákat a Newnham és Girton college mintájára szeretnők berendezve látni internátussal. *A vezetés vagy igazgatás nőkre volna bízva* és a férfi tanárok által adott tanórákon is női felügyelők volnának alkalmazva. S ezen akadémiáknak kötelességök volna olyan módszert és eszközt nyújtani a nőknek, a melyek segélyével azok vizsgálódva, önálló ismeretet szerezzenek.

A pedagogiát és németet nők tanítanák. — *A belépés ezen iskolákba csak* a 20-ik életkorral volna megengedhető. Az intézet három évi tanfolyamra terjedne.

A tárgyakat illetőleg: *kötelező* minden tanulóra nézve csak a pedagogia és némely csoportban a német nyelv volna; s minden más tantárgyra nézve *teljes választási szabadságot adnánk a tanulóknak!*

A módszert illetőleg csak azt jegyezzük meg, hogy egy ilyen akadémia főképen a *forrástudományok közvetítését fogná teljesíteni* és a tanulók ítélő tehetségét művelni és elesíteni.

Tudjuk, hogy egy ilyen intézet az államnak pénzébe kerülne, de azt hiszszük, jogunk van végre a magunk részére is igényt tartani valamely kiadásra, miután a nők a nemzet jóllétének föntartására a legnagyobb befolyással vannak, s részben mint egyenes adófizetők az államnak tekintélyes összeget jövedelmeznek. A mi érdekünkben eddig kevés történt, habár sok olyan dologra van pénz, a mi távolról sem mérkőzhetik fontosságra nézve azzal, a mit mi kérünk.

S végül: rá kell térnünk kérésünk anyagi oldalára is, mert ez szorosan összefügg az ideális érdekekkel. Az ilyen tanítónőknek aztán megfelelő fizetést kell adni. Azon szokást, mely Poroszországban uralkodik, hogy a tanerőket nem munkájuk, hanem nemök szerint fizetik, azzal indokolják, hogy a nőknek kevesebb szükségletük van. S mégis hibául róják föl, ha ez a csekélyeb szükség abban nyilvánul, hogy a tanítónő talán nem vásárol könyveket, lapokat, a minek pedig nagyon sokszor a csekély jövedelem az oka. Mert nagyon sok esetben a tanítónőnek kell gondoznia anyját és kiskorú testvéreit is. Itt végére értünk volna fejtegetéseinknek és most csak azt kivánjuk, hogy azon elv, mely e fejtegetésnek alapjául szolgált, előítélet nélkül vétessék vizsgálat alá a magas kormány — és a porosz nemzet képviselői által.

Minden valóban nőiesen érző nő, ha életének tapasztalatait áttekinti, egyet fog érteni velünk abban, hogy a leányoknál különösen *a fejlődés korszakában* női tanerőket kell alkalmazni! Minden külföldi nemzet megbotránkozik a mi nőnevelési rendszerünk fölött. És ideje volna már Németországban is fölhagyni azzal a középkori szokással, mely a nőt távol tartja épen azon területtől, a mely csaknem *kizárólag őt illeti meg!*

*

Ezeket foglalja magában *röviden* elmondva, a berlini nők és anyák kéréséhez mellékelt emlékirat. — Óhajtjuk, hogy sikert arassanak igzságos törekvésükkel!

Mi pedig törekedjünk oda mindenekelőtt, hogy hazai felsőbb leányiskoláink is elérjék azt a czélt, melyet nemcsak a német nők és anyák, de azt hiszem, hogy a magyar nők és anyák is elérni óhajtanak, hogy ezen intézetek lelkileg önálló nemes jellemeket neveljenek, kik, ha nem is bírnak befejezett műveltséggel, de a további önművelésre, a szó legnemesebb értelmében, *elegendő kedvet, és kielégítő alapot vigyenek ki az életbe!*

Kolozsvár) Binder Laura.

A PÉNZRŐL,

KÜLÖNÖSEN AZ OSZTRÁK-MAGYAR BIRODALOM ÉRCZPÉNZÉRŐL ÉS AZ ARRA VONATKOZÓ SZÁMÍTÁSOKRÓL.

(Második közlemény.)

Vadásznép-törzsek állati bőröket, földművelők gabonát és barmot használtak közvetítő eszközül. A római királyok alatt rézből készült és bika képével ellátott pénzdarabok, nem különben azoknak pecunia (pecus=barom) elnevezése bizonyítja, hogy a réznek csereeszköz gyanánt való alkalmazását megelőzőleg szarvasmarha volt az adás-vevés közvetítő eszköze Rómában. A Pyrrhus elleni háborúk befejezése után, valószínűleg a félszigeten lakó görögökkel való bensőbb érintkezés folytán ezüst lépett a rómaiaknál a réz helyébe, melyet később, a császárok alatt, arany váltott föl a javak forgatásában.

Kis-Ázsiában már Kr. előtt 1000 évvel használtak aranyat és ezüstöt csere-közvetítésre, sőt Kr. e a hetedik században Kis-Ázsia görög városaiban ugyanarra a czélra határozott súlyú érmeket is vertek, míg Phœnicia népe abban az időben az aranyat és ezüstöt hengeralakban használta, mint a minő rúdarany név alatt Anglia nagy kereskedésében mai nap is előfordul. Az újabb népek közül a velenczeiek és flórenczieknek a 13-ik században kezdtek nagyobb mennyiségű arany-érmeket verni.

A körülményeknek megfelelőleg a különféle népek igen különböző tárgyakat használnak csereeszköz gyanánt. Az orosz-chinai határon tea, tégla alakjában; a china-birmai határon konyhasó, ugyszintén Afrika belsejében, a hol azt karaván ok viszik a sivata-

* Az első közleményt lásd a múlt füzetben 42—47. l.

gok sótelepeiről befelé; Islandban és Új-Foundlandban szárított hal, az Amazon folyó környékén viasz, Észak-Amerika vadtörzseinél állati bőr és prém a csereeszköz. A régi mexikóiak pamutszövetet, kakaobabot, rézdarabokat és tollhüvelybe zárt aranyport használtak.

Elő-India benszülöttei a kauri-csigát használják, melyet ők a Malediv szigetekről szállítanak. Ugyanily csigát használnak csereeszköz gyanánt Afrika több tartományának lakói és habár a kauri-csigának (Cypræa moneta) pénz gyanánt való használata mindenkit meglephet, tagadhatlan mégis, hogy a példakép fölhozott cseretárgyak közül egyiknek sincs alkalmazásában oly közeli vonatkozása az aranyhoz, mint épen a kaurinak! Mert hogy valamely tárgy az adás-vevés közvetítő eszköze lehessen, azt az elengedhetlen kelléket kell betöltenie, hogy az emberek előtt becses legyen, melynél fogva bárki hajlandó legyen értékes dolgokat érte cserébe adni. A kauri-csigát csereeszközzé való avatása előtt kizárólag azért becsülték, mert mint szép, fényes tárgy alkalmas volt a diszítésre. Mily biztos léptekkel haladhatott, nagyságának tudatában, embertársai között a kaurival diszített néger! A kauri-csiga előbb mint fényűzési czikk nyerte meg a feketék becsülését és azután, mint fényűzésre alkalmas tárgy emelkedett a csereközvetítőnek szerepére, épen úgy, mint a fehérek aranya! A kauri beszerzése, bárki is vállalkozzék ily föladatra, időt, fáradságot es munkát igényel, úgy, hogy a négerek is szólhatnak a fizetési eszköz beszerzési költségeiről, a mennyiben ugyanakkora fáradsággal és munkával más értékes javaknak juthattak volna birtokába. A kauri, ha azzal a néger államot túlságos bőven elárasztanák, minthogy használati értéke egyátalában nincs és a nagy mennyiség miatt közönséges lévén, még diszítésre sem használtathatnék: csakhamar veszítené becsét és nem lehetne többé alkalmas fizetési eszköz, épúgy nem, mint hasonló körülmények között a fehérek aranya azokban az időkben, melyekben azt ékítésre való alkalmazásán kívül semmi egyébre sem tudták még használni. Egyéb cseretárgyak is, mint dohány, só, vas, prém stb. értékben alászállnak, ha nagy mennyiségben jutnak forgalomba, csakhogy egyúttal használati tárgyak lévén, értékcsökkenésök a körülményeknek megfelelőleg kisebb-nagyobb időközre terjed csupán, a nélkül,

hogy megszünnének becses, vagy a csere közvetítésére alkalmas tárgyak lenni.

Általános szokássá vált a pénz feltalálását a phœniciaiaknak tulajdonítani, valószínűleg abból a föltevésből indulván ki, hogy az akkori világ kereskedésének főképviselőit, Phœnicia népét illethette a csereeszköz megválasztásának és módosításának vezérszerepe. A pénz egyik nemzetnek sem találmánya, csak úgy nem, a mint nem nevezhetjük találmánynak a házat, a ruhát stb., hacsak valamely népnek századokon keresztül szerzett tapasztalataiból kifolyó és fokról fokra fejlődő intézkedéseinek végeredményét nem akarjuk e szóval jelölni: találmány! A kauri-csiga ép oly jogosan nevezhető némely államok pénzének, a mint más államokban az arany, ezüst, réz, vagy a dohány (Virginiában), sárgaréz-gyűrű (a kaffereknél) stb., a nélkül, hogy mindezen csereközvetítők phœniciai találmánynak volnának tekinthetők.

Az aranynak és ezüstnek, mint csereeszköznek, korong alakjában való előállítása és felirattal meg címmel való ellátása, szóval az arany és ezüst érmek kibocsátása magasabb fokú igényeknek megfelelő módosítása a csereeszköznek, habár tagadhatlan, hogy kis korunktól való megszokásnál fogva, az arany- és ezüstnek csakis érem alakjában keringő tömegeit szoktuk pénznek tekinteni. Az arany- és ezüstnek érem alakjában szerepeltetése a javak forgatásánál csupán egy lépés a csereeszköz fokról fokra való fejlődésének lánczolatában, a melynek behatóbb idő-, anyag- és munkamegtakarítás a czélja. Az aranynak és ezüstnek, mint csereközvetítő eszköznek értéke független annak alakjától és jelzésétől. Bizonyos aranytömeg ugyanannyit ér, akár gömb, akár henger, gyűrű, vagy bármely más alakban jut a forgalomba és ennek megfelelőleg a belföldi, vagy külföldi pénz értékének számolásánál csupán az aranytömeg nagysága jön tekintetbe, a mely a pénzben foglaltatik.

Ha az arany változó nagyságban és alakban jutna mint csereeszköz a forgalomba, akkor, hogy tudni lehessen, mennyi aranynak átvételéről van szó, minden egyes csereüzlet az átnyújtandó aranytömegnek megmérését igényelné és könnyen belátható, hogy nem egészen pontos mérleg alkalmazása, vagy csekély tévedés a mérés-

nél, az aranynak nagy értéke miatt, az egyik cserélő félnek tetemes veszteségével járna. Ugyanaz az aranytömeg fölváltva újból mérés alá kerül, a mint esetről-esetre csereeszközül használják az adás-vevésnél és így önként fölmerül a kérdés, nem volna-e czélszerűbb a tetemes anyag- és időveszteséggel járó sok mérésnek mellőzésével az aranytömeget csupán egyszer pontosan megmérni és a mérés eredményét magára az aranytömegre vésni, hogy így annak értékére nézve bárki egy pillantással tájékozást szerezhessen. Ily jelzés lehetséges és már az ókori népek is alkalmazták, csakhogy annak, hogy a kellő foganata legyen, két főkellékkel kell bírnia: először, a jelzés hiteles legyen, tehát a valóságnak megfeleljen; másodszor, az arany- vagy ezüsttömeget értékes dolgokért átvevő fél biztos lehessen arra nézve, hogy a hiteles jellel, mintegy védő jellel ellátott tömeg a forgatás alatt semmiféle csonkítást sem szenvedett.

Az első követelménynek idő múltával azzal tettek eleget az emberek, hogy az aranytömeg kimérését és jelzését kifogás alá nem eshető egyénekre avagy testületekre bízták. A második követelménynek, hogy a megjelzett aranytömeg a kézről-kézre való forgás alatt észrevétlenül megcsonkítható ne legyen, úgy feleltek meg, hogy csupán meghatározott nagyságú és alakú, tehát egymással teljesen egyező darabokat bocsátottak ki, a melyeket fölírással, czímmel, jelekkel láttak el, a mely intézkedésnek az a jó hatása is volt, hogy az ekként megjelölt darabok könnyen fölismerhetők és a forgalomba más oldalról jutott daraboktól megkülönböztethetők voltak.

A tiszta arany és ezüst hajlékony, lágy tulajdonságánál fogva a kézről-kézre való forgatás alatt igen gyorsan elkopnék, a nélkül, hogy az eltünt tömeg újból vissza kerülne a forgalomba. Rézzel keverik tehát, minek folytán keményebb, a koptatásnak ellenállóbb lesz a tömeg és mivel a rézjárulék az aranynak főtulajdonságain nem változtat, sőt az ötvényből tiszta arany nyerése végett újból kifejthető: az aranyötvény alkalmas csereeszköz, avval a megjegyzéssel, hogy benne csupán az aranymennyiség az értékes rész. Az értékszámolásnál a réznek mellőzésével az ötvénynek csupán arany tartalma vétetik tekintetbe. Hogy pedig a csereeszköz gyanánt használt aranyötvénynek tiszta arany tartalma meghatározható legyen,

magának az ötvénynek súlyán kívül, az ugynevezett teljes súlyon kívül, ismernünk kell még az ötvény finomsági számát. Ha valamely aranyötvény finomsági száma $^{84}/_{100}$, ennek értelme, hogy az ötvény $^{84}/_{100}$-ik része tiszta arany, a többi pedig réz vagy egyéb hozzáadvány, vagyis, az ötvény tömegének minden 100 grammja 84 gr. tiszta aranyat foglal magában. Ha tehát az ötvénynek teljes súlya 700 gr. és finomsága $^{84}/_{100}$, mondhatjuk: a hány 100 gr. van a 700 gr.-ban, annyi 84 gr. tiszta arany van az ötvényben, vagyis 588 gramm.

A 8 forintos (20 frankos) aranynak finomsága $^{9}/_{10}$; mennyi a tiszta arany 620 darab aranyban? A 620 darabnak súlya összesen 4 kiló vagyis 4000 gr.; a hány 10 gr. van tehát a 4000 gr.-ban, annyiszor 9 gr. a tiszta súly, azaz 3600 gr.

Az ezüst 20 krajczárosnak finomsága $^{5}/_{10}$, annak tehát fele ezüst, fele réz. A 10 krajczáros finomsága $^{4}/_{10}$. Az efféle adatokat ismernünk kell, mert azokat az érmeken nem találjuk följegyezve. Újabban az ötvény finomságát ezered részekben fejezik ki. Az előtt az ezüstnél 16-ot, az aranynál 24-et vettek a finomság alapjául; 13 latos ezüstötvény tehát 13/16 finom, azaz minden 16 gr. teljesben van 13 gr. tiszta ezüst. Az ugynevezett Mária Terézia tallér $13^{1}/_{3}$ latos ezüstötvényből való, annak finomsága ttehát $13^{1}/_{3}/16$ vagyis 40/48.

A 20 karátos aranyötvény finomsága 20/24, vagyis 24 gr. teljesnek megfelel 20 gr. tiszta arany. A körmöczi arany $23^{3}/_{4}$ karátos aranyötvényből készült, annak finomsága tehát: $23^{3}/_{4}/24$, azaz 95/96.

A pénzverést, fölmerülhető visszaélések elkerülése végett az állam kezelésére bízzák. Az első fontos művelet a megkivántató finomságú ötvénynek előállítása. Rend szerint többféle ötvény van rendelkezésre, a melyeknek keveréke grafit-tégelyekben folyóssá tétetvén, a folyótömeg finomságát pontosan meghatározzák; ha az eredmény a kivánt finomsággal nem egyezik, bizonyos mennyiségű réznek, vagy meghatározott ötvénynek a folyó tömeghez való adásával egyenlítik ki a hiányt. A második művelet: az alkalmas ötvényből oly lemezek készítése, a melyeknek vastagsága a kivágandó érmek vastagságával teljesen egyezik. Ezen lemezeket külö-

nös, e czélra szolgáló géppel átütik és az átütésekkel nyerik az egyes pénzdarabok korongját. Negyedik művelet: a korongok kiigazítása. Minden egyes korongot mérlegre dobnak; túlsúly esetében megfelelő lecsiszolással nyerik a megkivántató súlyt. Ha azonban a korong súlya a kelleténél kisebb, az újból olvasztás végett félrevettetik. Ezek a korongok jóval kisebbeknek látszanak a nekik megfelelő érmeknél. Ötödik művelet: a csiszolt korongokat prés alá helyezik; a korong fölső és alsó lapjára külön-külön nyomják a fölírást, ugyszintén külön az oldalírást. A pénzverde látogatója (pl. Körmöczbányán) valamennyi műveletet egyszerre nem láthatja; tanácsos tehát a tervezett műveletekről előre is tudósítást szerezni annak, a ki a pénzverés egyik, vagy másik ágával szemléleti úton kiván megismerkedni.

Mivel az érem előállítása körül a legpontosabb eljárással sem lehet a törvény határozott követelésének eleget tenni: a törvényhozás bizonyos eltérési maximumot tűz ki (remedium), megállapítván azt a hibát, a melyet (vagy kisebbet) még el lehet nézni az érem súlyában, vagy finomságában, a nélkül, hogy ez az eltérés az érem értékének csökkenését vonná maga után. A 8 forintos aranynak megengedett eltérése úgy a súlyban, mint a finomságban 2 ‰, azaz: 1000 gr.-nál 2 gr. nem jő tekintetbe; tehát 155 darab 8 forintos arany súlyánál két gramm hiány, avagy ugyanakkora túlsúly még nem tekintetik hibának. Az eltérést, valamint az éremre vonatkozó többi adatokat a törvényhozó testület állapítja meg.

A magyar királyi fémbeváltó hivatal a beváltásra hozott fémekért (az aranyötvényért aranypénzt, az ezüstért ezüstöt) annyi vertpénzt szolgáltat, a mennyi a beadott fémből készíthető; azonban pénzverési költség czímén az aranynál az egész összegnek ½%-a, ezüstnél 1%-a levonatik. Némely államban, pl. Angliában, a pénzverésért semmi díjat sem vesznek.

A határozott fizetési eszköznek, legyen az nemes fém, vagy egyéb tárgy, mint: állati bőr, gabona, barom stb., a fent elősoroltakon kívül nem eléggé hangsúlyozható előnye annak mérték gyanánt való szereplése a javak értékének meghatározásánál. A Hudsonbay társaságnak a benszülött törzsekkel való kereskedelmi össze-

köttetése folytán effélék szilárdultak meg: egy puska fölér 15 hódbőrrel; 3 nyestprém = 1 hódbőr; 1 fehér rókabőr = 2 hódbőr; 1 fekete róka=1 medve=4 hód bőrével. A china-siberiai határon 1 tea tégla=1 papiros rubelllel. Az észak-amerikai törzsek tehát, mint a felhozott példák mutatják, a tárgyak értékét hódbőrrel fejezték ki és ily módon a cserét rendkívül megkönnyíték. A tárgyaknak volt ugyan értékök, mielőtt az emberek határozott csereeszközt használtak az adás-vevésnél; azonban az értéket majd az egyik, majd a másik jószágnak értékével fejezvén ki, nem nyerhettek egyszerű áttekintést, vagyis az árnak fogalma nem lebeghetett tisztán az emberek előtt. Az csak úgy vált lehetségessé, hogy a csereközvetítésre szánt tárgyak közül az egyiknek értékével hasonlítottak össze minden egyéb tárgy értékét, azaz megállapították az értéknek egységét vagyis mértékét. Az idő, súly, térfogat stb. számára vannak egységeink, épen úgy kellett egységet (mértéket) megállapítani a javak értékének megmérése végett. Az észak-amerikai indiánok értékegysége volt a hódbőr, a melylyel nemcsak a különféle tárgyaknak (puska, lőpor), hanem egyuttal a többi csereközvetítő eszköznek értékét is kifejezték.

A mértékül kiszemelt csereeszközzel való mérése az értéknek gyakori és szokottas lévén, az emberek a javak árára nézve is biztosabb tájékozást szerezhettek, noha az ár az előállítási költség, kinálat és egyéb nem oly könnyen meghatározható körülmények változásánál fogva kisebb-nagyobb ingadozásnak van alávetve. Az észak-amerikai indiánus összes vagyonát hódbőrben fejezhette ki és mivel mások is ugyanazt tették, az adás-vevés könnyebben és biztosabban mehetett végbe és daczára az esetleg beállott áringadozásnak, az eladás- és vételbe bocsátkozó felek inkább szabadulhattak veszteségektől, semmint ha csereegység (hódbőr) nélkül léptek volna egyességre.

Minden államban a törvényhozás határozza meg, mi legyen az egység a javak értékének mérésénél. Nálunk az egység és a törvényes fizetési eszköz «1 forint osztrák értékben». A magyar-osztrák államnak névszerint ezüst valutája van, mert az értékegység a forint, ezüstre vonatkozik. Francziaország törvényhozása kétféle értékegy-

séget állapított meg; van értekegységük aranyban és ezüstben, azaz Franciaországnak kettős valutája van. Németországnak és Angliának arany a valutája.

Kérdezzük már most, nem volna-e kivihető, hogy valamely állam, mellőzvén a nemes fémnek, mint drága csereeszköznek alkalmazását: olcsó, hozzáférhetőbb tárgyat tűzne ki a csereközvetítésre és a személyes szolgálatok díjazására. A kérdés mindenekelőtt föltételezi, hogy a pénz alapjául szolgáló és általában el nem engedhetőnek tartatni szokott legelső kellék, melynél fogva a csereeszköznek becses dolognak kell lenni, mellőzhető és a cseretárgynak a forgalomban való szerepelhetésére elegendő alap az állam polgárainak akár hazafiságból, akár egyéb okokból eredő meggyőződése, hogy a csereeszköz, daczára értéktelenségének, mindenki által elfogadtatik, minek folytán bárki is hajlandó érette javait átengedni. Az ily pénznek sikerrel járó megállapítása lehetséges volna abban az esetben, hogyha az állam népe semmiféle üzleti összeköttetésben sem állana más államok népeivel. A nélkül, hogy az eddigi csereeszköznek az új, értéktelen csereeszközzel való beváltásának nehézségeiről szólanánk, megjegyezhetjük, hogy felette csalódnék, a ki azt hinné, hogy a könnyen előállítható, értéktelen csereeszköznek tetszés szerinti szaporításával, akár az állam, akár annak népe szabadulnának a pénz szűkével járó kellemetlenségek bajaitól! Az országnak bizonyos mennyiségű csereeszközre vagyis pénzre van szüksége, hogy az adás-vevési forgalom fönnakadást ne szenvedjen; addig, míg a kibocsátott értéktelen pénznek mennyisége a szükséglet követelte határ körül ingadozik, vagyis a míg a kiadott új pénz a beváltottat pótolja, az árak meglehetősen állandók maradnának; a mint azonban a kibocsátott új pénz mennyisége ama határt túlhaladná, a folyvást emelkedő pénztömeggel emelkednének egyuttal az árak is, azaz a pénz értéke alá szállana. A növekedő pénzbőség az árak megfelelő emelkedésével járna. Az árakat sem az államhatalom, sem a polgárok áldozatkészsége nem határozhatja meg. Míg tehát egyrészt több pénz állna rendelkezésre az értéktelen csereeszköznek bőkezű kibocsátásánál fogva, másrészt a javak növekedő ára miatt nagyobb

lenne a kiadás is és így az új esereeszköznek megállapítása, talán egyes esetek kivételével, nem válnék a polgárok előnyére.

Abban az esetben, hogy ha az állam népe más államok népeivel kereskedelmi összeköttetésben volna, az ily érték nélküli csereeszköz csak úgy maradhatna akadálytalanúl a forgalomban, hogy ha azt a külföld népei is csereeszköz gyanánt elfogadnák. Ellenkező esetben az érték nélküli csereeszköz mellett egy másik értékesnek is kellene fennállni a külfölddel való forgalom érdekében, azaz kétféle pénz keringene az államban, a mely körülmény, kivált élénkebb forgalom esetében az értéktelen csereeszköz fizetési becsének mód nélkül való leszállásával járna. Az átalános csereeszköz (értékes esereeszköz) bevezetése ügyében néhány év előtt Párisban tartott nemzetközi bizottság tanácskozmányai eredmény nélküliek voltak.

Az arany- és ezüstpénznek, mint cseréközvetítő eszköznek nemzetgazdasági nagy jelentősége még abban a körülményben is nyilvánul, hogy általa az el nem fogyasztható javaknak megtakarítása válik lehetségessé. Maguknak a javaknak összegyűjtése, részint azoknak romlandósága, részint térhiány vagy más okoknál fogva csupán korlátolt mértékben lehetséges, holott azok állandóan becses aranypénzzel beváltatván, értékök (arany alakjában) tetszés szerinti ideig megmarad, a nélkül, hogy az érték csökkenésétől kellene tartani. Gondoljunk csak az újabb idők nagyszerű vállalataira; azok mind megtakarított javak értékének alapján jöttek létre! Ezt megfontolván, kétségtelenné válik, hogy a pénznek jelentékeny szerepe van az emberi műveltség fejlődésében!

*

A csereeszköznek a népek különféle viszonyaitól függő fejlődési lánczolatában az arany- és ezüstpénz nem a legutolsó láncszem; ezt követi a czivilizált népek államait jellemző, gyakran az aranyat és ezüstöt kiszorító papiros pénz! Miért értékes a papiros pénz? Honnét van, hogy a csekély kiterjedésű papiros pénzért, melynek használati értéke tekintetbe sem jöhet, aranyat, vagy egyéb értékes dolgokat szerezhetünk? Miként felel meg a papiros pénz a csereeszköz első és elengedhetlen kellékének, mely szerint az a

munka dijazására szolgáló, vagy egyéb értékes dolgok egyenértéke fejében átvehető, becses tárgy?

Eltérőleg minden egyéb csereeszköztől, a papiros pénznek értéke a rajta levő nyilatkozat hatásán alapszik, tehát az érték a papiros szeleten kívül levő tárgyaknak avagy intézményeknek értéke. A gabona, barom, prém, kauri, arany stb. megfelelőleg a táplálkozás, ruházkodás vagy fényűzés szempontjából becsesek, az értéket mintegy magukba zárják és becsesek maradnának, hogyha kívülök bármely tárgy elpusztulna; holott a papiros pénz épen ellenkezőleg abban az esetben veszítené értékét, hogyha kívüle levő tárgyak pusztulnának vagy bizonyos intézmények felbomlanának, azaz a papiros pénz értéke hitelen alapszik.

Oly utalvány, a melylyel bizonyos pénztárnál meghatározott mennyiségű arany fölvételére vagyunk följogosítva, föltételezvén, hogy az utalványt kiállító egyénnek avagy testületnek, nem különben a fizetésre kijelölt pénztárnak hitelességéhez és magának az utalványnak valódiságához semmi kétség sem férhet, az oly utalvány fölér magának az aranytömegnek értékével, a melyről szól; sőt a fölvétellel járó időpazarlás és a nagyobb mennyiségű aranytömegnek nehezebb megóvása miatt a kereskedő, bankár stb. előtt magánál az aranynál is becsesebb. Az ilyen utalványokat, a melyeknek bemutatóját érczpénzzel fizeti a kibocsátó, bárki legyen is a bemutató és bármely időben történjék a bemutatás, bankjegyeknek nevezik; az intézeteket pedig, a melyek ily jegyeket kibocsátanak, jegybankoknak hívják. Az osztrák-magyar monarchiának nincsen jegybankja. A bankjegyek kibocsátásának alapja az arany és ezüst csereeszköz mennyiségének elégtelensége az évről évre növekedő nemzetgazdasági forgalomban. Ennek földerítésére szolgáljon a következő hiteles kimutatás.

Poroszországban a bankjegyek forgalma:

1820—1836. években	2¼	millió tallér
1857. évben	73½	« «
1873. «	300	« «

Franczia országban a franczia bank üzlete:

1851.	évben	1241	millió frank.
1853.	«	2842	« «
1856.	«	5809	« «
1862.	«	7784	« «
1869.	«	8325	« «

Poroszországban 1820—1836. években $2^1/_4$ millió tallér bankjegyekben az érczpénz mellett kielégité a szükségletet; az ötvenes évek vége felé már $73^1/_2$ millió bankjegy szerepelt és mivel föl nem tételezhető, hogy az érczpénz ugyanily arányban eltünt a forgalomból, sőt annak mennyisége nagy valószínűséggel a huszas és harminczas évekéhez képest szintén növekedett, bizvást kimondhatjuk, hogy Poroszország összes pénzmennyisége 1836-tól 1857-ig kiváló mértékben szaporodott. A csereeszköznek ily óriási mértékben való szaporítása nem volt fölösleges, pénzbőséget előidéző művelet; arra szükség volt, hogy a pénzmennyiség egyrészt a lakosság növekedésének, másrészt a pezsgőbb gazdasági élet, növekedő vállalatok (gyárak, vasutak stb.) igényeinek megfelelhessen.

Kétséget sem szenved, hogy egyéb államok pénz-forgalmának kimutatása csak úgy bizonyítaná, hogy a folyvást emelkedő nemzetgazdasági élet mindenütt nagyobb és nagyobb mennyiségű csereeszközt igényel és mivel a szükségletek emelkedésével az arany- és ezüsttermelés nem tartott lépést, a bankjegynek, mint aranyat pótló csereeszköznek kibocsátása a pénz szűkével járó bajok elhárításának igen fontos tényezőjévé vált.

A jegybank bizonyos mennyiségű aranyat és ezüstöt tart készletben, hogy a beváltásra hozott jegyeket érczpénzzel fizethesse. Ez az érczpénz-tömeg az ugynevezett érczalap.

A bank eljárása a következő. Azoknak, kik kölcsönért hozzá fordulnak, jónevű váltók-, értékpapirok- és egyéb zálogért jegyeket ád, a melyeken az a nyilatkozat olvasható, hogy azok a bank által bármely időben érczpénzzel beváltatnak. A kölcsönvevő ezekkel a jegyekkel megszerezheti a kivánt javakat, mert a jegyeket bárki hajlandó aranypénz gyanánt átvenni, jól tudván, hogy akármikor viszi

azokat a bankhoz beváltás végett, az összeget, melyről a jegyek szólnak, neki aranyban kifizetik. A jegyek ilyformán kézről kézre forognak, míg azoknak egyik tulajdonosa, talán mivel érczpénzre van szüksége, vagy bizalomhiány miatt, a banknál érczpénzzel beváltja. A kölcsönvevő vagy bankjegyekkel, vagy érczpénzzel törleszti tartozását. A banknak jövedelme ezen üzletből a kölcsönzés idejének megfelelő kamat.

Az érczalap értékére nézve nem egyezik a kibocsátott jegyek összegének értékével; ellenkező esetben a bankjegyek nem is szaporítanák, hanem csupán helyettesítenék a csereeszközt a forgalomban és nem felelhetnének meg a növekedő szükségletnek. A bank jóval több jegyet bocsáthat ki, mint a mennyi az érczalapnak megfelel, a nélkül, hogy a fölös számban kibocsátott jegyek a rendes körülmények között a beváltási igéret teljesítésének akadályára volnának. A kibocsátott jegyek, mivel azokat a bank előbb-utóbb köteles beváltani, a bank vagyonát terhelő résznek tekintendők. A banknak semmi nyeresége sem volna, hogyha pl. 1 millió értékű érczalap mellett összesen 1 millió értéket képviselő jegyeket bocsátana ki. Hogyha 1 millió érczalap mellett a kibocsátott jegyek értéke két milliót tenne ki, 1 milliónak a kamatja lenne a jövedelem; ha pedig a kibocsátott jegyek összes értéke 6 milliót tenne ki, akkor a jövedelem 5 milliónak a kamatja stb.

A banknak érdeke, a jegyeknek mentül nagyobb mennyiségben való kibocsátása, bizonyos fokig megegyezhetik az állam viszonyainak megfelelő ama követelménynyel, hogy a fizetési eszköz szaporíttassék; azonban, eltekintve a pénzbőségnek már föntebb említett hiábavalóságától, bizonyos mértéken túlterjesztése a jegyek kibocsátásának végtelen sok bajt és magának a banknak bukását okozhatja. A kellő határnál, tehát ott, a hol a további jegykibocsátással pénzbőség kezdődnék, a banknak mint pénzszabályozó intézetnek, feladata, kamatfölemeléssel megszorítani a jegykibocsátást. Ez igen kényes pont, a mely azt követeli, hogy a bank saját jövedelmének leszállításával, tehát mintegy saját érdeke ellenében megszorítsa a jegykibocsátást, a midőn a közérdek ily megszorítást követel. Föltételezhető-e, hogy az oly intézet, melynek egyedüli czélja

a mérlegszámlán mentől nagyobb nyereségnek szerepeltetése, mások javáért lemond a biztos prédáról? Pedig épen a jegyek visszavonásával nyilvánított lemondás a kellő időben az egyedüli helyes eljárás, a mely megfelel annak a követelménynek, hogy a forgalomban kellő mennyiségű csereeszköz szerepeljen.

A bankot kétféle módon érheti veszteség. Vagy a kibocsátott jegyek födözetéül szolgáló zálogok, értékpapirok, váltók értéktelenné válnak, holott a bankot terhelő jegyek beváltás végett visszakerülnek; vagy pedig, leginkább pénzválság idején, ha a bank az érczpénzt követelőknek rohamosan szaporodó tömegét nem képes kielégíteni és e mellett a beváltás időpontjának elhalasztását sem sikerül kieszközölnie, a mely alatt a fedezet (értékpapir, váltók) visszaadása amugy is a jegyeknek természetes visszaömlését idézné elő a bankhoz. Hogyha a bank a jegyeket be nem váltja, azok elvesztik értéköket, nem szerepelhetnek tovább is csereeszköz gyanánt és az utolsó tulajdonos, a kinek kezében maradt a jegy, károsodik, hacsak az állami hatalom a jegyeket kényszer útján nem tartja a forgalomban. A jegyeknek túlságos mértékben való kibocsátása következtében az állam polgárai tetemes károkat szenvedhetnek. Anglia, Észak-Amerika, Francziaország és egyéb államok polgárai szenvedtek a a semmissé vált jegyek özönének káros következményeitől. A visszaélések elhárítása végett a jegybankot sok esetben állami fölügyelet alá helyezik, a mi egyrészt czélszerű is. Tagadhatlan azonban, hogy épen a banknak az állammal való szorosabb összeköttetése lőn gyakran túlságos mérvű jegykibocsátásnak alapja.

A jegybankok szervezését illetőleg a különféle nézeteket nem tudták megegyeztetni még Angliában sem, a hol e tárgyban a legtöbb tapasztalást szerezhették. Kétféle rendszer alakúlt, a melyek módosítással irányadóvá lettek más államokban is.

A megszorító bankrendszer pártolói a jegyek túlságos mérvű kibocsátásának folytán beállható nemzetgazdasági károkat választván irányadónak, a banknak szigorú állami fölügyelet alá helyezését javasolják és követelik, hogy a jegyek lehetőleg érczlappal födöztessenek. Az ezen rendszer alapján létrejött jegybank nem élhet ugyan vissza a jegyek túlságos mérvű kibocsátásával, de nem is felelhet

meg mindenkor fontos feladatának, mely szerint az állam nemzetgazdasági érdekében a csereeszközt szaporítsa, ha arra szükség van. A bankjegyeknek az érczalap nagyságához mért határozott mennyisége miatt a csereeszköz nem szaporítható, még abban az esetben sem, ha a növekedő szükséglet azt követelne és ez a körülmény hátrányos oldala a megszorító bankrendszernek.

A bankszabadság pártolói ellenben, a kik nem a károkat, hanem a nemzetgazdasági élet virágzásának főtényezőit, ezek között első sorban a csereeszköz elégséges mennyiségét tartották szem előtt, a bank számára korlátlan rendelkezési jogot követelnek a jegyek kibocsátására nézve, hogy így a jegybank tulajdonképeni föladatának, a pénzmennyiség-szabályozás fontos hivatásának megfelelhessen. Ennek a rendszernek főhiánya az a körülmény, mely szerint a nagyobb kamatjövedelem elérése végett esetleg túlságos mértékű kibocsátása a jegyeknek meg nem akadályozható.

Mendlik Ferencz.

IRODALOM.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE II. JÓZSEF KORÁBAN. Irta *Marczali Henrik*. Kiadja a M. T. Akademia történelmi bizottsága. *Harmadik kötet.* Budapest, 1888. (8-r., 607 l.) Ára 3 frt 80 kr.

A M. T. Akadémia történeti bizottsága ezelőtt nehány évvel nyilt pályázatot hirdetett hazánk múlt századbeli történetének levéltári kimutatások alapján, egyes monografiákban való megírására. Sokan voltak a vállalkozók: meg is indult a munka, de az eredmény, noha egy deczennium folyt le azóta, még mindig csekély ahhoz a reményhez képest, melyet mind a tört. bizottság, mind a művelt közönség e vállalkozáshoz kötöttek. A felejthetetlen Molnár Aladár a XVIII. század közoktatásának történetét szándékozott megírni; becses nagy munkájának első kötetével el is készült, de tulajdonképeni feladatát meg nem oldhatta, mert a halál ép akkor ragadta ki kezéből a tollat, mikor a második kötetben Mária Terézia tanügyi reformjainak ismertetéséhez készült. Marczali Henrik szerencsésebb volt s tiz évi fáradhatatlan levéltári kutatás után s valóban csodálatra és tiszteletre méltó munkássággal megoldotta a magára vállalt feladatot: megírta Magyarország történetét második József korában, a mely művének befejező harmadik kötete a napokban hagyta el a sajtót. Hogy mikép oldotta meg ezt a feladatot, hivatottabb birák itéletére bizzuk; annyit azonban merünk állítani, hogy a fiatal történetíró e munkája mind a feldolgozott anyag újsága és gazdagsága, mind történetírói felfogása s előadása tekintetében az utóbbi évek legkiválóbb termékei közt foglal helyet.

Az első és második kötetet annak idején ismertettük folyóiratunkban, mutatványokat is közöltünk belőlük. Most a harmadik kötetet mutatjuk be olvasóinknak. E kötet az egész munka V, VI, VII, VIII-ik könyvét foglalja magában s tárgyalási menete a következő: a Hóravilág Erdélyben című első fejezet után a jobbágyság ügyeinek rendezését, az alkotmány átalakítását s az igazságügy reformját ismerteti egy-egy fejezetben. Itt megszakítja az elbeszélés fonalát s külön könyvet szentel József egyénisége rajzának. Majd a VII-ik könyv négy nagy fejezetében összegezi az eredményeket az anyagi és szellemi műveltség minden ágá-

ban. Az utolsó könyv a «katasztrófa» czímet viseli s külön fejezetekben vázolja az országos inséget, a hadsereg állapotát, ismerteti az orosz-török háborút, a császár egészségének megrendültét és kora halálával politikai rendszerének megdőlését.

Az egyes fejezetek ismertetésére, bár sajnáljuk, nincs terünk; csak általában emeljük ki, hogy nincs olyan lapja a kötetnek, a mely fontos új adatokkal ne gazdagítaná eddigi tudásunkat. Nem legutolsó s legkisebb érdeme Marczalinak, hogy széleskörű műveltségénél fogva a hazai eseményeket mindenütt kapcsolatba hozta az európai mozgalmakkal s az általános világtörténeti szempontokkal. Hogy II. József kora egészen új világításban áll előttünk az ő könyvében, ép oly mértékben tulajdonítható eme történetírói felfogásának mint az általa felkutatott s felhasznált rengeteg levéltári anyag új, eddig ismeretlen voltának. Kimutatásaiban kiterjesztette figyelmét az állami élet s nemzeti tevékenység minden terére; e tekintetben könyve annyira gazdag, hogy az államférfiu, a közigazgatás s törvénykezés embere, a gazda, a művész, az író s — hogy magunkról se felejtkezzünk meg — a közoktatás munkása egyaránt megtalálja mindazt, a mi őt működési körénél fogva legközelebbről érdekli. Még a nőnevelésről is találunk egy rövidke czikkelyt, a melyet ki is ragadunk a többi közül és sietünk olvasóinkkal közölni.

«Az általános kulturai emelkedést — így szól a 317-ik lapon — mi sem fejezi ki jobban, mint hogy a kormány még a leányok nevelésére is kiterjesztette figyelmét. Ez addig a katholikusoknál kizárólagosan az apáczáknak volt dolguk; csak a protestansoknál részesült kellő oktatásban a nőnem is. (A «ratio educationis» csak egyetlen egyszer említi a két nemet a falusi iskoláknál; különben mindig csak a fiukról szól.) A gazdag apáczarendek, különösen a Clarissák feloszlatása szükségessé tette újabb intézetekről gondoskodni az előkelő osztályok lányai részére. Különben érezték már Magyarországban is a nőnevelés fontosságát. Mivel Baranya, Tolna, Somogy megyékben sehol sincs leányiskola, alapítottak egyet Pécsett 1783-ban. Nem csuda, hogy egy idegen utazó, gr. Hoffmannsegg meg van lepve e város hölgyeinek műveltsége által. Még zongoramestert is talált ott.

Legfontosabb József császár 1787. jan. 11-ki rendelete. Ebben az összes apáczakolostorok nevelőintézeteit is aláveti az udvari tanügyi bizottságnak, a bécsi szaléziaiak institutumának kivételével, a melyben a legfőbb nemesség leányai nyerték nevelésöket. Valamennyit a tanulmányi alapból fogják ezentúl fentartani. Mindenhol egyformának kell tehát lenni az oktatásnak, egyszersmind a vallásos gyakorlatoknak és fegyelemnek is. Minden tanügyi kerületben egy-egy nyilvános leányiskola állítandó fel három osztálylyal, hol a női kézimunkát is tanítják.

Végre, tanítónői kar nyerése szempontjából, az alapítványt élvező leányok kötelesek hat éven át mint tanítónők működni.

Pozsonyban egy Lebrun nevű állított fel leány-penzionátust a császár segítségével. Ott a leányok évi 120 forintért kapnak élelmet, szállást és oktatást nyernek franczia nyelvben, hittanban, bibliai történetben, írásban, olvasásban s történetben és női munkában. Ha a német nyelvtanban és számolásban is kívánnak oktatást, ez mosással együtt ismét 20 forintba kerül. Igen jellemző a lényeges és fölösleges tárgyaknak ez az összehalmozása. A magyar nyelv a tantervben nem fordul elő. Különben az intézet franczia nyelve sem lehetett hárompróbás, ha az igazgatónőnek fenmaradt, hibákkal teli leveleit veszszük tekintetbe. Igy is biztosítva volt egyébiránt számára a tanügyi bizottság jóakarata, már csak azért is, mivel némileg versenytársa volt az apáczaiskoláknak. (Lakást béreltek számára a gr. Csáky-palotában, 13 szobát évi 362 forintért.) A fölvételnél nem volt szabad tekintettel lenni vallásra vagy a szülők állására; az alapítványoknál különösen a tanítók árváira volt tekintet. A növendékek meglehetős szabadságnak örvendenek; látogatást fogadhatnak, eljárhatnak színházbe és bálba.

Pestre a váczi Angol kisasszonyok költöztek át. Oly nagy volt népszerűségök, hogy rövid idő alatt 262 lány járt hozzájuk.* A császár

* Az Angol kisasszonyok budapesti nevelőintézete a múlt évben ülte meg mostani helyiségében való működésének százéves jubileumát. Az intézet multjáról, szervezetéről s jelen állásáról a legilletékesebb kézből, kinek vezetése alatt a virágzás oly magas fokára jutott, a következő adatokat kaptuk, melyeket alkalomszerűnek tartunk e helyen közölni: «Az Angol kisasszonyok Szűz Mária intézete (Institutum B. V. Mariæ) a XVII. sz. elején angol nemes hölgyekből alakult Ward Mária vezetése alatt. Angol kisasszonyok intézetének neveztetik, mert alapítói angol nemzetiségűek voltak, ez tehát történeti elnevezésünk, «Szűz Mária intézete» egyházi czímünk. A hasonlóczélú intézetekre nézve intézetünk úttörőnek és irányadónak tekinthető. — Hazánkba Mária Terézia hozta 1770. május 13-án, a kir. várba szállásolván be őket; 1780-ban innen Váczra kerültek, 1787. aug. havában pedig jelen lakásunkba Pestre. — Az első főnöknő (Budán) *Hohenfeld* grófnő volt; utána következtek: *Lechfeld Ludovika*, *Diássy Zsófia*, *Lubich Anna*, *Spreng Leopoldina*, *Pogner Amália* s 1873 óta a jelenlegi főnöknő *Schreiber Janka*. A tanítás háromfelé ágazik: *a)* hatosztályú externátus mintegy 400 tanítványnyal; *b)* elemi tanítónőképezde szintén csak bejárók részére, mintegy 100 növendékkel; *c)* nyolczosztályú internátus 100 benlakó növendék számára. — Az épület négyszöget képez, mely egy oldalon a kertre néz. Utczai része három-, a többi kétemeletes. A földszinten a két externátus tantermei vannak; itt van továbbá a kapusnő lakása, a «parloir» és az udvar felé a gazdasághoz tartozó helyiségek. Az első emeletet

nemcsak a nagy újépületben rendelt leány-árvaházat és iskolát, hanem hajlandó volt külön leánynevelő-intézetet is alapítani — Özv. Szörényiné vezetése alatt — ha e czélra valami fundus található. Még Varasdon is szándéka volt ilynemű intézetet létesíteni ; továbbá egyet a protestansok részére».

Még egyszer ismételve is ajánljuk Marczali munkáját minden olvasónk s különösen az iskolaelőljárók s az iskolai könyvtárak gondozóinak szíves figyelmébe s hathatós pártolásába.

*

A SZÉPPRÓZAI ELBESZÉLÉS a régi magyar irodalomban. Irta *Beőthy Zsolt*. Második kötet 1774—1788. Budapest, kiadja a M. Tud. Akadémia. 1887.

E munkának első kötetéről bővebben szólottunk folyóiratunk múlt évi folyamában. Újabban megjelent a második kötete, mely különösen Báróczival és Bessenyeivel foglalkozik. Részletesen tárgyalja itt Beőthy nemcsak az egyes irodalmi műveket, hanem a korviszonyokat s az illető irók egyéniségét is, s oly érdekes módon, hogy nemcsak az irodalomtörténettel szakszerűleg foglalkozók, hanem általában az irodalom kedvelői is haszonnal és élvezettel olvashatják e fejtegetéseket. — Az eredetileg *két* kötetre tervezett munkának még egy harmadik kötetje is lesz, mely Dugonicscsal s a német példányok követőivel fog foglalkozni.

*

MAGYAR TÖRTÉNETI ÉLETRAJZOK. Szerkeszti *Szilágyi Sándor*. Budapest, Méhner Vilmos kiadása.

E nagybecsű vállalat, melynek czélja a magyar történet népszerűsítése, a történelmi érzéknek a mívelt közönségben való élesztése és táplálása, s a politikai történet mellett különösen a művelődési viszonyoknak részletes rajzok által való megismertetése, — újabban ismét több jeles életrajzzal gazdagította kiadványainak sorozatát.

A múlt évi folyam utolsó kötete *Bedegi Nyári Krisztina* (1604—1641) életrajzát foglalja magában, melyet Ipolyi Arnold írt, s a mely hátrahagyott irataiból tétetett itt közzé. E munka Nyáry Krisztina jellemzése mellett a XVII. század egyházi és családi életének hű képét rajzolja. Nyáry Krisztina a most is virágzó Eszterházy család ősanyja.

az internátus tantermei, a kápolna és a társalgó termek foglalják el. A második emeleten vannak a zongora-szobák, a tanszertár, a tanítónők szobái; a harmadik emeleten a «dormitoriumok» és séta-csarnokok. — A föntjelzett osztályokban 24 tanítónő működik; azonkívül a zenére stb. városi, bejáró tanerők is alkalmaztatnak.» *Szerk.*

Első férje a Bethlen Gábor-féle mozgalmakban nagy szerepet játszó Thurzó Imre volt, s ennek halála után gróf Eszterházy Miklós nádorhoz, kora egyik legkiválóbb történeti alakjához ment nőül. Egyik fiok, Pál, később nádor lett s megszerzé a herczegi méltóságot, melyet utódai ma is viselnek; legifjabb fioktól pedig a családnak fraknói grófi ága származik. Nyáry Krisztina szelid, vallásos kedélyű, a kath. hitért lelkesedő nő, hű feleség és szerető anya volt. Naplói is fenmaradtak, s életrajzának megírásában az író ennek adatait is felhasználta. E tanúságos élet- és korrajhoz számos illusztráczió is járul; u. m. kilencz önálló melléklet s 37, a szöveg közé nygmott kép, részben a történet színhelyének Dörre által rajzolt képei, továbbá levelek, okiratok hasonmásai.

Ezen vállalat jelen évi folyama negyven íven négy életrajzot fog közölni, u. m. *Thurzó Imréét* Kubinyi Miklóstól, *Thököly Imréét* Angyal Dávidtól; *Mária Teréziáét* Marczali Henriktől és *Trencséni Csák Mátéét* Pór Antaltól. A jelen évfolyam 1. füzete már megjelent, s Thurzó Imre életrajzát az 1621-iki békealkudozásig tárgyalja, a további rész a következő füzetre maradván. Az író ez életrajz fonalán megismertet bennünket az akkori nemes ifjak nevelésével, a főúri családok életével, gazdagságával, fényűzésével, a mit egy lakodalom leírásában találunk föl. E füzethez 43 illusztráczió van adva, köztük 9 önálló melléklet; arczképek, levelek hasonmásai. Thurzó Imre naplójának borítéka színnyomatban.

A hazai történet kedvelői rendkívül érdekes, eddigelé irodalmunkban fel nem található olvasmányokat kapnak e vállalat füzeteiben, melyekben az életrajzok mind levéltári hosszas kutatások eredményei, s melyekben az illusztrácziók új, mostanáig nem ismert anyagot tesznek közzé. Kár, hogy a vállalatnak egy évi folyamát csak a Történelmi Társulat tagjai kapják 5 frtért, s mások 8 frtért szerezhetik meg. (Méhner Vilmos könyvárus útján, Papnövelde-utcza 7. sz.) Olcsóbb ár mellett mindenesetre jobban elterjedne s így czéljának jobban megfelelhetne ez a becses könyvsorozat.

*

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ÖSSZES MUNKÁI. Budapest. Kiadja Ráth Mór, 14 kötet. Ára fűzve 34 frt., kötve 44 frt. Az egyes munkák külön-külön is megszerezhetők.

Ráth Mór, ki leginkább elsőrangú íróink műveit terjeszti kiadványaiban, s kinek kiadványai külcsín tekintetében is az első helyet foglalják el könyvpiaczunkon, újabban Eötvös műveinek kiadását tette teljessé a Politikai Beszédek két kötetének közrebocsátásával. Az összes művek tehát, e két köteten kívül, a következő munkákat tartalmazzák:

Összes költemények. Elbeszélések, 1 kötet. — Gondolatok, 1 kötet. — A karthausi, 1 kötet. — Magyarország 1514-ben, 2 kötet. — A falu jegyzője, 2 kötet. — Emlék- és ünnepi beszédek, 1 kötet. — Nővérek, 1 kötet. — A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra, 3 kötet.

*

NŐK A TÜKÖR ELŐTT. Elbeszélés. Irta *Gyulai Pál*. Budapest. Franklin-társulat. Ára 1 frt 40 kr.

Gyulai Pál novella-gyűjteménye, a «*Vázlatok és képek*» ezelőtt mintegy 25 évvel jelent meg, s a benne foglalt elbeszéléseket novella-irodalmunk legjobb termékei közé számítjuk, tekintve az alapos lélektani rajzokat s a stilus művészieségét. Ez elbeszélések közül pár évvel ezelőtt az «*Egy régi udvarház utolsó gazdája*» jelent meg külön kötetben, s ezt követte legújabban a «*Nők a tükör előtt.*» E kötethez *Feszty Árpád* készített művészi illusztrációkat. — Azok, a kik a szépirodalomban is a magvasabb tartalmú és állandóbb becsű olvasmányokat kedvelik, örömmel fogadják ez új kiadást, mely Gyulai egyik legjobb elbeszélését ismét hozzáférhetővé tette a mívelt olvasó közönségnek.

*

HAJNALKA KÖLTEMÉNYEI. Szeged, 1888. Bába Sándor nyomdája Ára 1 frt.

Ez írói álnév alatt Rózsaági Antal nemrég elhalt írónk özvegye lappang. A Hajnalka nevet csinos lirai költemények és elbeszélések tették ismertté a szépirodalmi lapok olvasói előtt. Hajnalka pár évvel ezelőtt elbeszéléseiből gyűjtött össze s adott ki egy kötetet, «*Nők asztalára*» czím alatt. Most költeményeit bocsátotta közre egy kötetben, melyekben a hitves, az anya szól hozzánk őszinte hangon, s melyekben a forma szabatosságára is gond van fordítva.

*

KÖLTŐK VILÁGA. Irodalomtörténeti rajzok. Irta *Endrődi Sándor*. Nagyvárad, 1887. 242 l. Ára 2 frt. Berger Sámuel nagyváradi könyvkereskedő bizománya.

E kötetben Endrődi Sándor, ki a költésen kívül irodalomtörténettel is szorgalmasan foglalkozik, irodalomtörténeti rajzokat bocsát az olvasóközönség elé. Egy költő taglalja, elemzi ezekben kedvelt költőit, s nem iskolai módon, hanem általánosságra törekedve, a lényeges vonások csoportosításával állítja őket az olvasó elé. Könyve tartalmát a következő czikkek képezik: Byron és a jelenkor. — A szerelem Heine dalaiban. — Scribe és iskolája. — Ányos Pál. — Csokonai és Lillája. — Berzsenyi Dániel. — Petőfiről. — Vajda János. — Kisfaludy Atala. — Irodalom és közönség.

*

EGRI LANT. Válogatott egyházi és világi vegyes kardalok gyűjteménye. A középiskolai ifjúsági énekkarok számára. Szerkesztette *Szabó Ignácz*, egri főgimnáziumi tanár. I. füzet. Ára 30 kr. Eger, 1887. Szolcsányi Gyula bizománya.

Iskolai használatra szánt magyar szövegű kardalokban, s ugyanott használható, énekkarok számára kidolgozott magyar népdalokban meglehetősen szegény a mi iskolai könyv-irodalmunk. Talán ez az oka, hogy sokszor hallunk magyar iskolákban, iskolai ünnepek alkalmával, idegen szövegű dalokat énekelni. Ezen a hiányon óhajt segíteni Szabó Ignácz itt jelzett gyűjteménye, mely 35 kardalt tartalmaz, köztük nehány egyházi éneket, Liszt Ferencz, Schumann, Mendelssohn, Beethoven compositióit, s több ismert népdalt.

*

APRÓ TÖRTÉNETEK. *Pósa Lajos* 19 költeménye, énekhangra tette zongorakisérettel *Székács Gyula*. Előfizetési ára 2 frt. Megrendelhető Szegeden, Endrényi testvérek könyvkereskedésében.

E füzet az elhanyagolt magyar románcz-zene-irodalom fejlesztésére kiván hatni. Pósa Lajos drámai apró történetei közül 19 van benne megzenésítve. — Reménylhető, hogy e gyűjteményt az iskolai énekoktatás is sikerrel fogja felhasználhatni.

*

HERKULES KÖNYVTÁR. Szerkesztik *Porzsolt Jenő* és *Porzsolt Kálmán* VIII. *Torna-kártyák*. Elemi és középiskolák számára irta *Porzsolt Lajos* okleveles tornatanár. Képekkel. Budapest. 1887. Aigner Lajos. 125. lap; ára 1 frt.

A tornatanításra a leánynevelésben is mind nagyobb súlyt igyekszik fordítani közoktatásügyi kormányunk. E tanítási-ág irodalma is örvendetes fejlődésnek kezd nálunk indulni. Az itt jelzett munka írója azon feladatot tűzte czélul maga elé, hogy könyvével segítségére legyen oly tornatanítóknak, kik ezen a téren még nem birnak elegendő gyakorlattal. E könyv rendszerbe foglalja a növendékek korának megfelelő gyakorlatokat, s oly módon csoportosítja azokat, hogy a tanító óráról órára tudhassa, minő gyakorlatokat kell vezényelnie az iskolában. Ily módon elkerülhető lesz azon veszély, hogy a kezdő tanító oly gyakorlatokat végeztetve növendékeivel, melyek testük fejlődésére épen károsak volnának. A kézikönyvhöz számos magyarázó képet készíttetett a kiadó.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Jausz György.

A soproni állami felsőbb leányiskola derék igazgatójának, Jausz Györgynek halálával érzékeny veszteség érte hazai nőnevelésünket. Jausz még fiatal, csak negyvenhat éves férfi volt; de 26 évi tanítói pályára tekinthetett már vissza s a pedagógiai irodalom terén kifejtett munkássága ismertté tette nevét a tanítással foglalkozók előtt hazánk határain túl is. A kik jeles *német olvasókönyveit, históriai atlaszát* és *csillagászati térképét* tanítás vagy tanulás közben használták — bizonynyal sokan vannak olvasóink között olyanok — azok előtt nem kell e munkásság eredményességét magasztalnom. Nem is csupán e kellő elismerést érdemlő pedagógiai munkásság méltánylása késztet arra, hogy Jauszról itt megemlékezzem. Jausz tanító volt a szó teljes, igaz értelmében, a ki mint ilyen példányképül szolgálhatott mindnyájunknak; szorgalmas önmunkásság által ritka szép pedagógiai míveltségre tett szert, ezáltal tiszteletünkre lett érdemessé; buzgó és kiváló munkása volt a nőnevelésnek, igaz barátja a tanítónők ügyének: ezért hálával tartozunk emlékezetének.

Jausz példát adott arra, hogy tehetség, szorgalom és kitartás mellett sok nemes ideát lehet megvalósítani, sok hasznos művet megalkotni. Csak egyszerű elemi tanítóképesítése volt, de tehetségeinek és ismereteinek kitartó önmunkásság által való mívelése mellett méltóvá tette magát arra, hogy képezdei és reáliskolai tanár (Felső-Lövőn, Vasmegyében), majd felsőbb leányiskolai igazgatóvá legyen. Tizenkét évet töltött ez utóbbi állásban a soproni — előbb községi majd 1881 óta — állami felsőbb leányiskolánál, s hogy ezt az iskolát kiváló jó hirnévre emelte, azt szakértelmén kívül annak lehet tulajdonítani, hogy hivatását lelkéből szerette. Nemes emberszeretet élt benne. Szerette tanítványait s a tanítótársakat egyaránt, s iskolájában a fegyelemnek alapját a növendékekre nézve úgy mint tanártársaira nézve a szeretet alkotta. S róla el lehetett mondani, hogy szeretetet vetve szeretetet aratott. Tanítványai úgy mint

az egész tanító-testület tisztelettel párosult szeretettel adóztak neki. «Nem érzem, hogy szüleimtől távol kell élnem», mondá egy iskolájánál alkalmazott fiatal erdélyi tanítónő, «igazgatómnak és derék nejének jósága feledtetik velem, hogy idegen körbe kerültem». — «Nálunk nincs ellenzék, az igazgató szívessége lefegyverez mindenkit» mondta a másik. «Ha minta-iskolát akarok mutatni, a felsőbb leányiskolába viszem a látogatót, Jausz minden tanítójából pedagógust nevel». Igy nyilatkozott róla egyik iskolai előljárója. Biztatni, bátorítani lelkesíteni a kezdő tanítót, emellett tanácscsal, példával vezetni a tanítás helyes módjára: legfontosabb igazgatói feladatának tekintette Jausz s nem utolsó érdeme, hogy e feladatot szép sikerrel oldotta meg. Pedagógiai elvei közül megszívlelésre méltó, hogy a tanítást az iskolában is csak nevelési eszköznek tekintette s az ismeretek által a lélek s a szív nemességét növelni: ezt vallotta a tanítás valódi czéljának.

Épen ezért kiváló örömmel rendezte be ezen tanév elején a vezetése alatt álló intézetet internátussal. «Igy igazán nevelői hatást gyakorolhatunk majd tanítványaikra» mondta örömmel s tervezgetései között nem sejté, hogy e folytonosabb nevelői hatás eredményeiben neki már gyönyörködnie nem lehet. Pedig már akkor emészté testi erejét a halálos kór, mely oly korán vetett véget munkás életének. Ravatalát a lesujtott özvegyen s négy gyászoló gyermekén kívül, mély bánattal állották körül tanártestületének tagjai s a város értelmisége. Az a mély megilletődés, melyet halála mindazoknál keltett, kik őt ismerték, legigazabb mértéke a veszteségnek, mely halálával a vezetése alatt állott intézetet s közvetve hazai nőnevelésünket érte. Legyen áldás emlékezetén, mint volt munkásságán, s a ki hivatalában örökébe lép, legyen buzgó munkásságának szellemi örököse.

Sebestyénné Stetina Ilona.

*

A «Mária Dorothea egyesület tanítónői szakosztálya» Sebestyénné Stetina Ilona elnöklete alatt február 18-án tartotta meg első havi értekezletét az andrássy-úti tanítónőképző intézetben. Jelen volt mintegy 30 tanítónő-tag s néhány vendég. Ez értekezleten három tanulmányt olvastak fel. *Egan Luiza* a törtek ismertetéséről mutatott be ügyes gyakorlati eljárást s helyes módszertani elvek fejtegetéséből indulva ki, rövid eszmecserére is szolgáltatott alkalmat. Utána *Nemecskay Irma* mutatta be ügyesen összeállított példákban, hogy miként lehet az iskolában csekélynek látszó eszközökkel is a szív nemesítésére hatni. Harmadiknak *Thuránszky Irén* mutatta be *Binder Laura* dolgozatát a berlini nők és anyák kérvényéről, melyet folyóiratunk mai száma közöl. E tanulmányt azzal a jól eső tudattal hallgatták végig a jelenvoltak, hogy minálunk a felsőbb leányiskola helyesebb elveken indulva, egészségesebb fejlődést mutat. — A szakosztály márcziusi ülésére *Melha Kálmánné* és *Hampelné Pulszky Polixena* igértek munkálatot.

A fővárosi polgári lányiskolák átalakítása felsőbb lányiskolákká. — A mint a «*Felső nép- és polgáriskolai közlöny*» febr. 15-iki füzetében olvassuk a fővárosi polg. lányiskolai igazgatók memorandumot terjesztettek be a polgári iskolai iskolaszékhez. E memorandum veleje a következő:

«A főváros által fentartott II-od rendű felsőbb leányiskolák vagy polg. leányiskolák kiegészítését társadalmi, nemzeti, közszükségleti és pedagógiai szempontok egyaránt sürgetik.

1. Társadalmi szempontból tekintve a II-od rendű felsőbb leányiskolák kiegészítését, elvitázhatlan tény, hogy az általános műveltség színvonalát leginkább a *művelt nő* képes emelni, úgy is mint feleség, de főleg úgy, mint anya. Ezt az egyszerű igazságot Európa nagyobb városaiban, a középosztálybeli leányok számára berendezett felsőbb leányiskola magyarázza s azoknak hatását, mint tényt igazolja az ott kifejlett magasabb irodalmi, művészeti, ipari és szalon élet. Olyan országban, hol — mint nálunk — a nőnek igen nagy birtok- és magánjogi szerepe van, s oly fővárosban, a melynek az egész társadalmon politikai és nemzetiségi tekintetekből minden áron dominálnia kell, a leánynevelés színvonalának emelése és ekként az általános műveltség fokozása, ugyszólva nemzetiesítése kétszeres fontosságú dolog.

És ime Budapesten magában, nem a hivatásbeli leányok vagy tanítónők, hanem egyszerűen a művelt nők számára a képezdei gyakorló felsőbb leányiskolától eltekintve csak egyetlenegy állami, vagy helyesebben: nemzetileg világi felsőbb leányiskola létezik. Így történik aztán, hogy Oroszországon kívül sehol annyi idegen guvernant nincs, mint nálunk.

Miből következik, hogy a felsőbb leányiskolák szaporítása mellett a fővárosban nemzetiségi, politikai és társadalmi tekintetek egyaránt szólnak.

Másfelől azt sem lehet elvitatni, hogy bármennyire virágoztak és virágoznak is a főv. polg. leányiskolák, mégis bizonyos körök még mindig idegenkednek ezen iskoláktól, mert szerintük a szerény «polgári» jelző nem elég nyomatékos sem a magasabb hivatalbeli álláshoz, sem a nemesi czímer mellé. Ennek a sajnálatra méltó felfogásnak és az ebből származó társadalmi kasztrendszernek megszüntetésére semmi sem kínálkozik oly hathatós eszköznek, mint a II-od rendű felsőbb leányiskoláknak I-ső rendű felsőbb leányiskolákká való kiegészítése.

2. Szervezeti és tantervi szempontból vizsgálva a kérdést: a fővárosi közs. polg. leányiskolák tényleg II-od rendű felsőbb leányiskolák. Még a franczia nyelv is — habár nem kötelezőleg — de ugyanoly mértékben, ugyanannyi órán taníttatik, mint az I-ső rendű felsőbb leányiskolák végleges tanterve a 4 alsó osztályban megszabja. Ennek a szervezeti szabályzat 12. §-a *b)* pontja határozott kifejezést is ad, a mennyiben megengedi, hogy a polg. isk. 4-ik osztályt végzett tanulók az I-ső rendű felsőbb leányiskola V-ik osztályába akadálytalanul felvétessenek. — Tantervi különbség csak annyi van a két intézet között, hogy a II-od rendűben nehány kézimunka-órával több van felvéve, mint az I-ső rendűben. Ez pedig inkább előny, mint hátrány.

A mi pedig a felügyeletet illeti, azt az I-ső rendűnél is, miként jelenleg a II-od rendű vagy közs. polg. leányiskolánál teszi, a polg. iskola

albizottság és általa az iskolalátogató gyakorolná. Ezek szerint szervezeti és tantervi akadály nem áll a kiegészítés útjában.

3. Közszükségleti szempontok szintén ajánlják a kiegészítést. E mellett bizonyít első sorban a duna-jobbparti szülők nevében beadott kérvény; de e mellett szólnak még fokozottabb mértékben a többi polg. iskolai kerületekben mutatkozó közszükségleti esetek. Évenként minden egyes leányiskolában a tanulók létszámának megfelelő arányban számosan ismétlik a IV-ik osztályt, részint tanulási kedvből, részint fiatal korukra való tekintetből, részint pedig azért, hogy tanítónő-képezdébe mehessenek.

Szóval a köznapi élet az V. és VI. osztály fellállítását illetőleg jogos igényekkel áll elő s méltán, a mennyiben az I-ső rendű felsőbb leányiskola VI-ik osztályából a szervezeti szabályok értelmében minden felvételi vizsgálat nélkül a tanítónőképezde 3-ik osztályába léphetnek át a növendékek. E szerint mint a tanítónőképző intézetek előiskolái, még kenyérkereseti pályát is nyitnak a növendékek előtt.

4. A mi a pedagógiai szempontot illeti, ennek érdekében már rég megszólalt az a propozicio, melyet a főv. polg. leányiskolákra nézve az «Országos polg. isk. tanító-egyesület» évek előtt kidolgozott. Nyomós és gyakorlati okok beszéltek abban s egyszersmind némultak el az új tanterv által. De mindazon jelentős érveknél sokkal erősebb a gyakorlati emberek azon kétségtelen pedagógiai tapasztalata, hogy a leánynövendékek e négy polg. osztály végeztével épen akkor hagyják el az iskolát, mikor addigi tanulmányaikkal és érettségüknél fogva az életben szükséges és üdvös tudnivalók megtanulására a legalkalmasabbakká válnak.

Az eddigiek szerint tehát nem állván az átalakítás útjában sem társadalmi, sem közszükségleti, sem pedagógiai szempont, az a kérdés mi módon alakíttassanak át ezen iskolák?

Erre nézve legczélszerűbbnek mutatkozik, vagy teljesen I-rendű felsőbb leányiskolákká alakítani át az összes polg. leányiskolákat, a legujabban kibocsátott szervezetnek és tantervnek megfelelően, — vagy a polg. leányiskolák fölé az I-rendű felsőbb leányiskola V-ik és VI-ik osztályát állítani.

Mi első sorban ez utóbbi módozatot hozzuk javaslatba, mert ez

1-ször sem a felsőbb leányiskolai, sem a polg. leányiskolai szervezettel és tantervvel nem ellenkezik, sőt egyezik;

2-szor a franczia nyelv, melynek kötelező tanítása az alsóbb osztályok nagyobb számú párhuzamos osztályaiban tetemes költséggel járna, jövőben is úgy, mint jelenleg fakultativ taníttatván, csak az V. és VI. osztálybeliekre lenne kötelező.

3-szor a magyaron kívül még két idegen nyelvnek, a németnek és francziának kötelező tanítása egymagában véve több nyelvű országban a középosztály gyermekeire nézve fölösleges luxus s egész Európában csak nálunk dívik;

4-szer a kézimunka óráit az I-rendű felsőbb leányiskolák óraszámához képest kevesbíteni nem volna gyakorlati eljárás;

5-ször kielégíti a mérsékeltebb és fokozottabb igényeket és végül

6-szor meghagyván a polg. leányiskolát jelenlegi szervezetében, a miniszteri tantervet ily módon nem alterálja.

A mi az ily módon kiegészített, illetve átalakított I-rendű felsőbb

leányiskolának helyiségi és személyzeti kérdését illeti, az aránylag oly csekély költségtöbblettel oldható meg, mely bőséges fedezetet talál a párhuzamos osztályok némi megszorítása és mérsékelt tandíjemelés által.»

*

Nő-alkalmazottak Franciaországban. Az «Economiste Français» figyelemreméltó felvilágosításokat hoz a franczia közigazgatásban alkalmazott nőkről. A postaminiszterium 1877-ben kisérletet tett, hogy a párisi főigazgatóságnál nőket, mint irnokokat alkalmazzon. A kisérlet pompásan sikerült, s így a posta- és táviróügy egyesítése óta a női alkalmazottak száma gyorsan növekedett. Mint kisebb posta- és táviróhivatalok főnökei és hivatalnokai már 1870 előtt több ízben voltak nők alkalmazva. Jelenleg számuk egész Franciaországban több mint 5000. A legkisebb fizetés, melyet húznak 800, a legnagyobb 4000 frank. A párisi főigazgatóság mintegy 900 nőt foglalkoztat, ezek közül 278 a postatakarékpénztárnál, 134 a számvitelnél, 450 a küldemények és hirek elintézésénél és feladásánál és 30 a főpénztárnál van alkalmazva. Ezekhez járul még számos kisegítőül alkalmazott nő. Az alkalmaztatáshoz 18—35 (a távirónál 16—25) éves kor és vizsgálat szükséges. A fizetések 1000 franktól 1500-ig terjednek s harmincz évi működés után mindenki nyugdíjat kap. A pénzügyminiszteriumban kis számú nő a számos kötetből álló nagy adósságkönyv leírásával van elfoglalva, minthogy ennek duplán kell meglennie. A vasúti társaságok főleg azért alkalmaztak nőket irnoki minőségben, hogy hivatalnokaik nejeit, özvegyeit és leányait ellássák és a nagyszámú családdal megáldott hivatalnokok jövedelmét javítsák. Néhány vasúti társaságnál külön irnokosztályok vannak berendezve nők részére, magasabb hivatalnokok vezetése alatt. A női alkalmazottak jóknak bizonyulnak a részvények és kötvények könyvelésénél, leirásnál, névsorok és névjegyzékek fölvételénél, a menetjegyek és hasonló papirok rendezésénél és megolvasásánál. A fizetések 1000 franktól 1200 frankig terjednek; nyugdíj ki van zárva. A franczia bank hosszú idő óta foglalkoztat nőket, átlag négyszázat, a kik mind a hivatalnokok rokonai vagy hozzátartozói. Naponkint 3—5 frankot kapnak és a nyomdában vagy a bankók és értékpapirok olvasásánál és könyvelésénél alkalmazzák őket. Csekély levonások mellett jogot nyernek nyugdíjra. A «Crédit Foncier»-nél a nőknek állandó alkalmazása van s ugyanoly jogokkal bírnak, mint a férfi-hivatalnokok. Összesen kétszáznál többen vannak 800—1500 frank fizetéssel és 1800 frankkal a felügyelőnők. Vizsgálatnak és pályázatnak kell magukat alávetniök, mely utóbbinál a hivatalnokok hozzátartozói előnyben részesülnek. A «Crédit Lyonnais» száz állandóan alkalmazott nőt foglalkoztat és változó számú ideiglenesen alkalmazottat. Egy harmadik bank, a «Société Générale» szintén alkalmaz nőket. Mindazáltal mind e szakmákban és intézetekben összesen nincs annyi nő alkalmazva, mint a tanításnál. Eltekintve 30—34,000 apáczától, több mint 3500 nő tanít alsó és felső leányiskolákban. Hozzáadva ezekhez azokat, a kik leczkeadásból, vagy mint házi tanítónők élnek meg, összesen mintegy 70,000, az apáczákkal együtt több mint 100,000 ama nők száma, a kik a tanításnak élnek, míg férfi összesen legfölebb 90,000 foglalkozik Franciaországban tanítással. (Pesti Hirlap.)

KIMUTATÁS
A «MÁRIA DOROTHEA» EGYESÜLET VISSZAÉRKEZETT GYŰJTŐÍVEIRŐL.

(Hatodik közlemény.)*

Az *1498. sz. íven:* Gyűjtő: Szarka Gyula. Keresztes 10 kr. Schulz G. 10 kr. Plebánus 10 kr. Lehóczky Ödön 10 kr. Szabó Ferencz 10 kr. L. . . . 10 kr. N. N. 10 kr. Végh 10 kr. N. N. 10 kr. Ipach János 10 kr. Jelley János 10 kr. Veigl Mihály 10 kr. Vosonitz Béla 10 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

A *2468. sz. íven:* Gyűjtő: Csicsmanczay Emilia, tanítónő, Soroksáron. Sebes Károly 40 kr. Sebes Pál 50 kr. Csicsmanczay E. 20 kr. Sebes Vilma 20 kr. Csicsmanczay L. 20 kr. Sebes Pálné 30 kr. Forray Irma 20 kr. *Összesen 2 frt.*

Dőmel Sarolta, tanítónő *2545. sz. íven:* Gerdenich Riza 30 kr. Angster Riza 20 kr. Leszk Irma 40 kr. Skolnik Géza 20 kr. Gadácsy Tinka 20 kr. Winder M. 20 kr. Petrovits Mari 20 kr. *Összesen 1 frt 70 kr.*

Eberling Olga, tanítónő, *2574. sz. íven:* Mannó Szilárdné 5 frt. Éberling Olga 50 kr. Becze Gábor 10 kr. N. N. 10 kr. Gingeliczki Jánosné 20 kr. *Összesen 5 frt 90 kr.*

Fischer Julia, nagyváradi tanítónő, *2664. sz. íven:* N. N. 10 kr. No. 2 10 kr. Pizesnanek József 10 kr. Balogh Adolf 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. M. M. 10 kr. Weinberger Irén 10 kr. Aufenicht Eduska 10 kr. N. N. 10 kr. Z. D. 10 kr. Weisz Herman 10 kr. Marrbreit Sándor 10 kr. Dr. Berger Ignácz 10 kr. Veres N. 10 kr. Frankl 10 kr. Fischer 30 kr. *Összesen 2 frt.*

Gabányi Ilona *2725. sz. íven:* Gabányi Ilona, tanítónő Zichyfalván 50 kr. Mayering Károlyné 50 kr. — 40 kr. N. N. 10 kr. S. L. 10 kr. X. Y. 50 kr. Klein Berta 50 kr. *Összesen 2 frt 60 kr.*

Herzog Sarolta, főv. tanítónő, *2918. sz. íven:* H. Zs. 20 kr. Miklós Márk 30 kr. L. R. 20 kr. M. 30 kr. N. 20 kr. P. J. 20 kr. H. J. 20 kr. K. B. 20 kr. F. R. 10 kr. R. M. 20 kr. P. R. 20 kr. Sch. V. 20 kr. Sz. W. 40 kr. K. 10 kr. Zs. 20 kr. Anonymus 20 kr. Német 20 kr. G. J. 10 kr. H. Z. 10 kr. Alby 10 kr. B. B. 1 frt. Albion 10 kr. Herzog Fülöp 20 kr.

* A megelőző közleményeket l. az 1887. évf. VI—VII. f. 323—28, VIII. f. 386—94, IX. f. 449—57.; X. f. 498—520, és az 1888. évf. I—II. f. 65—80. lapjain. *Szerk.*

N. 20 kr. H. J. 50 kr. W. 30 kr. ? 10 kr. K. V. 20 kr. A. K. 20 kr. S. 10 kr. A. H. 30 kr. Z. 20 kr. P. W. 20 kr. + e. 50 kr. Ferencz 50 kr. N. Franlei 20 kr. Brack fivérek 2 frt. Dr. Sarlai József 2 frt. Herzog Géza 20 kr. Mandos D. 50 kr. Steuer Gyula 20 kr. Vajda Tivadar 1 frt. Blum B. 1 frt. Pollak J. 20 kr. B. V. 20 kr. Waldapfel Ph. 50 kr. Engl Andor 1 frt. Schenker et Co. Budapest 1 frt. St. 30 kr. N. N. 10 kr. C. F. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. N. N. 10 kr. N. N. N. 20 kr. N. N. 50 kr. N. N. 30 kr. A. P. 1 frt. *Összesen 21 frt 50 kr.*

A *3482. sz. íven* · Józsa Erzsébet, II. oszt. tanuló 10 kr.

A *3882. sz. íven:* Popoviciu Mária, gk. tanítónő 40 kr. Bartsch Anna 40 kr. Sztráváné 50 kr. Klein Fülöp 50 kr. Amen Antal 1 frt. Mahler Tamás 50 kr. Braun Mihály 20 kr. Larbare Mihály 10 kr. Szigethy Csehi Ákos 50 kr. Steyskal József 50 kr. *Összesen 4 frt 60 kr.*

A *4246. sz. íven:* Gyűjtő: Scherka Irma, tanítónő, Zsombolyán. Ifj. Gózsy M. 30 kr. Scherka Károly 50 kr. Scherka György 50 kr. Scherka Betti 30 kr. Scherka Irma 1 frt. Decker Antal 30 kr. Wagner Konrád 30 kr. Petrách 20 kr. Franzen M. 20 kr. Danisz Karolina 60 kr. Ackermann József 30 kr. Anna Willi 20 kr. Uri Péter 20 kr. Scherka János 30 kr. Reichrath József 1 frt. Várnay Imre 1 frt. Heitz Antal 30 kr. Babits József 1 frt. Ferrich Ödönné 50 kr. Wuchetich 50 kr. Horváth Árpád 20 kr. Kotyalek Venczel 20 kr. Augusztin Peti 30 kr. Balogh Lajos 20 kr. Hetyei Ilona 50 kr. Horváth Lukács 20 kr. Dr. Diel 20 kr. Bezuk 20 kr. *Összesen 11 frt 50 kr.*

Az *5528. sz. íven:* «A pozsonyi tanító-egyesület» 2 frt 10 kr.

A *3033. sz. íven:* Jancsó Mari tanítónő 1 frt. X. Y. 20 kr. N. N. 20 kr. N. 20 kr. M. 20 kr. Sz. D. 20 kr. Fejér Ignácz 30 kr. *Összesen 2 frt 30 kr.*

A *4283. sz. íven:* Gyűjtő: Schreder Izabella, Szolnokon tanítónő. Vass Alajosné 10 kr. Mihálka Krisztina 10 kr. Letanóczky Julia 10 kr. Boarné 10 kr. Nakovitz Károly 20 kr. Komitzky 10 kr. Éli . . . . 10 kr. Ösztreicher Lipótné 10 kr. Neufeld 20 kr. Medgyesy Gézáné 20 kr. Medgyesi Elekné 20 kr. Schnizt 10 kr. Pauli Irma 20 kr. Kinellovits M. 10 kr. Czinober Anna 10 kr. Schmidt Árpád 10 kr. Schmidt Pálné 10 kr. Kuntz Irma 10 kr. N. N. 30 kr. Medgyesi 20 kr. Maksay 30 kr. Oherlender Mórné 10 kr. Morvay Ignáczné 10 kr. Waltner Mór 10 kr. Mendl 10 kr. Gergelyffy Gusztáv 20 kr. Laczkó Jánosné 10 kr. Kreutzer Balázsné 10 kr. Riedl Edéné 20 kr. Martinek Albertné 20 kr. Dr. Erdeiné 20 kr. Berkiné 20 kr. Ecker Ferenczné 10 kr. Domokosné 20 kr. Engel Mihályné 10 kr. Virág Józsefné 30 kr. Horánszky István 30 kr. Kardos Gyula 10 kr. Gombkötő N. János 10 kr. Andrássy Józsefné 10 kr. Andrássy Ilona 10 kr. Özv. Fejérné Witkovits Julia 20 kr. Pásztor László 10 kr. Perényi János 20 kr. Schreiner 1 frt. Pólya Béláné 20 kr. Elek Dávidné 20 kr. Illés Vincze 10 kr. N. N. 10 kr. Hegedűs Lászlóné 20 kr. Dr. Schreiberné 10 kr. N. N. 10 kr. Szendiné 80 kr. Dr. Váczyné 20 kr. Nagy Gyuláné 20 kr. Czakó Péterné 20 kr. Róth Lipótné 10 kr. Szécsi Edéné 20 kr. Pataky Árpádné 20 kr. Stibinger Anna 10 kr. Janóthy 20 kr. Ifj. Scheftsikné 20 kr. Illok Irma 10 kr. Muhine 10 kr. Schréder Izabella 1 frt. *Összesen 11 frt 60 kr.*

A *4226. sz. íven:* Gyűjtő: Szupor Sarolta tanítónő, Kézdi-Vásár-

helyen. Szupor Sarolta 1 frt 20 kr. N. N. 10 kr. Lambert Ede 10 kr. Matejka Károly 30 kr. Wittinger Paula 20 kr. Eisenbart Ilonka 16 kr. Pártl Ilona 10 kr. Giger Ilona 25 kr. Part Ferencz 10 kr. Lengyel Ferencz 19 kr. Steinbach János 10 kr. Hága Ádám 10 kr. Rieszner Károly 20 kr. S. Wittinger Teréz 20 kr. Szély Mariska 20 kr. Szily Erzsi 10 kr. N. N. 50 kr. Eisenbartné 50 kr. Tonslinger 30 kr. Geisz Józsefné 1 frt. Schellyné 50 kr. G. E. 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Schulz Gusztávné 10 kr. N. N. 10 kr. Móritz Terézia 20 kr. Maizner Antalné 30 kr. Keller Aurél 30 kr. *Összesen 8 frt.*

A *117. sz. íven:* Gyűjtő: Báró Nyáry Adolfné 7 frt.

A *118. a) sz. íven:* Negro Adolfné 50 kr. H. G. 10 kr. Somogyi Lászlóné 20 kr. Br. Nyári Béla 50 kr. Ny. A. 10 kr. Ny. M. 10 kr. Ny. M. 10 kr. Somogyi Béla 10 kr. Somogyi László 30 kr. Kolozsy Irma 20 kr. Bary Br. Jeszenszky Irma 50 kr. Somogyi Béla 10 kr. Bary Br. Jeszenszky Anna 50 kr. Somogyi Lászlóné 30 kr. Bary László 50 kr. N. N. 50 kr. Br. Nyáry Jenő 20 kr. Ny. 20 kr. E. S. 10 kr. N. N. 10 kr. Mozsonyi Sándor 20 kr. Szabadhegyi K. 20 kr. *Összesen 5 frt 60 kr.*

A *118 b) sz. íven:* Libits Adolf 50 kr. Heller Iván 50 kr. Lángh Aurél 50 kr. Kovács Lajos 40 kr. Hofhauser Ödön 40 kr. Libits Adi 10 kr. Libits Margit 10 kr. Libits Adolfné 50 kr. Juhász Ilona 10 kr. Kuliffay Izabella 50 kr. Bauer Mariska és Ilona 50 kr. Irgalmas nővérek 50 kr. Heller Borbála 20 kr. Petróczky Lajos 50 kr. Petróczky Lajosné 50 kr. Botka József 50 kr. Özv. Jarassek Kégl Fanny 50 kr. Petróczky László 10 kr. Szájbély Árpád 50 kr. Szájbély Árpádné 50 kr. Dömötör Géza 50 kr. Kőhler Albert 50 kr. Dömötör Józsefné 50 kr. Lits Gyuláné 50 kr. Szűts Jenőné 50 kr. Blask E. 10 kr. László József 20 kr. *Összesen 11 frt 80 kr.*

Gyűjtő: Br. Barkóczy Dömők Antónia Beszterczebányán.

Scholcz Etelka *1315. sz. íven:* Ziry Anna 20 kr. Drétler Glük Izabella 2 frt. Thuránszky Márta 2 frt. Tilla Ludmilla 1 frt. Amman Arzénné 2 frt. Jugrubér Károlyné 1 frt. Seyfried Janka 2 frt. Tavi Gusztávné 2 frt. Fodor Fluk Elma 1 frt. Scholz Emilia 2 frt. *Összesen 15 frt 20 kr.*

Az *1319. sz. íven:* Dr. Gerevich Emil 1 frt. Dr. Kolczonay Ernő 1 frt. Grünwald Janka 1 frt. Nagy Károlyné 40 kr. Pálfy Józsefné 40 kr. Barkóczy Dömők Antónia 7 frt. N. N. 20 kr. Dr. Heinrich Ernő 1 frt. N. N. 15 kr. *Összesen 12 frt 15 kr.*

Herritz Margit *1323. sz. íven:* Herritz Rezső 2 frt. N. N. 2 frt. N. N. 1 frt. Sztrakoniczky Károly 2 frt. N. N. 1 frt. Vámossy 2 frt. N. N. 2 frt. Stadler Tódor 2 frt. Latkóczy Margit 20 kr. Spitz Anna 50 kr. Herritz Margit 30 kr. *Összesen 15 frt.*

Gyűjtő: Tattay Irén, tanítónő Szombathelyen.

Pálmay N. *1417. sz. íven:* N. N. 10 kr. K. Z. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Kovács K. 30 kr. *Összesen 90 kr.*

Nagy Lula *1423. sz. íven:* Cseszmák Teréz 1 frt. Nedeczkyné 2 frt. Martonné 50 kr. Bánóczy 20 kr. Vadászy 20 kr. Özv. Szabó Lajosné 10 kr. J. R. 30 kr. N. E. 10 kr. Özv. Farkas Károlyné 10 kr. Horváth Lajos 1 frt. Bubel Ferenczné 40 kr. Horváth Ilona 10 kr. Velsz Irma 1 frt. Gotthard István 40 kr. Reiszig Kálmán 1 frt. Guári Miklósné 50 kr. Weörös Istvánné 50 kr. Berta Györgyné 50 kr. Reiszig 10 kr. Weörös

Eveline 40 kr. Reiszig Ede 20 hr. Vallring Viktorné 20 kr. Windhoffer Dezső 20 kr. Bertha Aladár 50 kr. Reiszig Ede 1 frt. Reiszig Antónia 40 kr. Lingauer Ferenczné 40 kr. Derezsán Zsigmond 20 kr. Lengauer Ferencz 50 kr. N. N. 40 kr. *Összesen 15 frt.*

Grabler Lujza *1424. sz. ívén:* 6 N. N. 90 kr. Bodroghy Lujza 30 kr. Bussáné 20 kr. Hrabowszky 20 kr. Ebenspanger 25 kr. 3 N. N. 80 kr. Kaudero Rózsa 20 kr. N. N. 25 kr. N. N. 20 kr. Horváth 1 frt. Holzheim 50 kr. B . . . . 1 frt. Rudiger J. 30 kr. N. N. 20 kr. Roden 50 kr. Rella Sándor 50 kr. N. Mariska 10 kr. Majer Dömötör Eliza 1 frt. Vasmegyei takarékpénztár 1 frt. Özv. Éder Domonkosné 50 kr. Weiner 40 kr. *Összesen 12 frt 50 kr.*

Fleischmann Irma *1425 sz. ívén:* Mayer Mari 20 kr. Schübel Karolina 20 kr. Brédl József 20 kr. N. N. 20 kr. Németh Gyuláné 20 kr. N. N. 20 kr. Varró Antalné 20 kr. B. B. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Malovitz 20 kr. N. N. 10 kr. Nyul Ferenczné 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 2 frt 70 kr.*

Heinzmann Ilus *1426. sz. ívén:* Hainzmann Jánosné 50 kr. Mózer Terka 20 kr. Schreiner Gyula 50 kr. Varasdy Sándor 52 kr. Schmidt József 26 kr. Bossányi Józsefné 40 kr. Bek 50 kr. N. N. 20 kr. N. K. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. Kohn Julia 20 kr. Masicsné 22 kr. Lárántné 20 kr. Gunsberger Sándorné 20 kr. Mészöly Gizella 50 kr. Hagel Czeczil 50 kr. Földessy Teréz 50 kr. Szabó Ervin 1 frt. N. N. 30 kr. Guttmann Ilka 30 kr. Baráth S. 20 kr. N. N. 20 kr. Wittmer János 20 kr. Meiszner M. 20 kr. Tóth Anna 20 kr. Morocz Imre 20 kr. *Összesen 8 frt 80 kr.*

Láng Sarolta *1427. sz. ívén:* Spitzer Regina 20 kr. Icinke Emma 30 kr. B. Lang 30 kr. Pollák Szidónia 30 kr. Schlesinger Benőné 30 kr. Neuker Róza 20 kr. Leszál testv. 20 kr. Hoffmann Lipótné 20 kr. Rossós Lajosné 20 kr. Stadler Jenny 30 kr. Kornberg 20 kr. Majer Ida 30 kr. Pauk Czeczilia 20 kr. Rosenberg P. 20 kr. S. N. 20 kr. Özv. Schuster Gyula 20 kr. V . . . . 1 frt. Fröhlich Józsefné 30 kr. *Összesen 5 frt 10 kr.*

Kohn Jenny *1428. sz. ívén:* Kohn Jenny 30 kr. Kohn Róza 20 kr. Guttmann 20 kr. R. Ella 30 kr. B. 10 kr. G. Wasy 10 kr. Rainer 10 kr. Ungár Zsigmond 20 kr. Sáder 50 kr. Sonnenberg 40 kr. V. S. 20 kr. Hadosy J. 20 kr. Dr. Takáts 50 kr. N. N. 10 kr. Holzheim Kálmán 35 kr. Tóthné 20 kr. Bálint Lujza 20 kr. Rosenfeld Julcsa 10 kr. Stokmayer 10 kr. Apfel Pálné 20 kr. Beugler József 10 kr. Eisinger 30 kr. Goldschmid Janka 20 kr. *Összesen 5 frt 5 kr.*

Grimm Paula *1429. sz. ívén:* Hidasy Tini 1 frt. Berger Mari 10 kr. N. N. 20 kr. Özv. Véder Istvánné 20 kr. N. N. 20 kr. Bernhard Ferencz 20 kr. Özv. Grimm Károlyné 20 kr. Kohn Anna 10 kr. N. N. 20 kr. Kohn Ignácz 20 kr. N. N. 20 kr. Szabó Margit 30 kr. Tamássy Mariska 30 kr. Sz. P. 20 kr. Halász Fülöp 20 kr. N. N. 25 kr. Fretter Mariska 40 kr. Hermán Anna 20 kr. D . . . . . 10 kr. N. N. 10 kr. Istóczy Margit 40 kr. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. Ro . . . . . Kata 40 kr. Özv. Hódosy Györgyné 30 kr. Fábián Ignácz 1 frt. Fekete István 10 kr. Ebenstein Lajos 10 kr. Koller Gyuláné 40 kr. X. Y. 20 kr. Lövenstein Ignácz 30 kr. Zeibrik Józsa 10 kr. W. József 10 kr. Koller Kósa 30 kr. Tóbisch Katalin 20 kr. Pankov Anton 10 kr. Csuday Jenő 50 kr.

Karpeto Kelemen 50 kr. Módly Krizsó 50 kr. Heizlerné 15 kr. N. N. 40 kr. Zimmermann S. 40 kr. *Összesen 11 frt 80 kr.*

Heimler Irén *1430. sz. ívén:* Brucker L. 20 kr. Heimler Frida 20 kr. Guttmann J. 20 kr. Hoffmann Mária 20 kr. Wohl Róza 40 kr. Goldberger A. 20 kr. . . . . 20 kr. Stádler 40 kr. Ullmann 20 kr. Reiter Helén 20 kr. Spitzer N. 20 kr. Rainer 20 kr. N. N. 15 kr. N. N. 10 kr. Kovács K. 50 kr. Tóth László 50 kr. Horváth 50 kr. Pniover M. 10 kr. Wetterdorfer H. 50 kr. Dr. Schleifer Ede 50 kr. . . . . 20 kr. Der beste Freund der Jeni 1 frt. Sebő Zsigmond 1 frt. Weiner 50 kr. *Összesen 8 frt 55 kr.*

Heimler Hermin *1431. sz. ívén:* Heimler Riza 20 kr. Özv. Ughyné 50 kr. J. T. 50 kr. Weiner Iza 30 kr. W. N. 50 kr. Deutsch 40 kr. N. N. 10 kr. Simon Gyuláné 50 kr. M. O. 10 kr. N. N. 15 kr. N. N. 10 kr. Fejesné 20 kr. K. 1 frt. N. N. 10 kr. Puiower 20 kr. Dr. Obersohn 50 kr. N. N. 40 kr. Heller 50 kr. Grumniszkorp 50 kr. Deutsch Ernő 50 kr. Nagy Ernő 1 frt. . . . . 50 kr. *Összesen 8 frt 75 kr.*

Ungár Olga *1432. sz. ívén:* Ungár Olga 20 kr. Neumann F. 40 kr. Löffler Ödön 20 kr. Ungár Ilonka 20 kr. Dluha Fáni 10 kr. Goldschmidt Janka 20 kr. M. . . . 20 kr. . . . . 10 kr. B. G. 20 kr. Marton J. 10 kr. Lőwenstein Hermin 40 kr. Deutsch Ilka 20 kr. D. A. 10 kr. Ledofszky 20 kr. Haas Fáni 20 kr. F. J. 10 kr. Boros Antal 10 kr. Tóth nővérek 10 kr. N. N. 10 kr. Spilgel T. 10 kr. Koller Irma 20 kr. Weisz Szabina 10 kr. Károly 30 kr. Dr. V. 40 kr. Károly 10 kr. Mondschein R. 50 kr. Östreicher Antónia 50 kr. *Összesen 5 frt 50 kr.*

Apfel Malvina *1433. sz. ívén:* Apfel Malvina 50 kr. Hofmann Hermin 20 kr. Apfel Katalin 20 kr. Weinberger Emma 20 kr. Deutsch Anna 10 kr. Moal Huba 40 kr. Papp Josefine 10 kr. H. H. 10 kr. Kovács Ilona 20 kr. Kovács Dezső 20 kr. Hoffmann Heinrich 20 kr. Kovács Zsigmond 20 kr. Ruel Leopoldina 20 kr. Fürst Francziska 20 kr. Unger Ödön 10 kr. Winkler Emilia 20 kr. Apfel Kálmán 20 kr. Freund Sándor 20 kr. Németh Károlyné 60 kr. Varga Pál 50 kr. N. N. 10 kr. Kemény Illésné 30 kr. Dormáty Andrásné 20 kr. *Összesen 5 frt 40 kr.*

Az *1856. sz. íven:* Gyűjtő: Dobó Gyuláné Veress Berta 50 kr. Hirschmann Anna 50 kr. Homód Margit 50 kr. Veres Zsuzsika 1 frt. Szántó Vilma 10 kr. *Összesen 2 frt 60 kr.*

Petras Bellositz Ilona *2252. sz. ívén:* 50 kr. Barinyi Ferencz 1 frt. Centhy 1 frt. Charusz 50 kr. Schmirll 20 kr. T. . . . . i 30 kr. Bellosicz Blanka 50 kr. *Összesen 4 frt.*

Buding Romána, tanítónő *2396. sz. ívén:* Buding Romána 1 frt. Tenner Ignácz 1 frt 50 kr. Szlavik Mária 10 kr. Horváth Mária 10 kr. Bäcker Margit 10 kr. Alexiusz Margit 10 kr. Kinder Jozau 10 kr. Roth Péter 10 kr. Maurer Konrád 10 kr. Ramacher Margit 10 kr. Lind Eliz 10 kr. Rieder Anton 10 kr. Pulyer Barbara 10 kr. Gehl Johan 20 kr. Frank András 10 kr. Ballmann Péter 10 kr. Verhof Jakab 10 kr. Verhof 10 kr. Dilk Ádám 10 kr. Sitaneider Ádám 10 kr. Wolf József 10 kr. Müller József 10 kr. Billing József 10 kr. Graf János 10 kr. Schmidt János 10 kr. Hesz Miklós 10 kr. Lambert Wilhelm 10 kr. Hahn Jakab 10 kr. Glaz Bernhard 20 kr. Schuller Péter 10 kr. Billing Jakab 10 kr. Lauth János 10 kr. Alexius Keresztély 10 kr. Greiling János 10 kr. Ehardt Mátyás 10 kr. Zimmer Miklós 10 kr. Lenhardt Miklós 10 kr. Müller Antal 10 kr. Tóbiás Ádám 10 kr. Ballmann Miklós 10 kr. Reiter Miklós

20 kr. Lahner János 20 kr, Slavik János 10 kr. Geisz Ádám 10 kr. Herbst János 10 kr. Bakes Antal 10 kr. Grosz Mihály 10 kr. Geisz Karl 10 kr. Kolleck Antal 10 kr. Steiner Vincze 10 kr. Glaz János 10 kr. Lung Miklós 10 kr. Mann Péter 20 kr. Iritz Jakab 10 kr. Uitz Péter 10 kr. Frick Ádám 10 kr. Grosz Erzsébet 10 kr. Gilde Fridrich 10 kr. Leblancz Amália 10 kr. *Összesen 8 frt 70 kr.*

Dubásievicz Antónia *2559. sz. ívén:* Id. Szebeny Pál 10 kr. Németh Hedvig 10 kr. Szebeny Pálné 20 kr. Dubasievicz Nándorné 20 kr. Szebeny Vidor 1 frt. Naszluhácz Imre 20 kr. Naszluhácz Pista 10 kr. Kornis Gyula 10 kr. Kornis Zoltán 10 kr. Özv. Naszluhácz Lajosné 20 kr. Emhecht József 10 kr. Ruszoun 20 kr. Müller Mari 20 kr. Ruszorm Ilona 20 kr. Pogány Gyula 10 kr. Schwartz Miklós 10 kr. Déván Károly 10 kr. Thury Ákos 10 kr. Schődl Ferencz 10 kr. Nagy Géza 10 kr. Kampis János 10 kr. Gorgolák József 10 kr. Szötter Gyula 10 kr. Krausz Károly 10 kr. Szaplonczay Mihály 10 kr. Odrik Adolf 10 kr. Mofenda János 10 kr. Strausz István 10 kr. L. A. 10 kr. Nebenführer József 10 kr. Mondrossy Gyula 10 kr. Danovits Berzi 10 kr. Gunda István 10 kr. Pásztory Győző 10 kr. M. G. 10 kr. . . . . 20 kr. . . . . 10 kr. Vera 10 kr. Cs. 10 kr. Aul Richard 10 kr. . . . . 20 kr. Petrezsy V. 10 kr. Özv. Hangl Józsefné 10 kr. Dománázky B. 30 kr. Domániczky Béla 20 kr. . . . . 10 kr. Dubasievicz Antónia 30 kr. *Összesen 7 frt.*

Jéger Irma *3043. sz. ívén:* Beke Károlyné 20 kr. Szlafkofszky Viola 20 kr. Bottyán Róza 20 kr. Jehnyik Jánosné 20 kr. Polgár József 20 kr. Sikor József 20 kr. Szentiványi Emma 20 kr. Csúcs Lászlóné 10 kr. Thúry Mihályné 10 kr. N. N. 10 kr. Gyulay Istvánné 20 kr. Kovács Mihályné 20 kr. Obholczer Gyuláné 20 kr. Kovách Gézáné 20 kr. Kovách Béláné 20 kr. Virágh Margit 10 kr. Schakál Juliska 20 kr. Euder Dávid 20 kr. Imre 10 kr. Babucz Vilma 20 kr. Szabó Berta 10 kr. Fehér Gizella 20 kr. Borsy Etelka 10 kr. N. N. 10 kr. Kharpi Dániel 10 kr. Kerekes Dániel 10 kr. Kösztmönn Margit 20 kr. Polity Gizella 20 kr. Polity Jánoska 20 kr. Illés Etelka 10 kr. Barkász Györgyné 20 kr. Csapó Juliska 10 kr. Juhos Sándorné 20 kr. Czégényi Ilonka 10 kr. Taar Erzsike 10 kr. N. N. 10 kr. Tóth Juliska 10 kr. Kolozsváry Istvánné 10 kr. Ujházy Juliska 10 kr. Gelléri Juliska 10 kr. Csomai Györgyné 10 kr. Popovits Gizella 40 kr. *Összesen 6 frt 60 kr.*

A *3080. sz. íven:* N. N. 20 kr. N. A. 10 kr. Kupfy Irénke 20 kr. Z. Fr. 30 kr. Tóth Józsefné 20 kr. Angyal Mariska 50 kr. Vaskovitsné 30 kr. Ifj. Benák Jánosné 20 kr. *Összesen 2 frt.*

A *3204. sz. íven:* Gyűjtő: Kögl Mariska, tanítónő Bakabányán. R. 10 kr. Székássy 10 kr. Kuchta 10 kr. Hradil 20 kr. U. László 20 kr. Cziglan Gyula 60 kr. Ifj. Plavecz János 20 kr. Schőnstein Azóri 20 kr. Cziglan János 30 kr. Gratza János 10 kr. Razsányi János 10 kr. Mozar Mihály 10 kr. Molnár Józsefné 70 kr. N. 40 kr. Czebulka 10 kr. N. N. 10 kr. Mittelmann Marie 30 kr. Hoffmann Sándor 1 frt. Hoffmann Irma 50 kr. Hoffmann Erzsébet 50 kr. Nyevitzky 20 kr. Gracza János 20 kr. Kaniczky 10 kr. Hirskovits Mihály 40 kr. Kögl Mari 1 frt. *Összesen 7 frt 90 kr.*

Majer Arlow Mária *3539. sz. ívén:* Horváth Böske 40 kr. Csók Róza 20 kr. Kirnbauer Otilia 20 kr. Bergmann Ilka 40 kr. Klieber György 50 kr. Pénz János 20 kr. Csók Ida 40 kr. Verner Irma 25 kr. G. Mari

25 kr. Kopácsek Ilona 15 kr. Gutrung Nina 25 kr. Szigeth Alice 20 kr. Sőberl Jolán 10 kr. Deutschmann Teréz 10 kr. Takács Mari 10 kr. Koncsics Irén 10 kr. *Összesen 4 frt.*

Merényi Kálmánné *3560. sz. ívén:* Krolop Evelin 10 kr. Ungár Anna 30 kr. Tomka Julcsa 20 kr. Kovácsfi Vilma 20 kr. Huttárs Irma 10 kr. Anheizer Albin 25 kr. Plattner Irma 10 kr. Hutflesz Irma 10 kr. Balázs Mariska 1 frt. Cselko Mariska 15 kr. Grötschel Jolán 50 kr. Puchtinger Irma 20 kr. Krausz Anna 10 kr. Eble Riza 20 kr. Pittner Emma 50 kr. Pittner Margit 50 kr. Pesszer Etelka 1 frt. Koós Irma 10 kr. *Összesen 5 frt 60 kr.*

Rokonffy Józsefné, főv. tanítónő *3977. sz. ívén:* Rokonffy Emma 50 kr. Kochmeister Lujza 50 kr. Osvald Adél 10 kr. Csapláros József 60 kr. N. N. 10 kr. N. N. 30 kr. Egy szegény hazafi 10 kr. J. Vinczéné 10 kr. Bálint Béla 50 kr. Zlanár Béla 50 kr. Egy özvegy asszony 10 kr. Lám Anna 40 kr. N. N. 50 kr. N. N. 10 kr. Geszthely Gyula 1 frt. Láng Jenő 1 frt. P. O. 20 kr. Kaffer 20 kr. Sztrakay Gabriella 40 kr. Özv. Jablonszky Andrásné 20 kr. Baumgärtner J. 10 kr. Özv. Linhart Józsefné 1 frt. Rieffel Géza 20 kr. Orunka Anna 10 kr. Rieffel 20 kr. *Összesen 9 frt.*

Simonné Szabó Emma *4125. sz. ívén:* Szőts Boldizsárné 40 kr. Nagy Imre 10 kr. Biró 20 kr. Dózsa Anna 10 kr. Simon Imréné 40 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

Bitter Géza *5321. sz. ívén:* N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. M. 10 kr. *Összesen 60 kr.*

Derzsi Mihály unit. lelkész *10,502. sz. ívén:* D. K. 1 frt.

Schlanger Malvin *10,526. sz. ívén:* Schweiger Anna 30 kr. Hille Paula 20 kr. Scheinberger Iréne 10 kr. Lujanovits Alexandra 10 kr. Takács Margit 20 kr. Krammer Marietta 10 kr. Selinka Laura 10 kr. Bazeli Hedvig 24 kr. Selinka Vilma 10 kr. Pethő Gizella 10 kr. Catruska Álma 10 kr. Bogáthy Olga 10 kr. Németh Sarolta 11 kr. Böhme Teréz 10 kr. *Összesen 1 frt 95 kr.*

Gyűjtő: *Pásthy Károly igazgató Kecskeméten.*

Mészáros Ilma *1683. sz. ívén:* Mészáros Ilma 10 kr. Leitner Ilona 15 kr. Frankl Irma 10 kr. Falta Ilonka 10 kr. R. A. U. 15 kr. B. Kiss Juczika 10 kr. Falta Irénke 10 kr. *Összesen 80 kr.*

Szalontay Margit *1684. sz. ívén:* Szalontay Margit 30 kr. Szalontay Gizella 10 kr. Keresztes Irma 10 kr. Szalontay Emma 50 kr. N. N. 20 kr. Halasy Ilona 40 kr. Nád Karolin 10 kr. A. A. 10 kr. *Összesen 1 frt 80 kr.*

Stefkovits Ilonka *1685. sz. ívén:* Antal Péterné 50 kr. Sárközy Zsigmondné 10 kr. Török Vidorné 50 kr. Schönberger Emilia 10 kr. Mayerfy Julia 50 kr. Bekker Ida 20 kr. Jászai Dezső 20 kr. *Összesen 2 frt 10 kr.*

Papp Sarolta *1686. sz. ívén:* Papp Sarolta 26 kr. Gömöry Sándor 10 kr. Papp Sándor 10 kr. Papp György 10 kr. Szeles Józsefné 10 kr. Szeles Margit 10 kr. N. N. 10 kr. Gáll Ferenczné 10 kr. *Összesen 96 kr.*

Hegyi Irén *1687. sz. ívén:* Gáll Ferenczné 50 kr. Vajda Lujza 10 kr. Krizsán Józsa 10 kr. Király Vilma 10 kr. Dr. Nagy Mihály 40 kr. Progos Endre 20 kr. Dömötör Ilonka 20 kr. Török Zsigmond 20 kr. Pátkai Lajos 20 kr. Hegyi Irén 30 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Gótsch Jolán *1688. sz. ívén:* Radics Margit 10 kr. Aág Mihályné

20 kr. Denk Valeria 10 kr. Tóth Ilka 10 kr. Scheiber József könyvkereskedő Kecskeméten 1 frt. m. n. n. 50 kr. *Összesen 2 frt.*

Tóth Ida *1689. sz. ívén:* Tóth Ida 30 kr. Tatay Imréné 20 kr. Szabó Pálné 10 kr. Feldmeier Mari 20 kr. Fazekas Istvánné 10 kr. Lovikné 10 kr. Szirmay József 15 kr. Dömötör Imréné 10 kr. Tatay Etel 30 kr. Sinkovics Pálné 10 kr. Bleya László 30 kr. G. L. 10 kr. Böke Zsigmond 30 kr. Pataky Istvánné 10 kr. *Összesen 2 frt 45 kr.*

Bleyer Regina *1690. sz. ívén:* Bleyer Regina 10 kr. Springer Jenni 10 kr. Rothfeld Ignácz 20 kr. Krausz Dávid 10 kr. Lövy Soma 20 kr. Schwartz Zsigmond 20 kr. N. N. 20 kr. Grünvald Jakab 10 kr. Lipphart Ferencz 10 kr. Fuchs Mór 10 kr. Grünberger Izsák 10 kr. Galandauer Adolf 20 kr. Buchvald 10 kr. Weisz László 20 kr. Mattyasovszky Béla 10 kr. Weisz Gyula 10 kr. N. N. 10 kr. Gön. 10 kr. K. M. 10 kr. Witz Gusztáv 10 kr. *Összesen 2 frt 60 kr.*

Hegedüs Erzsi *1691. sz. ívén:* Özv. Kun Györgyné 20 kr. Kis Judit 20 kr. Szőke Ferenczné 10 kr. Dömötör Sándorné 50 kr. Özv. Tausing Ferenczné 50 kr. Csorbáné 30 kr. Ruttkayné 30 kr. Kovács Béla 30 kr. Krizsán Józsefné 30 kr. Krizsán Marcsa 20 kr. Antal Péter 40 kr. Soós Józsefné 20 kr. Körmötzy J. 10 kr. Hegedüs Erzsi 30 kr. Domián Maris 10 kr. Zolnay Antalné 50 kr. *Összesen 4 frt 50 kr.*

Lankó Vilma *1692. sz. ívén:* Lankó Vilma 20 kr. Lankó Károlyné 30 kr. Duirmi Miklósné 30 kr. Vágó Lászlóné 30 kr. Radics Margit 10 kr. Kócs Sománé 30 kr. Sárkány Erzsi 20 kr. Nánásy Dezsőné 30 kr. Szakács Róza 10 kr. Fehér Berta 10 kr. Dr. Scherber Ignáczné 30 kr. *Összesen 2 frt 50 kr.*

Láber Mariska *1693. sz. ívén:* Láber Mariska 10 kr. Láber Klotild 20 kr. Láber Károly 30 kr. Kecskés Emilia 10 kr. Láber Mariska 10 kr. N. N. 10 kr. Láber Sarolta 20 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*

Moór Margit *1694. sz. ívén:* Schlesinger Emma 10 kr. Özv. Grosz Dávidné 10 kr. Venetiáner Albert 10 kr. Birkás Péter 10 kr. Grosz Gáspár 10 kr. Özv. Lihtnerné 10 kr. Moór Margit 10 kr. Hacker Katalin 10 kr. Feldmayer Róza 10 kr. Feldmeyer Irén 10 kr. *Összesen 1 frt.*

Mónus Karolin *1695. sz. ívén:* Kun Borbála 10 kr. Kun Menyhértné 50 kr. Miltényi Aurélné 20 kr. N. N. 20 kr. Mónus Vilma 10 kr. N. N. 50 kr. N. N. 20 kr. Én 10 kr. Mónus Karolin 20 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Muraközy Erzsi *1696. sz. ívén:* Mády Jánosné 1 frt. Vágó Lászlóné 1 frt. Szél Imréné 1 frt. Keresztes Jánosné 1 frt. Tatay Jenőné 1 frt. Hajapos Józsefné 40 kr. Dr. Kovács Pálné 50 kr. N. N. 40 kr. Kienzl Tivadar 20 kr. Muraközy Mari 50 kr. Muraközy Imre 40 kr. Muraközy 60 kr. *Összesen 8 frt.*

Ihász Irma *1697. sz. ívén:* Horváth Irma 1 frt. Gáll Ferenczné 30 kr. Pécsy Györgyné 20 kr. Magyar Lászlóné 20 kr. Györffy Balázsné 30 kr. Dósa Kálmán 10 kr. Dr. Horváth Mihályné 1 frt. Ihász Mártonné 50 kr. Katona Zsigmondné 30 kr. Dr. Horváth Jánosné 50 kr. Ihász Irma 20 kr. *Összesen 4 frt 60 kr.*

Gurány Mari *1698. sz. ívén:* Kiss Erzsi 10 kr. Csomák Elza 10 kr. Csomák Margit 10 kr. Pataki Ernő 20 kr. Lédecy Istvánné 30 kr. Tájcsik Irma 15 kr. Tájcsik Emilia 15 kr. Báno Krisztina 25 kr. Gurány Mari 10 kr. *Összesen 1 frt 45 kr.*

Fekete Ida *1699. sz. ívén:* Molnár Frigyes 10 kr. Wittmann 10 kr. Vitén Géza 10 kr. Dékány Mihályné 20 kr. Fekete Ida 20 kr. Fekete Rózsa 20 kr. Özv. Soós Gáborné 15 kr. Máté Ilka 20 kr. *Összesen 1 frt 25 kr.*

V. Kiss Ilona *1700. sz. ívén:* V. Kiss Józsefné 40 kr. Resch Irma 30 kr. Somodi Pál 10 kr. Dömötör Gergelyné 20 kr. Márk Sándor 20 kr. Király József 30 kr. Steiner Lina 20 kr. N. N. 10 kr. Révay Margit 20 kr. V. Kiss Ilona 20 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Hajagos Piroska *1701. sz. ívén:* Körmötzy J. 10 kr. H. G. 10 kr. H. 20 kr. H. B. 10 kr. Hs. 10 kr. HBB. 10 kr. J. F. 10 kr. P. A. 10 kr. J. K. 10 kr. B. B. 20 kr. A. M. 20 kr. K. M. 1 frt. Kovács J.-né 20 kr. Kovács J. 20 kr. K. S. 15 kr. Deák Lajosné 20 kr. N. N. 20 kr. Szokolay Mihályné 20 kr. H. J. 10 kr. Hajagos Piroska 35 kr. *Összesen 4 frt.*

Az *1702. sz. iven:* Riesz Izabella 20 kr. Fényfy Vilma 20 kr. Szalontay Zoltán 10 kr. N. N. 20 kr. Nemcsik Ida 30 kr. Révay László 20 kr. Denk Adolphine 10 kr. N. N. 10 kr. Keresztes Benczéné 40 kr. N. N. 10 kr. Szalontay Jolán 20 kr. *Összesen 2 frt 10 kr.*

Hering Teréz *1703. sz. ívén:* Hering Teréz 20 kr. Schvarz Irma 10 kr. Parragh Otil 10 kr. Santha Mari 10 kr. Behr Mórné 10 kr. Zombory Irén 10 kr. Lipthay Pál 10 kr. Ruszka Aladár 10 kr. Hacker Antalné 10 kr. Szemző Sándorné 20 kr. Beretvás Pál 20 kr. Dunszt Margit 10 kr. Klein Sándorné 10 kr. Ifj. Gyenes Sándorné 10 kr. Ifj. Szabó Mihály 10 kr. N. N. 20 kr. Sándor Anna 15 kr. Versecz Fáni 10 kr. Schweiger Fülöpné 10 kr. Brachfeld Sándorné 20 kr. Szemerey Károlyné 10 kr. Török Imréné 10 kr. Mészáros Terka 10 kr. Hering György 10 kr. Hering Lajosné 30 kr. *Összesen 3 frt 25 kr.*

Váczi Nina *1704. sz. ívén:* Váczi Nina 10 kr. Feuermann Gizella 10 kr. Spieler Adolfné 10 kr. Czinner Szerén 10 kr. Klein Olga 15 kr. Pollak Olga 10 kr. Grünblatt Jolán 10 kr. Kohn Ábrahám 10 kr. Kohn Mór 10 kr. Kohn Emil 10 kr. Rosenbaum Irén 10 kr. *Összesen 1 frt 25 kr.*

Neumann Heléna *1705. sz. ívén:* Neumann Helén 20 kr. Fischer Josefin 20 kr. Szüsz Jakabné 10 kr. *Összesen 50 kr.*

Dékány Erzsi *1706. sz. ívén:* Dékány Erzsi 50 kr. Dékány István 60 kr. Deákné-Szél Rózsa 20 kr, Dékány Mari 10 kr. *Összesen 1 frt 40 kr.*

Benkő Ilona *1707. sz. ívéu:* Kasza Mihály 20 kr. Lázár Maris 10 kr. Makula László 10 kr. Szeless Gedeon 10 kr. Szeged György 1 frt. Harkány József 20 kr. Balla Istvánné 10 kr. Csősz Antalné 20 kr. Benkő Ilona 10 kr. *Összesen 2 frt 10 kr.*

Az *1708. sz. nagy gy. iven:* D. D. 10 kr. Tassy Irma 20 kr. Tassy Dalma 10 kr. Özv. Magyar Antalné 10 kr. Pataky Károlyné 10 kr. S. Kovács Józsefné 20 kr. Szabados Gézáné 20 kr. Nemesszegi István 20 kr. Makula László 20 kr. Szabó Anna 10 kr. Tassy Örzsike 10 kr. Szabó Terka 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. Nyiri Berta 10 kr. Csorba Boldizsárné 20 kr. Körmötzy J. 10 kr. Sira Mihályné 20 kr. Tassy Gizella 10 kr. *Összesen 2 frt 80 kr.*

Az 1683—1708. számú íveken begyűlt **összeg: 61 frt 11 kr.**

Gyűjtő: Steinitzer Vilma, Aradon.

Tanfi Mariska *1087. sz. ívén:* Steinitzer Károly 1 frt. Tanfi Ida 20 kr. Tanfi Mariska 50 kr. Boros Janka igazgatónő 1 frt. Gregori Korné-

lia 20 kr. Porga Istvánné 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Neuhuser Karolina 10 kr. N. N. 10 kr. Joánovits Demeter 20 kr. *Összesen 3 frt 90 kr.*

Steinitzer Lujza *1091. sz. ívén:* Dworak Betti 30 kr. Kövesdy Irma 50 kr. Békeffy Jolán 40 kr. Irus Erzsi 20 kr. N. N. 10 kr. Brusvetter Vilmos 20 kr. *Összesen 1 frt 70 kr.*

Steinitzer Lujza *4321. sz. ívén:* Milianevits M. 50 kr. Wágner Mátyás 20 kr. Hauzer Henriette 30 kr. Schwarz Emilia 40 kr. Bing Vilmos 1 frt. Schöpkesz Ede 1 frt. Steinitzer Lujza 50 kr. *Összesen 3 frt 90 kr.*

Steinitzer Vilma **gyűjtése: 9 frt 50 kr.**

Krób Vilma *128. sz. ívén:* Fantus Czeczilia 10 kr. Bulyovszky János 10 kr. N. N. 20 kr. M. 10 kr. Walter Mátyás 10 kr. Káldy Gyula 10 kr. Magyar L. 10 kr. Humanisen 10 kr. Scherer János 10 kr. Fabel Filipp 20 kr. Z. Gy. 10 kr. Brück Pál 10 kr. Pojjonarov György 10 kr. Zányi István 1 frt. N. N. 10 kr. Juristonsky Ödön 2 frt. Ferenczy B. 1 frt. Mihaletz Károly 10 kr. Schmid Gyula 10 kr. Özv. . . . . Zsuzsánna 10 kr. Tóth 10 kr. J. 10 kr. Munk 20 kr. Ifj. Schön Mór 10 kr. Ifj. Staub Lajos 10 kr. B. 50 kr. Reitrieser Jak. 20 kr. Kováts István 20 kr. Krób Vilma 20 kr. *Összesen 8 frt.*

Wollanka Emilia *132. sz. ívén:* Stratzingerné 1 frt. Donovák Teréz 50 kr. Ifj. Tömösváry Miklósné 20 kr. Ákuntz Mari 50 kr. Ákuntz Paulin 50 kr. Biró Bodog 30 kr. Wáttero Márton 1 frt. *Összesen 4 frt.*

Pfendesak Irén *263. sz. ívén Sopron:* Özv. Zergényi Gyuláné 1 frt. A. Czerni 40 kr. N. N. 30 kr. Hajas Dezső 10 kr. Hajas Lenke és Viola 10 kr. Z. 40 kr. Marie 50 kr. Frinkl Pauline 1 frt. M. H. 50 kr. Tschürtz Oktávia 60 kr. Z. A. 10 kr. Pfendesak Irén 10 kr. *Összesen 4 frt 40 kr.*

Jausz Gizella *264. sz. ívén, Sopron:* Vojtkó Pál 2 frt 50 kr. Schreiner Jenő és Emil 30 kr. Schreiner Károlyné 1 frt. Brunner János 1 frt. Omischl Teréz 1 frt. Jausz Lajos 40 kr. Blaskovits Fanny 60 kr. N. N. 10 kr. Jasser J. 30 kr. Rost Laura 20 kr. Saner Frigyes 40 kr. Friedmann N. 50 kr. Engisch Frigyes 50 kr. Dr. Badics Ferencz 1 frt. Jausz Vilmos 1 frt. Thomas Lajos 1 frt. Jausz Giza 1 frt. *Összesen 12 frt 80 kr.*

Daczó Anna áll. tanítónő *2492. sz. ívén, Rettegen:* Csákány Jakab 10 kr. Csákány János 10 kr. Ironyov Vertán 10 kr. Csákány Jánosné 10 kr. Lein Zsuzsa 10 kr. Leon Róza 10 kr. Haman Dániel 10 kr. Tömlő István 10 kr. Návai Tódorné 10 kr. Návai Mariska 10 kr. Návai Bogdán 10 kr. Biró Lajos 10 kr. Biró Lajosné 10 kr. ErősMárton 50 kr. M. 50 kr. König Mathild 20 kr. Köblös Anna 10 kr. Köblös Gizella 10 kr. Jakab József 10 kr. Daczó Anna 20 kr. *Összesen 3 frt.*

A *2681. sz. íven:* Fodor Riza 10 kr. Fodor Janka 10 kr. Fodor Józsa 10 kr. Dr. Attava 20 kr. Kuzmich Gizella 10 kr. Dr. Lung Sándor 20 kr. Némethyné 10 kr. Némethy Cornélia 10 kr. Dr. Juhász 20 kr. Günther Ilona 10 kr. Weiler 10 kr. Wágner Valeria 20 kr. Wágner Emma 20 kr. Kotzian Amália 20 kr. Blarke Éva 20 kr. Wagner Ilona 20 kr. M. Zelma 20 kr. Robitsek Alice és Edith 30 kr. Wagner Emilné 30 kr. Wagner Hermine 50 kr. Kun László 10 kr. Weber Ilka 10 kr. Orbán Margit 10 kr. *Összesen 4 frt.*

Frey Lajosné gyermekkert vezető *2071. sz. ívén Budapesten:* Pfeiffer Emil 10 kr. Pfeiffer Jenő 10 kr. Horváth Imre 20 kr. Szabó Józsi

10 kr. Weisz Etelka 10 kr. Bodonyi István 50 kr. Fazekas Ilona 20 kr. Korompay Dezső 20 kr. Zimonyi Margit 50 kr. Benes Irén 50 kr. Studnicska Irma 15 kr. Studnicska Margit 15 kr. Ujlaky József 20 kr. Henth Ilona 20 kr. Kocsis Loránt 10 kr. Juszinger Józsa 10 kr. Jandik Matild 10 kr. Lukácsy Olga 10 kr. Gáty Zoltán 10 kr. Grüngold Béla 20 kr. Schártner Laura 15 kr. Schártner Riza 15 kr. Vojcsik Ambrus 10 kr. Barna Ágoston 10 kr. Barna Margit 10 kr. Steinbeisz Róza 20 kr. Thámos Antal 30 kr. Hajnal Erzsébet 10 kr. Kirchner Feri 10 kr. *Összesen 5 frt 20 kr.*

Gross Irma *2824. sz. ívén, Hódmezővásárhelyen:* 2 frt. Csukási Mór 1 frt. Hegedüs Zsigmond 1 frt. Gonory Sándor 2 frt. F. 50 kr. D. 1 frt. N. N. 50 kr. Kr. . . . . 1 frt. Meskó Ödön 1 frt. Dr. Jedlicske Béla 1 frt. Topescu József 1 frt. Laurenszky 1 frt. Steingassner Zsigmond 1 frt. Bergl Mór 50 kr. Wessel Gyula 1 frt. Löwinger Miksa 1 frt. Horváth 50 kr. Cseresnye János 1 frt. *Összesen 18 frt.*

Nagy Kaszap Katalin, tanítónő *3122. sz. ívén Makón:* Nagy Kaszap Katalin 1 frt. Borotvás Margit 40 kr. Benedek Irma 20 kr. Bán Mária 10 kr, Bóna Róza 10 kr. Vida Emma 10 kr. Joó Viktória 10 kr. Simon Etelka 10 kr. Szemes Juliánna 10 kr. Molnár Lidia 10 kr. Vékony Erzsébet 10 kr. Kádár Iréne 20 kr. Szemes Mária 10 kr. Vass Mária 10 kr. Barta Iréne 10 kr. Szücs Erzsébet 5 kr. Kádár Erzsébet 5 kr. Mészáros Ilona 10 kr. Sipos Viktória 5 kr. Csávás Eszter 5 kr. Mészáros Rozália 5 kr. *Összesen 3 frt 25 kr.*

Kellner Mária, tanítónő *3138. sz. ívén Iglón:* Schubert Ágnes 10 kr. Schertl Amália 10 kr. Schertl Ida 15 kr. Alexy Emilia 15 kr. Kertscher Laura 15 kr. Kertscher Elza 10 kr. Kövi Ilona 30 kr. Kövi Róza 10 kr. Rachler Ida 10 kr. Darthe Mária 10 kr. Scholz Valeria 40 kr. Schwartz Vilma 20 kr. Simenszky Amália 10 kr. Klug Mária 15 kr. Klug Ervin 10 kr. Klug Auguste 10 kr. Bobory Izabella 1 frt. Thern Augusztа 20 kr. Thern Vilma 10 kr. Jármay Irén 10 kr. Jármai Hermin 10 kr. Széll Irma 20 kr. Benigny Gizella 10 kr. Windt Klotild 10 kr. Windt Margit 10 kr. Alpár Irma 15 kr. Schaffartsik Berta 25 kr. Garay Jolán 10 kr. Kellner Károly 10 kr. Schubert Ágnes 10 kr. Brecz Sándor 25 kr. *Összesen 5 frt 35 kr.*

Köpeczy Mari, áll. tanítónő, *3244. sz. ívén Rettegen:* Leon Antal 10 kr. Wráczy József 10 kr. Roszjánovits József 10 kr. Buday József 10 kr. Zabulik Vilma 10 kr. Návai Zsuzsa 10 kr. Kassay Vilmos 10 kr. Köblös Albert 10 kr. Köpeczy Mari 20 kr. *Összesen 1 frt.*

Lenszky Mária *3398. sz. ívén, Bonyhádon:* Dúzs Mari 20 kr. Bumbacsilla Theofil 10 kr. Sipinyovszky Gaszton 10 kr. Urehuja Roland 10 kr. Pollák Gizella 10 kr. Pollák Piroska 10 kr. Arendt Ilona 10 kr. Haberfeld E. és J. 20 kr. Diczendy J. 50 kr. Angyal Anna 50 kr. N. N. 10 kr. Priner Teréz 1 frt. Mosanszky Irma 10 kr. Finái Berta 10 kr. Dájevits Anna 10 kr. Dájevits Emil 10 kr. Dájevits Luzsa 30 kr. Feschler Anna 15 kr. Englmann Regina 10 kr. Dúzs Julcsi 10 kr. Erhardt Vilma 10 kr. Beck Mária 40 kr. Dongani Johanna 10 kr. Otrokóczy Nagy Lajos 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Pózner Józsefné 20 kr. Kellupka Erzsi 10 kr. *Összesen 5 frt 65 kr.*

Löwenstein Adolfné, tanítónő, *3435. sz. ívén, Miskolczon:* Schönnágel Szeréna 20 kr. Kertész Malvin 10 kr. Feuerstein Ilon 10 kr. Klein

Fáni 10 kr. Neumann Julie 10 kr. Löwenstein Janka 10 kr. Spiros Ilona 10 kr. Gänger Katicza 10 kr. Kohn Jolán 11 kr. Weisz Etelka 10 kr. Altmann Róza 10 kr. *Összesen 1 frt 21 kr.*

Karkos Csájer Anna *3477. sz. írén:* Turzsányi János 15 kr. Beős Téchy Paula 15 kr. Haraszkievics Ilona 40 kr. Bendász Jénos 50 kr. Balajthy Mórné 30 kr. Rakoszki Mari 20 kr. Tomori Margit 20 kr. Keleszár Zsuzsánna 50 kr. Markovics Miklós 10 kr. Magyar György 10 kr. Pojtinger Albert 10 kr. Bóbita Endre 10 kr. Popovics 10 kr. Lenszky Gyula 10 kr. Radics Mihály 10 kr. *Összesen 3 frt 10 kr.*

Mayering Emma, tanítónő *3541. sz. ívén Zsombolyán.* A magán társ. iskola tanítványai: Bárkányi Józsa 30 kr. Tutsch Eugenia 20 kr. Kaiser Tini 60 kr. Szeretin Irén 20 kr. Strosz Jolán 20 kr. Pleplár Elza 20 kr. Molnár Margit 20 kr. Muraközy Gizella és Margit 20 kr. Rechtenwald Gizella 10 kr. Bárkányi Bella 10 kr. Wéber Gizella 10 kr. Schmidt Frida 10 kr. Stovicsek Irma 10 kr. Irautner Mártha 10 kr. Galganyek Paula 20 kr. Gottézsa Etel 10 k. Wiszkidenszky Dóra 20 kr. Manzin Sári 20 kr. Krachtus Mariska 20 kr. Syrovi Ilona 20 kr. Más adakozók: Sz. A.-né 30 kr. Manzin Lajos 20 kr. Manzin Lujza 30 kr. Krachtus S. 20 kr. Gáspár 30 kr. M. G. 10 kr. Mayering E. 2 frt. *Összesen 7 frt 20 kr.*

Mayer M. *3541. sz. ívén:* Koczka Alfréd 10 kr. Koczka Oszkár 10 kr. Sáska Gyula 10 kr. Mayer M. 50 kr. Mayer Fanny 50 kr. Borán Lajos, Józsi és Sándor 50 kr. Klein Jakab 50 kr. *Összesen 2 frt 30 kr.*

Szücs Sarolta *3725. sz. ívén:* N. S. 1 frt. Czvack Gyula 1 frt. J. Lajos 1 frt. Kecskeméthy Gyula 50 kr. Muzsik Ferencz 50 kr. Lévay Imre 1 frt. Romeizer József 5 frt. N. N. 1 frt. Fuchs Nándor 1 frt. Soós Zoltán 50 kr. Papp Zoltán 50 kr. Vunenta Antal 30 kr. J. György 20 kr. Géczy Iván 10 kr. N. 30 kr. N. N. 25 kr. Schoberl 20 kr. N. N. 10 kr. X. Y. 10 kr. X. Y. 10 kr. X. Y. 10 kr. — 20 kr. F. 20 kr. R. 10 kr. Wittmann 1 frt. R. J. 1 frt. *Összesen 17 frt 35 kr.*

A *3834. sz. íven:* Pethő Ferenczy Jolán 50 kr.

Poppov Mari, áll. tanítónő *3879. sz. ívén Janován*: Hermann Dőlka 1 frt. Julie, Luia 1 frt. Niamessny Berta 50 kr. Zay Ilona 50 kr. B. J. 50 kr. Standeiszky 1 frt. Papp Kornélia 30 kr. Neustadtl Ernőné 20 kr. S. Ignácz 20 kr. Csalogovits Emma 20 kr. Lazéty Tima 10 kr. Bauhof Katalin 50 kr. Brkics Mária 1 frt. Névtelen 20 kr. Padkovits György 20 kr. A. E. 40 kr. T. 1 frt. X. Y. Z. 1 frt. P. M. 20 kr. *Összesen 10 frt.*

A *3948. sz. íven:* Reményi Aranka főv. tanítónő: 1 frt.

4088. sz. íven: Madarász Mariska 1 frt. Madarász Olga 1 frt. *Összesen 2 frt.*

A *4113. sz. íven:* Szabóné Károlyi Klementin 1 frt. Károlyi Ilona 1 frt. *Összesen 2 frt.*

Szongott Józéfa *4216. sz. ívén:* Kállay Béniné 2 frt. Gr. Bethlen Ödönné 1 frt. Gr. Bethlen Bálintné 1 frt. Gr. Bethlen Pálné 1 frt. Papp Mihályné 1 frt 50 kr. Papp Ilonka 50 kr. Szongott Józéfa 1 frt. Valaki 1 frt. Sikó Kanuthné 1 frt. Szörcsey Gáspárné 1 frt. Valaki 50 kr. Voith Manóné 50 kr. *Összesen 12 frt.*

Kis Mari, tanítónő *5383. sz. ívén:* N. N. 30 kr. Németh Istvánné 1 frt. Magda Emilia 1 frt. Lamperth Lajosné 1 frt. N. N. 1 frt. A pápa, ev. ref. elemi leányisk. növendékei 3 frt 30 kr. Kis Mari 1 frt. *Összesen 9 frt.*

Nádosy Kálmán *5420. sz. ivén B.-Szent.-Lőrinczen:* Nádosy Pál 10 kr. Rechmutzer Zsigmond 10 kr. Kis Tóth Vincze 10 kr. Korbács Antal 10 kr. Kroszli József 10 kr. Krosztl Ferencz 10 kr. Pisztol György 10 kr. Kiss Róza 10 kr. Benyovszkyné 10 kr. Özv. Pupitsné 10 kr. Schmidt Sándor 10 kr. Siska Károlyné 10 kr. Morvay S. 10 kr. Gobanerné 10 kr. Metz József 10 kr. Engel Sarolta 10 kr. Engel Zsigmond 10 kr. Jeszenszky Antal 10 kr. Falkenstein 10 kr. Breuer Vilmos 10 kr. Szépligety Samu 10 kr. Kohnberger 20 kr. Weidinger Ferencz 20 kr. Megyeri Lajos 10 kr. F. Ferencz 10 kr. Forlvingler Ferenczné 10 kr. Deutsch János és B. 30 kr. Horvát Ferencz 10 kr. Horváth Ferencz 10 kr. Bobánovits Ferenczné 10 kr. Deli János 10 kr. Deutsch István 10 kr. Vargha 10 kr. Király Imre 10 kr. Palko Jenő 10 kr. Kohn Ignácz 10 kr. Nagy György 10 kr. Nagy József 10 kr. Csabi János 10 kr. Agulár Béni 10 kr. Galló Katalin 10 kr. Mandl 10 kr. Löwinger Sarolta 10 kr. Follar Ferencz 10 kr. M. József 10 kr. Pál János 10 kr. Hajtsár Sándor 10 kr. Vargha Gyula 10 kr. Jedlicska József 10 kr. Farkas Ferencz 20 kr. Szabó Péter 20 kr. Tóth Zsiga György 10 kr. Mozsonits Ferencz 10 kr. Papp Ferencz 10 kr. *Összesen 6 frt.*

A *10,352. sz. iven:* Szabó Lajos 50 kr. « 10 kr. « 10 kr. « 10 kr. Kovács Dániel 40 kr. Pintsch Sándor 10 kr. H. L. 15 kr. Tatár Gergely 20 kr. H. J. 10 kr. P. János 10 kr. H. A. 20 kr. Váradi Gábor 10 kr. Tóth István 10 kr. Fazekas Dániel 20 kr. Bálint Ferencz 10 kr. Komor Sándor 10 kr. V. J. 20 kr. *Összesen 2 frt 85 kr.*

Hoffmann Giza főv. tanítónő, *10,543. sz. ivén:* Krausz Károly 1 frt. Krausz István 1 frt. Aranka 10 kr. N. 20 kr. Já— Jó — 10 kr. Dr. 10 kr. Ta . . . . 10 kr. Kuczkóssy Károly 10 kr. J. János 10 kr. D. T. 10 kr. M. 10 kr. Leo 10 kr. — 10 kr. K. M. 10 kr. S. L. 20 kr. General Bum 20 kr. Balla Géza 20 kr. N. N. 30 kr. Leokádia 30 kr. Pospischil 20 kr. Navratil 10 kr. Ptschistanek 10 kr. Nechletil 30 kr. Kepernyek 20 kr. Sz . . . . Ad . . . né 20 kr. N. N. 20 kr. Y. 20 kr. N. F. 10 kr. P. 10 kr. Sz. M. 10 kr. M. K. 10 kr. Z. 20 kr. X. Y. 10 kr. X. 10 kr. St. 30 kr. Emmi 10 kr. G. és fia 10 kr. Én is 10 kr. V. A. 10 kr. Muck 10 kr. N. N. 10 kr. Lázár 20 kr. Sanypam M. N. 10 kr. Gy. 10 kr. Linhart József 20 kr. C. A. 10 kr. N. N. 10 kr. Cs. Gy. 10 kr. P. G. 10 kr. Névtelen 10 kr. N. N. 10 kr. r. — 10 kr. Varga Kálmán 10 kr. Málnay Lajos 10 kr. Báldy János 10 kr. B. 20 kr. Z. K. 10 kr. Navary Gáspár 10 kr. P. 10 kr. Ligethy 10 kr. Mohy 10 kr. May 10 kr. N. 10 kr. P . . . és fia 10 kr. Jánosy 10 kr. Hernád 20 kr. Szenkő 10 kr. Witány Géza 10 kr. Hogl 10 kr. Bauer Ferencz 10 kr. N. N. 10 kr. Mariska 10 kr. Waigend E. 1 frt. Mira 30 kr. Giza 40 kr. *Összesen 13 frt.*

Gyűjtő: Gallauner Lujza polg. isk. tanítónő Újpesten.

Papp Etelka *34. sz. ivén:* Pap Imréné 50 kr. Moler István 40 kr. Kaltenecker M. 30 kr. Rutkay Sándor 50 kr. Steiner Károly 40 kr. Csepcsányi Sárika 25 kr. Csepcsányi Berta 25 kr. Szeredniczky Mária 25 kr. Szathmáry Tihamér 20 kr. Hajnal Alajosné 20 kr. Papp Elemér 25 kr. *Összesen 3 frt 50 kr.*